

Klub Ekonomskog instituta, Zagreb

Projektna studija

Makroekonomska analiza izvozne konkurentnosti prehrambene industrije Republike Hrvatske

e i z ekonomski
institut,
zagreb

75
Years
1939 - 2014

Autori:
Dr.sc. Goran Buturac, urednik
Dr.sc. Maruška Vizek

Zagreb, listopad, 2014.

© Ekonomski institut, Zagreb, 2014.

Izdavač:

Ekonomski institut, Zagreb
Trg J. F. Kennedyja 7, Zagreb
<http://www.eizg.hr>

Za izdavača:

Dubravka Jurlina Alibegović, ravnateljica

Autori:

Goran Buturac
Maruška Vizek

Lektorice:

Doris Baničević i Marijana Pasarić

Tehnički urednik:

Vladimir Sukser

Grafičko oblikovanje:

Studio 2M

Članice Kluba EIZ-a:

AGROKOR

 PRIVREDNA BANKA ZAGREB

PBZ je član grupe **INTESA** **SANPAOLO**

Sadržaj

1. Uvod	4
1.1. Cilj istraživanja	4
1.2. Važnost teme	4
1.3. Istraživačka pitanja	4
1.4. Metodologija istraživanja	5
1.5. Struktura istraživanja	5
2. Metodološka osnova	6
2.1. Pokazatelji međunarodne trgovine	6
2.2. <i>Input-output</i> model	7
2.3. Podaci	8
3. Izvozni trendovi i pokazatelji	9
3.1. Analiza izvoznih trendova i pokazatelja na globalnom tržištu	9
3.2. Analiza izvoznih trendova i pokazatelja na segmentiranim međunarodnim tržištima	17
4. Analiza promjena uvjeta trgovine nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju	34
5. Trgovinska specijalizacija i komparativne prednosti	38
5.1. CEFTA	48
5.2. EU-15	42
5.3. NMS-12	46
5.4. Rusija	54
5.5. Turska	52
6. Usporedba tržišta	53
7. Analiza učinaka prehrambene industrije i izvoza na hrvatsko gospodarstvo primjenom <i>input-output</i> modela	58
8. Perspektive razvoja i očekivanja	70
9. Zaključak	72
Literatura	74
Prilozi	76

1. Uvod

1.1. Cilj istraživanja

Cilj je ovoga istraživanja dobiti nove spoznaje o stanju i položaju izvozne konkurentnosti hrvatske prehrambene industrije. To uključuje nove spoznaje o: uzrocima i trendovima nastajanja promjena razine izvozne konkurentnosti, komparativnim prednostima i trgovinskoj specijalizaciji, značaju izvoza prehrambene industrije za hrvatsku industriju i gospodarstvo te čimbenicima unapređenja izvozne konkurentnosti.

1.2. Važnost teme

Prehrambena industrija jedna je od vodećih industrijskih grana u Hrvatskoj. Zajedno s industrijom pića, u njoj se realizira oko 24,0 posto ukupne proizvodnje prerađivačkog sektora i upošljava oko 20,0 posto zaposlenih. Osim učinaka na proizvodnju i zaposlenost ima velik značaj za razvoj poljoprivredne proizvodnje. Prehrambena industrija peta je najveća izvozna grana unutar prerađivačke industrije Republike Hrvatske. Zbog svega navedenoga poboljšanje izvozne konkurentnosti domaće prehrambene industrije nezaobilazan je čimbenik uspješnog razvoja industrije i gospodarstva u cjelini. Kako bi se povećala izvozna konkurentnost hrvatske prehrambene industrije na međunarodnim

tržištima, ističe se potreba za njezinim ubrzanim restrukturiranjem i tržišnim repozicioniranjem. Predmet istraživanja je od iznimnog značaja za razvoj i unapređenje konkurentnosti s obzirom na procese globalizacije, integracije i liberalizacije tržišta. Analiza izvozne konkurentnosti hrvatske prehrambene industrije trebala bi donosiocima ekonomskih odluka, poduzetnicima i potencijalnim investitorima pružiti znanstveno utemeljenu i objektivnu ocjenu stanja izvozne konkurentnosti hrvatske prehrambene industrije.

1.3. Istraživačka pitanja

Rezultatima analize želi se odgovoriti na ključna istraživačka pitanja: kakav je položaj i dinamika promjene izvozne konkurentnosti hrvatske prehrambene industrije na segmentiranim međunarodnim tržištima? Koje su ključne promjene uvjeta trgovanja nastale kao posljedica ulaska Hrvatske u EU? U kojim su proizvodnim grupama izražene komparativne prednosti i trgovinska specijalizacija? Kakvi su učinci gospodarskih prilika na pojedinim tržištima na izvozna kretanja i konkurentnost? Koliki je značaj prehrambene industrije i njezina izvoza za hrvatsko gospodarstvo? Kakve su perspektive razvoja i očekivanja?

1.4. Metodologija istraživanja

Predmet istraživanja obrađuje se primjenom odgovarajućih znanstveno-istraživačkih metoda u području analize izvozne konkurentnosti. Uz relevantne statističke metode u istraživanju se koriste i standardizirani pokazatelji izvozne konkurentnosti. To su pokazatelji: komparativnih prednosti, disperzije i koncentracije, intra-industrijske trgovine i specijalizacije u međunarodnoj trgovini. U analizi značaja hrvatske prehrambene industrije za hrvatsko gospodarstvo koristi se *input-output* model. Osim podataka Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske u analizi se kao izvori podataka koriste međunarodno usporedive statističke baze i to: UN COMTRADE, Eurostat i IMF.

1.5. Struktura istraživanja

Nakon uvodnog dijela, u drugom dijelu istraživanja iznosi se metodološka osnova gdje su objašnjeni načini izračuna i tumačenja rezultata korištenih pokazatelja međunarodne trgovine, *input-output* model, te podaci. Treći dio istraživanja zasniva se na analizi izvoznih trendova i pokazatelja, najprije ukupno, a zatim zasebno na segmentiranim međunarodnim tržištima. U četvrtom su dijelu analizirane promjene uvjeta trgovanja na segmentiranim tržištima, nastale kao posljedica ulaska Hrvatske u EU. Peti dio istraživanja posvećen je analizi komparativnih prednosti, trgovinske specijalizacije i jedinične cijene izvoza. Usporedba odabranih pokazatelja međunarodne trgovine po segmentiranim tržištima napravljena je u šestom dijelu istraživanja. U sedmom dijelu, primjenom *input-output* modela istražen je značaj prehrambene industrije i izvoza za hrvatsko gospodarstvo. Perspektive razvoja izvozne konkurentnosti hrvatske prehrambene industrije analizirane su u osmom dijelu istraživanja. Na kraju istraživanja su zaključna razmatranja.

2. Metodološka osnova

Metodološka osnova istraživanja zasniva se na primjeni odgovarajućih statističkih indeksa i standardnih pokazatelja međunarodne trgovine, te izradi *input-output* tablica. U poglavlju se najprije objašnjavaju način izračuna i tumačenja pokazatelja, zatim tehnika izračuna i primjene *input-output* modela te se na koncu prikazuju izvori podataka i način njihove uporabe u istraživanju.

2.1. Pokazatelji međunarodne trgovine

U istraživanju se primjenjuju odgovarajući statistički indeksi i standardni pokazatelji međunarodne trgovine, i to:

- Prosječna godišnja stopa promjene izvoza [AAGR],
- Relativni deficit [RD],
- Indeks izvozne koncentracije [TEI],
- Pokazatelj komparativnih prednosti [LFI],
- Pokazatelj intra-industrijske trgovine [GL],
- Indeks specijalizacije [RUV].

Prosječna godišnja stopa promjene izvoza izračunata je prema formuli:

$$AAGR_{T,T-n} = \left[\left(\frac{X_T}{X_{T-n}} \right)^{1/n} - 1 \right] \times 100$$

pri čemu je X = vrijednost izvoza, T = konačna godina, n = broj godina.

Relativni deficit [RD] definira se kao $\frac{x-m}{x+m}$, pri čemu je x vrijednost izvoza, a m vrijednost uvoza.

Disperzija i koncentracija robne razmjene industrije analizirana je pomoću empirijskih izračuna TEI pokazatelja [“Trade Entropy Index”]. Izračunava se prema sljedećoj formuli:

$$I_{xi} = \sum_j b_{ij} \ln \left(\frac{1}{b_{ij}} \right)$$

pri čemu vrijedi: $0 < b_{ij} < 1$; $\sum_j b_{ij} = 1$

Udio izvoza industrijskog sektora i u ukupnom izvozu j je označen b_{ij} . Isto vrijedi i za uvoz.

U empirijskoj analizi specijalizacije i komparativnih prednosti¹ hrvatskih prehrambenih proizvoda koristi se Lafeyev indeks [LFI]. Lafayev indeks [LFI] se za promatranu zemlju i , i proizvod j , izračunava:

$$LFI_j^i = 100 \left(\frac{x_j^i - m_j^i}{x_j^i + m_j^i} - \frac{\sum_{j=1}^N (x_j^i - m_j^i)}{\sum_{j=1}^N (x_j^i + m_j^i)} \right) \frac{x_j^i + m_j^i}{\sum_{j=1}^N (x_j^i + m_j^i)}$$

pri čemu je x_j^i oznaka za izvoz proizvoda j za zemlju i , a oznaka m_j^i za uvoz. N je oznaka za broj proizvoda.

1. Teorija komparativnih prednosti nastoji objasniti strukturu međunarodne trgovine. Bavi se određivanjem dobara koje će neka zemlja izvoziti ili uvoziti u određenom vremenskom razdoblju. U okviru teorije komparativnih prednosti dominiraju dva pristupa: Ricardov i Heckscher-Ohlin-ov. Dok Ricardo razloge specijalizacije i razmjene vidi u različitoj produktivnosti proizvodnih faktora, Heckscher-Ohlin ih vide u različitoj raspoloživosti proizvodnih faktora. Prema načelu komparativnih prednosti svaka zemlja uživa korist ako se specijalizira za proizvodnju i izvoz onih dobara koja može proizvesti uz relativno manje troškove. Uz pretpostavku da se zemlja specijalizirala u proizvodnji onih dobara koja može proizvesti jeftinije u odnosu na ostatak svijeta, vrijednosti LFI pokazatelja mogu ukazivati na komparativne prednosti u onim sektorima gdje LFI pokazatelj poprima pozitivne vrijednosti.

Prema LFI indeksu komparativne prednosti zemlje i u proizvodnji proizvoda j izračunavaju se kao odstupanje normalizirane vanjskotrgovinske bilance proizvoda j u odnosu na ukupnu normaliziranu vanjskotrgovinsku bilancu pomnoženo s udjelom razmjene proizvoda j u ukupnoj razmjeni. Pozitivne vrijednosti LFI indeksa za neki proizvod ukazuju na postojanje komparativnih prednosti u proizvodnji i razmjeni toga proizvoda. Veća vrijednost indeksa podrazumijeva veću razinu specijalizacije.

Za analizu razine specijalizacije u intra-industrijskoj razmjeni² koristi se GL indeks po industrijskim sektorima. Metodologiju izračuna GL indeksa razvili su i primijenili Grubel i Lloyd [1975]. Izračunava se na sljedeći način:

$$GL_i = \frac{\sum_{i=1}^n (X_i + M_i) - \sum_{i=1}^n |X_i - M_i|}{\sum_{i=1}^n (X_i + M_i)}$$

GL_i je vrijednost Grubel-Lloydovog indeksa za sektor industrije i . X predstavlja vrijednost izvoza, a M vrijednost uvoza. Indeks se kreće u rasponu od 0 do 1. Veća vrijednost indeksa ukazuje na veću razinu specijalizacije u intra-industrijskoj razmjeni.

RUV pokazatelj koristi se za analizu horizontalne i vertikalne specijalizacije u intra-industrijskoj razmjeni.³ Izvorno ga je razvio Abd-el-Rahman [1991]. Nakon toga su napravljene izvedenice toga pokazatelja [Greenaway, Hine, Milner, 1994]. Predstavlja omjer jedinične cijene izvoza i jedinične cijene uvoza:

$$1 - \alpha \leq \frac{UVX_i}{UVM_i} \leq 1 + \alpha$$

UVX_i predstavlja jediničnu cijenu izvoza proizvodne grupe i , a UVM_i jediničnu cijenu uvoza. Parametar α naziva se koeficijentom disperzije. Vrijednost parametra može biti proizvoljna. U istraživanjima se najčešće fiksira na 0,15 [Algieri, 2004], [Reganati, Pittiglio, 2005]. Ako se vrijednost RUV pokazatelja nalazi unutar intervala [0,85;1,15], tada se radi o

² Intra-industrijska razmjena definira se kao istodobni izvoz i uvoz istih proizvodnih grupa unutar istoga sektora.

³ Intra-industrijska razmjena može biti horizontalna ili vertikalna. Kod vertikalne dolazi do razmjene proizvoda koji se nalaze u različitim stadijima proizvodnog procesa (proizvodi su različite kakvoće). Obrnuto, horizontalna razmjena podrazumijeva istodobni izvoz i uvoz proizvoda približno iste razine kakvoće (konkurentni proizvodi). Postoje različiti modeli primjenom kojih se intra-industrijska razmjena dijeli na horizontalnu i vertikalnu. Jedan od najčešće korištenih u istraživanjima omjer je jedinične cijene izvoza i jedinične cijene uvoza dobara [Algieri, 2004.], [Reganati, Pittiglio, 2005.].

horizontalnoj specijalizaciji. Obrnuto, vrijednost ovog pokazatelja izvan navedenog intervala ukazuje na vertikalnu specijalizaciju. Ako je RUV pokazatelj manji od 0,85, tada prevladava uvoz velike dodane vrijednosti, odnosno, izvoz male dodane vrijednosti. Nasuprot tome, vrijednost RUV pokazatelja veća od 1,15 upućuje na izvoz velike dodane vrijednosti.

2.2. Input-output model

Input-output model se zasniva na prikazu strukturnih odnosa između ekonomskih sektora u nekom razdoblju. Ova metoda primarno je orijentirana na procjenu učinka finalne potražnje na domaću proizvodnju, bruto dodanu vrijednost i zaposlenost. Iako su neki aspekti međusektorskih zavisnosti razmatrani i u ranijoj literaturi, autorom koji je dao najveći doprinos razvitku ove metode smatra se Wassily Leontief [1986]. U nedavnom razdoblju pored razvitka nacionalnih *input-output* tablica, posebna pozornost posvećena je provedbi međunarodnih programa s ciljem povezivanja nacionalnih tablica i kreiranja međunarodnih *input-output* tablica [Steenge, 2010]. Proces sastavljanja *input-output* tablica i metode konverzije tablica ponuda i uporabe u simetrične *input-output* tablice detaljno je prikazan u Soklis [2009].

U terminima *input-output* analize, matrica A uobičajeno prikazuje matricu tehničkih koeficijenata (udio *inputa* svake od djelatnosti u bruto proizvodnji određene djelatnosti), x je vektor bruto proizvodnje, a y vektor finalne potražnje. Polazeći od osnovnih makroekonomskih identiteta mogu se derivirati sljedeće jednadžbe:

$$Ax + y = x$$

$$x - Ax = y$$

$$(I - A)x = y$$

Rješenje ovog skupa linearnih jednadžbi je:

$$x = (I - A)^{-1} * y$$

A = matrica koeficijenata intermedijarnih *inputa* [tehnološka matrica]

I = jedinična matrica

$(I - A)$ = Leontijevljeva matrica

$(I - A)^{-1}$ = invertirana Leontijevljeva matrica

y = vektor finalne potražnje

x = vektor proizvodnje.

Vektor Ax odražava potrebe za intermedijarnim proizvodima, dok vektor y predstavlja egzogenu finalnu potražnju. Matrica $(I-A)$ u stručnoj literaturi uobičajeno se po začetniku metode naziva Leontijevljeva matrica. Na dijagonalnim ulazima ove matrice prikazana je neto proizvodnja za svaki sektor s pozitivnim koeficijentima (prihodima) dok ostatak matrice prikazuje potrebu za intermedijarnim *inputima* i ima negativne vrijednosti koeficijenata (troškovi). Invertirana Leontijevljeva matrica odražava izravne i neizravne potrebe za intermedijarnim proizvodima. Pri procjeni multiplikativnih učinaka na domaće gospodarstvo ključno je identificirati udio domaćih *inputa* koji se koriste u proizvodnom procesu određene djelatnosti. Veći udio domaćih intermedijarnih *inputa* podrazumijeva i snažnije indirektno učinke na ostalo gospodarstvo i obrnuto. *Input-output* multiplikatori uobičajeno se koriste kod procjene ukupnog učinka neke djelatnosti na ostatak gospodarstva [D'Hernoncourt, Cordier i Hadley, 2011].⁴

2.3. Podaci

Kao izvor podataka u istraživanju izvoznih trendova, komparativnih prednosti i trgovinske specijalizacije korištena je međunarodna statistička baza podataka UN COMTRADE. Istraživanje je provedeno analizom izvoza 125 proizvoda na razini 4 znamenke carinske klasifikacije proizvoda (HTS). U analizu su uključeni vrijednosni i količinski pokazatelji, dok je njihovim omjerom izračunata jedinična cijena izvoza. Referentno razdoblje je od 2001. do 2013. godine. Empirijski izračuni međunarodno usporedivih pokazatelja napravljeni su zasebno za segmentirana međunarodna tržišta: CEFTA⁵-u, EU-15⁶, NMS⁷-12, Rusiju i Tursku. U analizi makroekonomskih prilika na pojedinim tržištima korišteni su podaci Međunarodnog monetarnog fonda (IMF), a u analizi udjela izvoza hrvatske prehrambene industrije u ukupnom robnom izvozu Republike Hrvatske podaci Državnog zavoda za statistiku. *Input-output* analiza provedena je na osnovi podataka Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske i Eurostata.

⁴ Buturac, Lovrinčević, Mikulić (2014).

⁵ CEFTA je kratica za engl. Central European Free Trade Agreements. Od 1. svibnja 2007. godine zemlje članice CEFTA-e su: Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Kosovo, Makedonija, Moldavija i Srbija. Bivše zemlje članice su Bugarska, Češka, Mađarska, Poljska, Rumunjska, Slovačka i Slovenija. Njihovo članstvo u CEFTA-i završeno je pridruženjem EU-u. Danas tržište CEFTA-e broji oko 20 milijuna stanovnika i sudjeluje u ukupnoj svjetskoj trgovini s udjelom od oko 0,2%.

⁶ Zemlje članice EU-15 su: Austrija, Belgija, Danska, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Irska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Portugal, Španjolska, Švedska, Velika Britanija.

⁷ NMS-12 [engl. New Member States] je kratica za zemlje nove članice Europske unije koje su se pridružile Uniji 2004. i 2007. godine. To su: Bugarska, Cipar, Republika Češka, Estonija, Latvija, Litva, Mađarska, Malta, Poljska, Rumunjska, Slovačka i Slovenija.

3. Izvozni trendovi i pokazatelji

Povećanje izvozne konkurentnosti hrvatske prehrambene industrije preduvjet je njezina razvoja. Promjene na strani potražnje i izražena konkurencija dodatno naglašavaju složenost problema. U tom je kontekstu sposobnost prilagodbi novim tržišnim prilikama posebno značajna za ostvarivanje kontinuiranog gospodarskog rasta i izvoza. Liberalizacija i otvorenost tržišta, te u najnovije vrijeme globalni pad potražnje nameću nove zahtjeve i izazove jačanju izvozne konkurentnosti. Empirijska analiza izvoznih trendova i pokazatelja započinje uvidom u stanje i kretanje izvoza hrvatske prehrambene industrije na globalnom tržištu. Nakon toga, slijede analize izvoznih trendova na segmentiranim međunarodnim tržištima, i to: CEFTA-e, EU-15, NMS-12, Rusije i Turske.

3.1. Analiza izvoznih trendova i pokazatelja na globalnom tržištu

Primarna ljudska potreba za hranom određuje prehrambenu industriju kao stratešku gospodarsku granu u gotovo svim zemljama svijeta.⁸ Značaj prehrambenog sektora za industrijski razvoj Hrvatske je velik. Osim učinaka na BDP, zaposlenost i izvoz, potiče i razvoj ostalih ekonomskih sektora, posebno

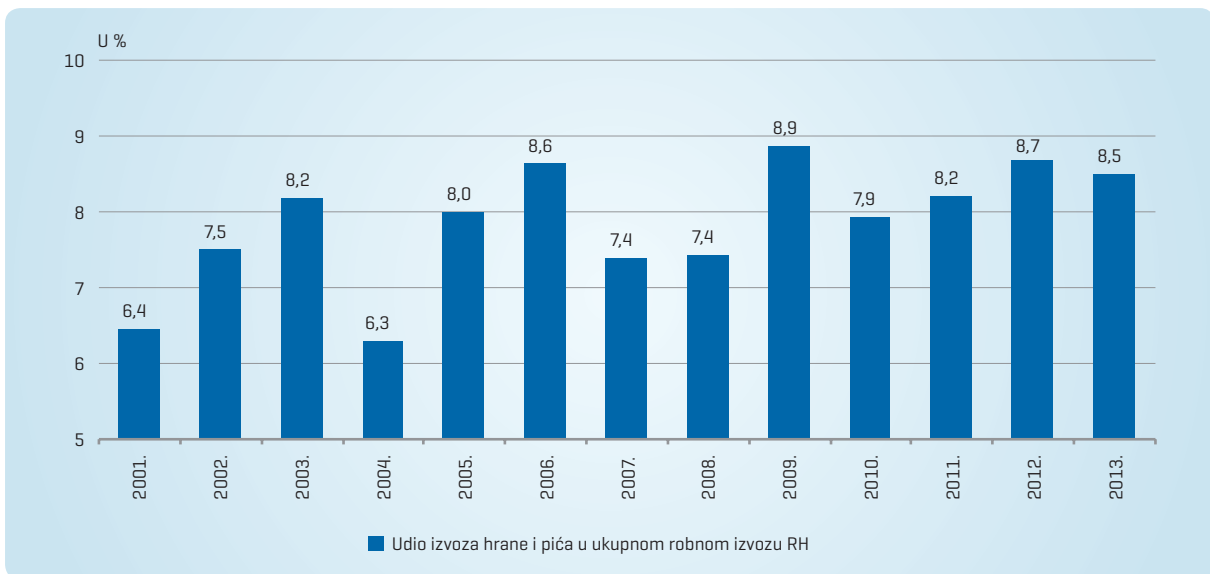
poljoprivrede i turizma. Tradicija u poslovanju, kvaliteta ljudskih resursa, prepoznatljivost pojedinih tržišnih marki na međunarodnom tržištu, neelastičnost potražnje u uvjetima recesije i kvalitetna sirovinna osnova neke su od glavnih odlika domaće prehrambene industrije. S obzirom na relativno malo domaće tržište, izlazak na međunarodna tržišta od neupitne je važnosti za hrvatsku prehrambenu industriju.

Hrvatska je u 2013. godini izvezla prehrambenih proizvoda ukupne vrijednosti 676,3 milijuna eura (ili 5,1 milijardu kuna), dok je izvoz pića iznosio 101,6 milijun eura (ili 772,1 milijun kuna). Uvid u strukturu robnog izvoza Hrvatske potvrđuje značajnu ulogu prehrambenog sektora. U razdoblju 2001.-2013. udio je prehrambene industrije u ukupnom izvozu porastao sa 6,4 posto na 8,5 posto (Slika 1). Rezultat je to većeg rasta izvoza prehrambene industrije nego ukupnog robnog izvoza Republike Hrvatske.

U promatranom je razdoblju izvoz prehrambene industrije rastao u prosjeku 6,6 posto godišnje, a ukupni izvoz 4,4 posto. Struktura izvoza ukupnog prehrambenog sektora pokazuje da se 85,5 posto izvoza odnosi na prehrambene proizvode, dok je preostalih 14,5 posto izvoz pića (Slika 2).

⁸ Promatrajući izdvojeno EU, čija je članica od 1. srpnja 2013. i Hrvatska, zapaža se da je industrija hrane i pića najveća grana prerađivačke industrije. Ova industrija ostvaruje 14,9 posto ukupnog prihoda prerađivačke industrije EU-a i zapošljava 4,5 milijuna zaposlenih, uglavnom u ruralnim područjima (15 posto zaposlenih u prerađivačkoj industriji EU-a). Proizvodnja hrane i pića zadržala je karakteristike stabilnog sektora prerađivačke industrije, otpornog na gospodarsku krizu. Ova industrija procesuirala 70 posto poljoprivrednih proizvoda proizvedenih na području EU-a. Najveći proizvođači hrane i pića u EU-u su Njemačka, Francuska, Italija, Velika Britanija i Španjolska (Rašić-Bakarić, 2014).

Slika 1. Udio izvoza hrane i pića u ukupnom robnom izvozu RH u razdoblju 2001.-2013.

Izvor: Izračun autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske.

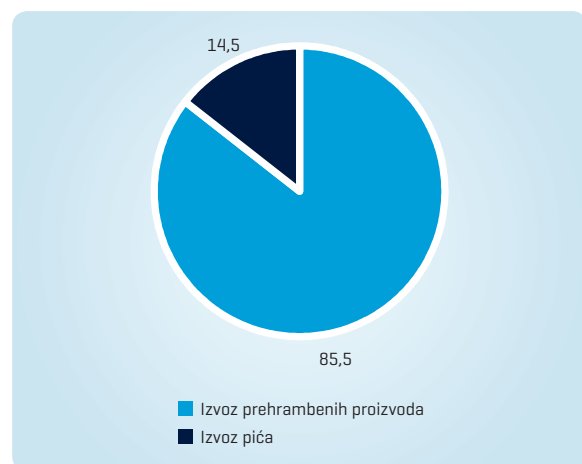
Kretanje izvoza hrane i pića u razdoblju 2001.-2013. godine prolazilo je kroz različite faze (Slika 3). Snažan izvozni rast zabilježen je u razdoblju 2001.-2006. i u 2011. godini. Nešto veći izvozni pad u 2009. godini očekivan je s obzirom na posljedice globalne recesije. Međutim, dok su druge industrijske grane teško nalazile izlaz iz recesije, prehrambena je industrija već u 2010. godini pokazala otpornost na krizu i prve znakove oporavka. Pozitivni trendovi nastavljeni su i u 2011. kada je zabilježen izraženiji izvozni rast.

Ipak, zabrinjavaju najnoviji trendovi, npr. u 2013. godini došlo je do pada izvoza hrane za 10,5 posto na godišnjoj razini, dok se izvoz pića smanjio za 11,1 posto (Tablica 1).

Obilježje je kumulativno prehrambenog sektora, postojanje značajnog vanjsko-trgovinskog deficita (Tablica 1). Ipak, veličina i trend vanjsko-trgovinske bilance kod prehrambenih proizvoda i pića bitno se razlikuju. Uvoz prehrambenih proizvoda u 2013. godini bio je gotovo dvostruko veći od izvoza.

U apsolutnom iznosu deficit je iznosio 713,2 milijuna eura (ili 5,4 milijarde kuna).⁹ Istovremeno je u trgovini pićima razina deficita bila znatno manja i iznosila je 1,4 milijun eura (ili 10,6 milijuna kuna).

Slika 2. Omjer izvoza hrane i pića u ukupnom izvozu sektora u 2013. godini

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

⁹ EU-28 čija je Hrvatska punopravna članica od 1. srpnja 2013., u trgovini prehrambenim proizvodima i pićima ostvaruje vanjsko-trgovinski suficit u iznosu od 23,0 milijarde eura (Izvor: FoodDrinkEurope, 2014).

Slika 3. Kretanje izvoza hrane i pića u razdoblju 2001.-2013.

Izvor: izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

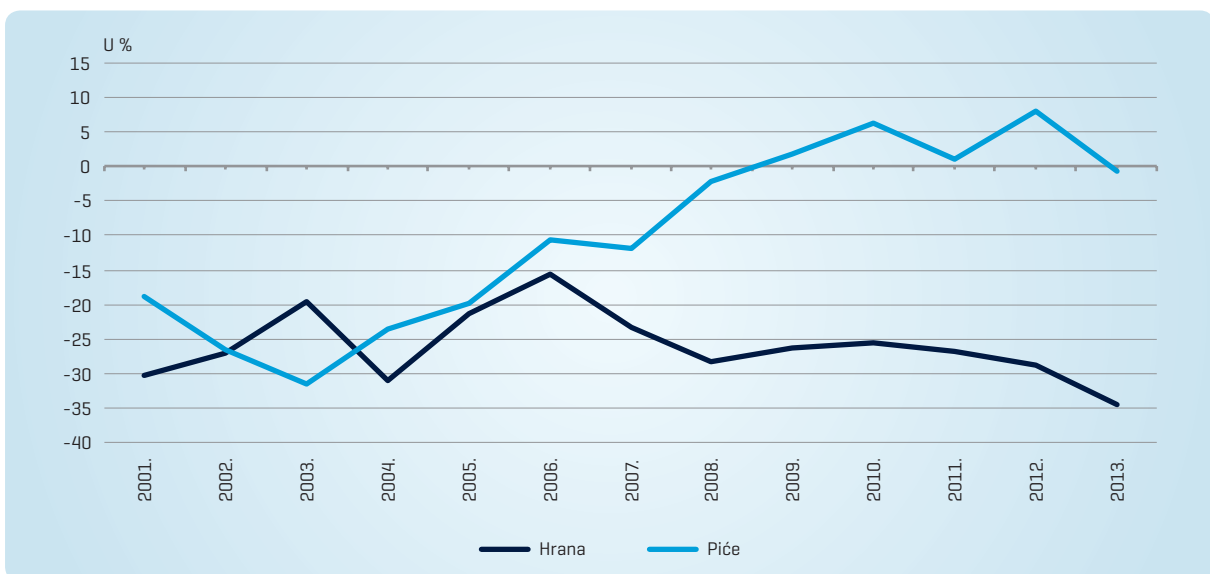
Analizirajući trend zapažamo da se deficit u trgovini prehrambenim proizvodima u razdoblju 2001.-2013. blago povećao, dok se u trgovini pićima on postepeno smanjivao da bi u razdoblju 2009.-2012. bio zabilježen suficit (Slika 4). U 2013. godini relativni deficit Republike Hrvatske u razmjeni s hranom iznosio je 34,5 posto, a u razmjeni pićima 0,7 posto.

Analiza izvoza hrane u odnosu na globalne trendove potvrđuje rast udjela u ukupnom svjetskom izvozu

hrane u razdoblju 2001.-2006. Nakon 2006. udio se postepeno smanjuje da bi se u 2013. vratio na razinu zabilježenu u 2001. godini i iznosio 0,14 posto.

Sličan trend pokazuje kretanje udjela pića u ukupnom svjetskom izvozu. Od 2001. do 2009. udio se postepeno povećavao da bi nakon 2009. uslijedilo njegovo smanjivanje. Ipak, promatrajući ukupno razdoblje 2001.-2013. udio pića u ukupnom svjetskom izvozu uspio se povećati i to s 0,09 posto na 0,12 posto.

Slika 4. Relativni deficit/suficit

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Tablica 1. Osnovni trendovi izvoza hrane i pića Hrvatske u razdoblju 2001.-2013.

	Međugodišnja stopa promjene		Relativni deficit		Udio u svjetskom izvozu u %		Udio 3 vodeća izvozna tržišta u ukupnom izvozu	
	Hrana	Pića	Hrana	Pića	Hrana	Pića	Hrana	Pića
2001.	-	-	-30,2	-18,8	0,14	0,09	54,9	61,2
2002.	5,7	-6,8	-27,2	-26,6	0,17	0,09	56,7	63,4
2003.	23,5	4,9	-19,6	-31,6	0,21	0,10	59,6	67,0
2004.	-13,5	13,2	-31,0	-23,7	0,17	0,10	55,2	72,7
2005.	59,1	38,4	-21,2	-19,8	0,22	0,11	56,5	69,4
2006.	18,8	9,1	-15,7	-10,7	0,26	0,12	43,5	73,8
2007.	-12,6	15,7	-23,3	-11,8	0,21	0,13	51,8	72,0
2008.	14,4	30,1	-28,2	-2,2	0,19	0,15	47,2	68,2
2009.	-9,8	-9,3	-26,4	1,8	0,19	0,16	50,0	71,8
2010.	5,2	12,1	-25,5	6,4	0,16	0,15	48,2	72,9
2011.	21,6	15,6	-26,7	1,0	0,16	0,14	19,3	70,1
2012.	-4,2	-0,7	-28,9	8,1	0,15	0,14	44,6	67,2
2013.	-10,5	-11,1	-34,5	-0,7	0,14	0,12	43,6	69,9

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

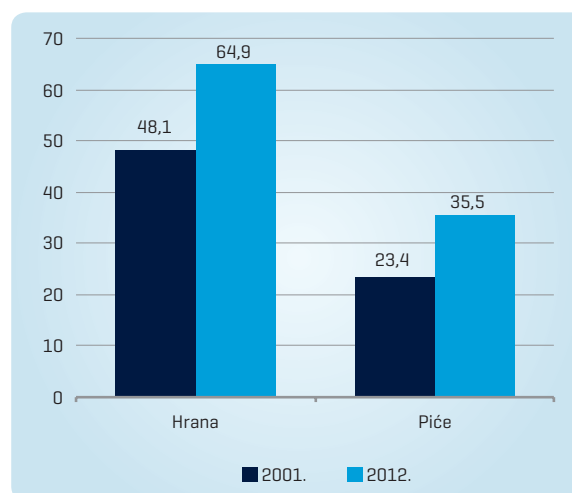
Izvozna orijentiranost, mjerena udjelom izvoza u bruto dodanoj vrijednosti sektora, pokazuje poboljšanje u razdoblju od 2001.-2012. godine (Slika 5). Od ukupne bruto dodane vrijednosti hrane ostvarene u 2001. godini 48,1 posto bilo je usmjereno na izvozna tržišta, a 51,9 posto na domaće tržište. U 2012. taj se omjer promijenio u korist izvoza. Pri tome je 64,9 posto ostvarene proizvodnje bilo usmjereno na izvoz, a 35,1 posto na hrvatsko tržište.

Znatno manja izvozna orijentiranost prisutna je kod pića. U 2012. godini 35,5 posto bruto dodane vrijednosti prodano je na inozemnim tržištima, dok je 64,5 posto prodano na domaćem tržištu.

Nadalje, specifičnost izvoza ovog sektora velika je razina izvozne koncentracije koja nije pogodna, naročito u uvjetima gospodarske krize. Trendovi izvozne koncentracije rezultat su procesa tranzicije, postojećih trgovačkih veza i blizine snažne gospodarske strukture – Europske Unije. Međutim, dinamika promjene gospodarske strukture, razina integracija i specijalizacije mogu značajno pridonijeti većoj ili manjoj razini izvozne koncentracije (Buturac, Teodorović, 2012). Prosječna izvozna koncentracija

u tri najznačajnije izvozne destinacije kod izvoza hrane u 2013. godini iznosila je 43,6 posto, a kod izvoza pića čak 69,9 posto. Valja dodati da se izvozna koncentracija hrane u promatranom razdoblju smanjila, dok se izvozna koncentracija pića povećala.

Slika 5. Izvozna orijentiranost – udio izvoza u bruto dodanoj vrijednosti sektora

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Posebno zanimljivim i važnim čini se odgovoriti na pitanja: kako se kretao izvoz hrane Republike Hrvatske u odnosu na globalne trendove? Jesu li stope rasta izvoza bile veće ili manje u usporedbi s globalnim izvoznim trendovima? Je li izvoz hrane Hrvatske slijedio globalne trendove ili je to bio izdvojen slučaj?

Iz usporedbe trendova dade se nazrijeti sličan smjer kretanja, međutim dinamika je ipak različita. Upravo iz te dinamike mogu se nazrijeti prvi tentativni i općeniti zaključci o položaju izvozne konkurentnosti hrane i pića na globalnom tržištu. Uvid u sliku 6 pokazuje da je izuzevši 2003. godinu, izvoz hrane u razdoblju 2001.-2006. rastao po većim stopama u odnosu na globalni rast. To je i rezultiralo poboljšanjem izvozne konkurentnosti na globalnom tržištu u tom periodu. Međutim nakon 2006. izvozna konkurentnost se pogoršava. Izuzetak je 2011. godina kada je zabilježen snažniji izvozni rast.

Usporedba razine izvozne konkurentnosti hrane na početku promatranog razdoblja (2001.) i na njegovu kraju (2013.) pokazuje da se ona nije značajnije promijenila. Istovremeno, poboljšala se izvozna konkurentnost pića. Valja istaknuti da je kretanje izvozne konkurentnosti pića u promatranom razdoblju obilježeno dvama međusobno suprotstavljenim ciklusima. Dok se u razdoblju 2000.-2009. konkurentnost postepeno

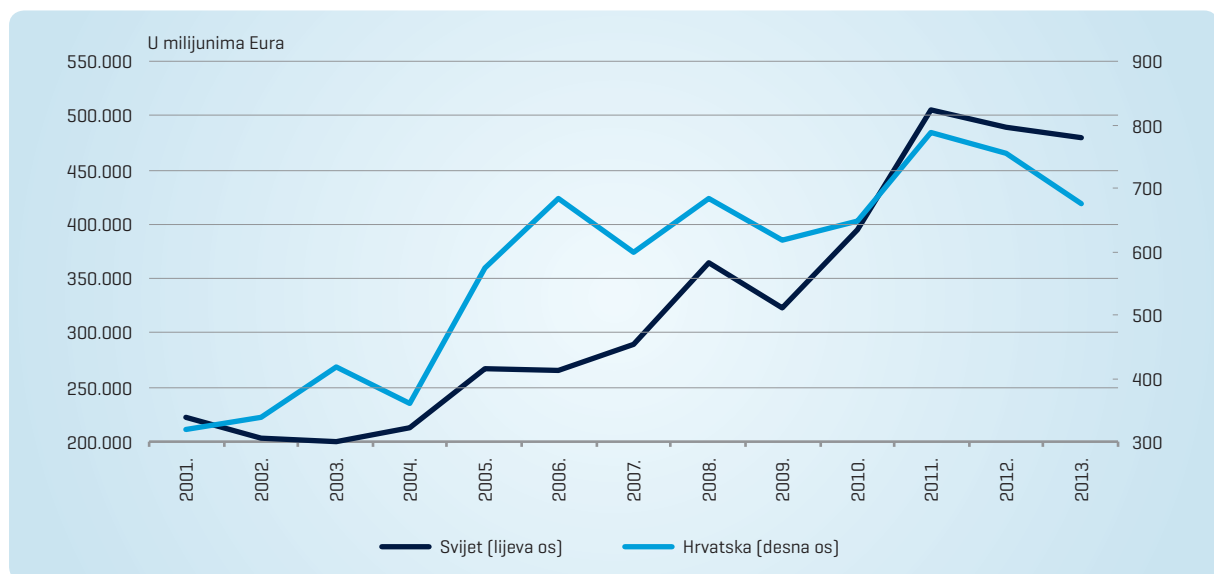
poboljšavala, u razdoblju 2009.-2013. ona se blago pogoršava (Slika 7).

Uvid u proizvodnu strukturu izvoza prehrambenih proizvoda i pića pokazuje da se najviše izvoze: riba; šećer; umaci i proizvodi od umaka; sladni ekstrakti, proizvodi od krupice i brašna; čokolada; konzervirani proizvodi od mesa; kruh, kolači i keksi; voda; pivo. Vodećih 20 izvoznih proizvoda industrije hrane i pića prikazano je na slici 8.

Da bi se dobila detaljnija slika kretanja i uzroka nastajanja promjena položaja izvoza hrane i pića neophodno je analizirati trendove na segmentiranim međunarodnim tržištima. Uvažavajući postojeću zastupljenost tržišta, ali i perspektive razvoja odabrani uzorak čine tržišta: EU-15, NMS-12, CEFTA, Rusija i Turska.

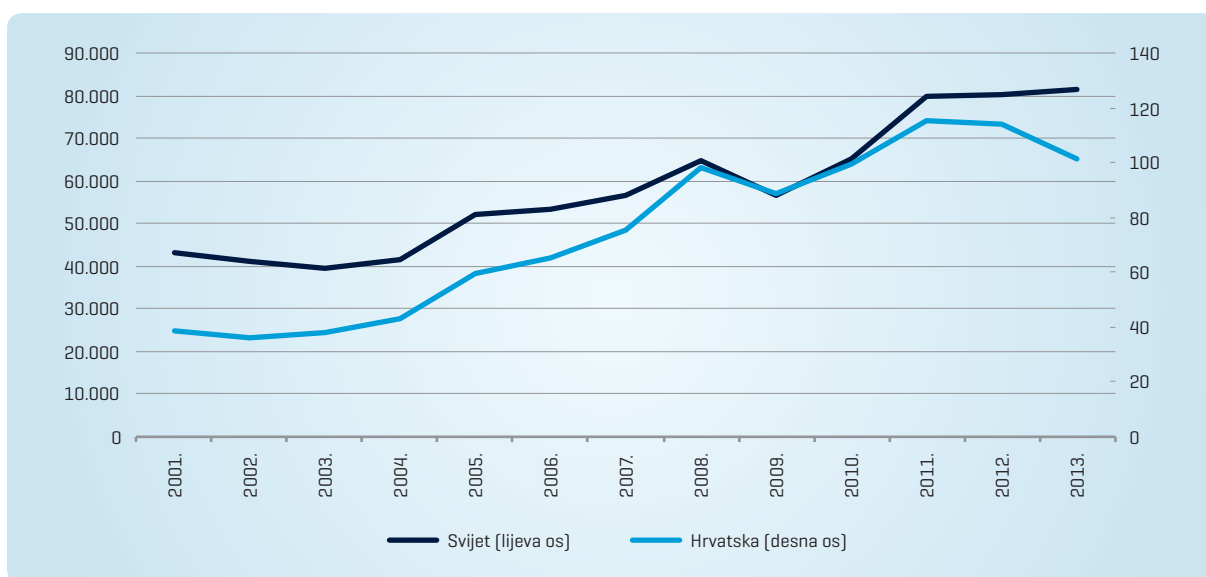
Iz strukturne je analize izvoza hrane na međunarodna tržišta razvidno da Hrvatska najviše prehrambenih proizvoda izvozi na tržište CEFTA-e (Tablica 2). Pri tome je Hrvatska na to tržište u 2013. godini izvezla 41,8 posto ukupnog izvoza hrane. Istovremeno, na "stare" članice Europske unije (EU-15) otpada 21,7 posto izvoza, a na "nove" članice (NMS-12) 20,9 posto. Tržišta Rusije i Turske zanimljiva su i važna za hrvatske proizvođače hrane više zbog perspektive izvoza na ta tržišta, negoli trenutne zastupljenosti u ukupnom

Slika 6. Izvoz hrane Hrvatske u usporedbi s izvozom hrane ostatka Svijeta, izraženo u milijunima eura

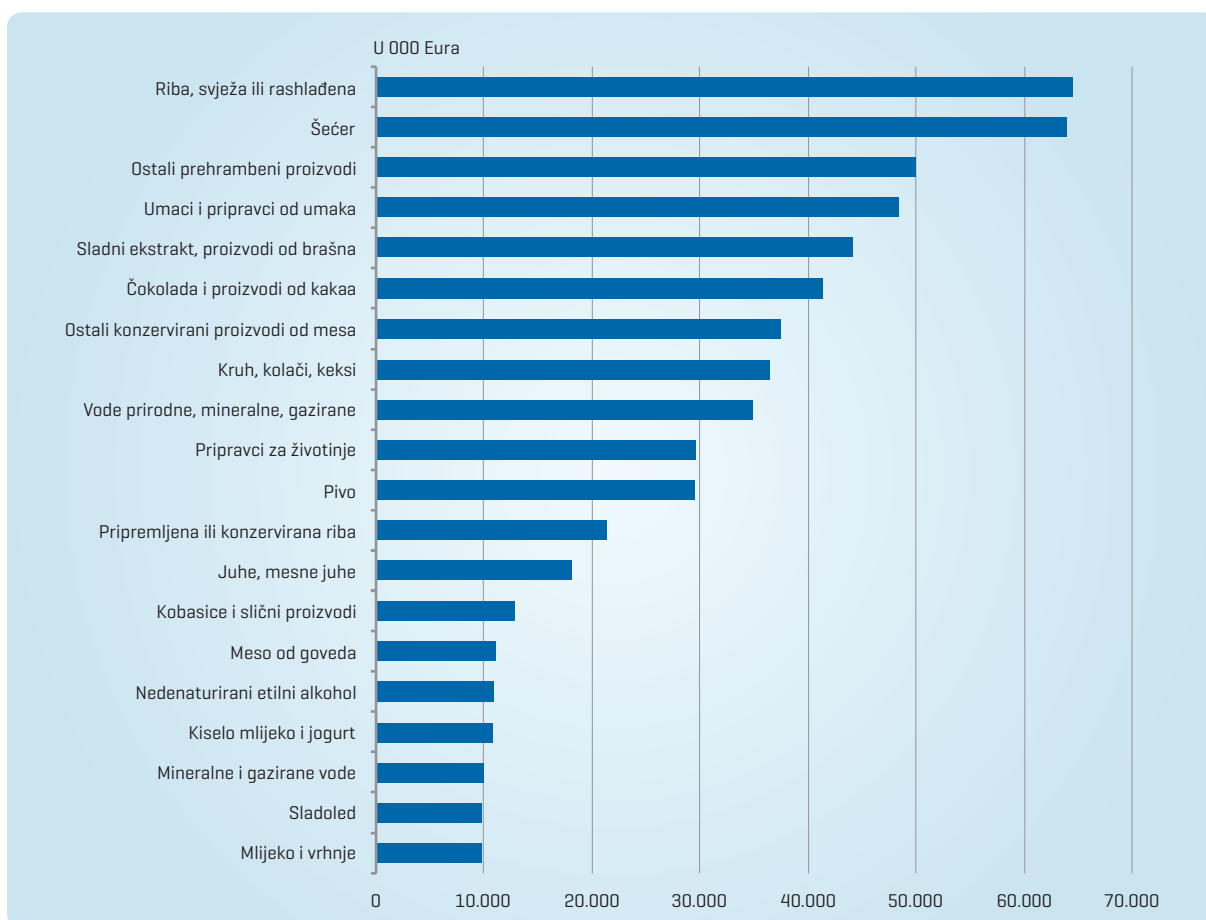
Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Slika 7. Vodeći izvozni proizvodi hrvatske industrije hrane i pića u 2013. godini

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Slika 8. Izvoz pića Hrvatske u usporedbi s izvozom pića ostatka Svijeta, izraženo u milijunima eura¹⁰

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

¹⁰ Detaljan pregled trgovinske razmjene Hrvatske na globalnom tržištu, u kojem su obuhvaćeni svi proizvodi koji su predmet međusobne trgovine, prikazan je na kraju Studije u Prilogu 1.

izvozu. U 2013. godini Hrvatska je izvezla 1,9 posto hrane u Rusiju, a 0,2 posto u Tursku.

Promatrano po zemljama, Hrvatskoj je u izvozu hrane do sada najvažnija izvozna destinacija Bosna i Hercegovina, u koju Hrvatska izveze 23,8 posto ukupnog izvoza hrane. Slijede Slovenija s udjelom 10,0 od posto, Srbija - 9,8 posto i Italija - 9,1 posto. U ove četiri destinacije odlazi 52,7 posto ukupnog izvoza hrane. Još je veća koncentracija kod izvoza pića, pri čemu samo na Bosnu i Hercegovinu otpada 54,3 posto ukupnog izvoza pića (Tablica 3). Slijedi Slovenija s udjelom od 13,5 posto. Velika koncentracija plasmana na izvozna tržišta donosi sa sobom i moguće rizike gubitka tržišta koji dodatno dobivaju na težini u uvjetima gospodarske krize.

Analiza dinamike kretanja otkriva izostanak značajnijih promjena izvozne strukture u promatranom razdoblju.

CEFTA je potvrđena kao najvažnije izvozno tržište kako za prehrambene proizvode tako i za pića. Pri tome je od 2001.-2013. godine udio izvoza hrane na tržište CEFTA-e povećan s 37,5 posto na 41,8 posto, a udio izvoza pića sa 62,8 na 63,8 posto. Blizina tržišta, zajednička povijest, postojeće trgovinske veze, relativno dobro poznavanje ukusa i navika potrošača neki su od vodećih razloga ovako velike zastupljenosti tržišta CEFTA-e. No, ni značaj preostalih tržišta ne treba zanemariti, posebno onog EU-a, na kojem je Hrvatska od 1. srpnja punopravna članica te primjenjuje zajedničku trgovinsku politiku EU-a. Na ruskom i turskom tržištu leže mnogi neiskorišteni potencijali rasta izvoza i konkurentnosti. U nastavku studije slijede parcijalne analize izvoznih trendova i pokazatelja na spomenutim tržištima.

Tablica 2. Struktura izvoza hrane po zemljama u %

	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.	2013.-2001.
CEFTA	37,5	29,6	32,8	33,4	41,7	38,1	41,8	4,3
Albanija	0,1	0,0	0,0	0,4	0,7	0,7	1,1	1,0
BiH	26,9	21,9	24,2	22,4	27,4	25,7	23,8	-3,1
Crna Gora	-	-	-	1,6	2,4	2,7	3,4	3,4
Makedonija	5,2	4,0	2,9	3,0	3,2	3,3	3,8	-1,4
Srbija	-	-	-	6,0	8,1	5,6	9,8	9,8
EU-15	22,0	35,0	36,3	32,3	20,7	23,6	21,7	-0,3
Austrija	3,1	4,0	6,3	4,8	4,1	3,0	4,0	0,9
Belgija	0,1	0,0	0,2	0,0	0,1	0,0	0,2	0,1
Danska	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finska	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Francuska	0,6	0,2	0,3	0,3	0,1	0,1	0,3	-0,3
Grčka	0,1	0,2	0,0	0,5	0,3	1,7	1,0	0,9
Irska	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Italija	13,3	26,7	23,8	19,6	10,0	11,5	9,3	-4,0
Luksemburg	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Nizozemska	0,4	0,4	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	-0,3
Njemačka	2,8	1,8	3,6	5,1	3,8	4,7	4,6	1,8
Portugal	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Španjolska	0,0	0,0	0,5	0,6	0,8	0,7	0,5	0,5
Švedska	0,9	0,8	0,6	0,5	0,6	0,5	0,6	-0,3
Velika Britanija	0,7	0,8	0,8	0,9	0,8	1,2	1,0	0,3

Tablica 2. Nastavak

	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.	2013.-2001.
NMS-12	19,3	14,9	17,1	20,2	24,3	22,1	20,9	1,6
Bugarska	0,2	0,2	0,1	0,3	0,4	0,2	0,3	0,1
Cipar	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Češka	2,0	1,3	2,1	3,5	1,2	0,5	0,9	-1,1
Estonija	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0
Latvija	0,8	0,3	0,3	0,3	0,2	0,1	0,1	-0,7
Litva	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
Mađarska	0,8	1,0	2,8	3,4	3,2	6,1	5,7	4,9
Malta	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Poljska	0,3	0,3	1,6	1,9	1,1	1,0	1,7	1,4
Rumunjska	0,0	0,1	0,2	0,1	3,1	0,1	0,6	0,6
Slovačka	0,4	0,8	1,5	0,8	2,1	1,8	1,3	0,9
Slovenija	14,7	10,9	8,5	9,8	12,7	12,0	10,0	-4,7
RUSIJA	2,4	1,7	1,7	1,4	1,4	1,4	1,9	-0,5
TURSKA	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,2	0,2
OSTALE ZEMLJE	18,8	18,6	12,0	12,6	11,8	14,8	13,5	-5,3
UKUPNO	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Tablica 3. Struktura izvoza pića i proizvoda po zemljama u %

	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.	2013.-2001.
CEFTA	62,8	63,8	66,5	68,6	71,5	65,5	63,8	1,0
Albanija	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
BiH	51,6	56,3	59,9	61,8	63,2	54,7	54,8	3,2
Crna Gora	-	-	-	1,9	1,4	1,6	1,8	1,8
Makedonija	2,6	2,2	2,0	1,7	2,4	2,8	3,1	0,5
Srbija	-	-	-	3,2	4,4	6,5	4,0	4,0
EU-15	14,7	15,1	12,7	14,8	13,2	10,0	9,4	-5,3
Austrija	0,6	0,7	0,6	3,7	5,0	3,0	3,7	3,1
Belgija	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	-0,1
Danska	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1
Finska	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Francuska	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Grčka	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Irska	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Italija	1,4	1,6	2,7	4,2	2,0	1,6	1,6	0,2

Tablica 3. Nastavak

	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.	2013.-2001.
Luksemburg	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Nizozemska	0,2	0,2	0,9	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,1
Njemačka	11,8	11,3	7,4	5,5	4,7	4,0	3,0	-8,8
Portugal	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
Španjolska	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
Švedska	0,2	0,4	0,3	0,3	0,5	0,4	0,5	0,3
Velika Britanija	0,2	0,5	0,4	0,6	0,5	0,7	0,3	0,1
NMS-12	19,0	17,2	17,1	13,3	12,2	20,7	21,2	2,2
Bugarska	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,4	0,0	0,0
Cipar	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Češka	0,3	0,5	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,2
Estonija	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1
Latvija	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1
Litva	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1
Mađarska	0,0	0,1	8,3	5,0	4,1	4,9	5,5	5,5
Malta	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Poljska	9,0	6,5	0,2	0,1	0,2	0,3	0,8	-8,2
Rumunjska	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0
Slovačka	1,3	0,9	1,6	2,0	0,9	0,9	1,2	-0,1
Slovenija	8,2	9,1	6,8	6,0	6,6	13,8	13,5	5,3
RUSIJA	0,0	0,0	0,0	0,6	0,1	0,7	0,1	0,1
TURSKA	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
OSTALE ZEMLJE	3,5	4,0	3,7	2,7	2,9	3,2	5,5	2,0
UKUPNO	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

3.2. Analiza izvoznih trendova i pokazatelja na segmentiranim međunarodnim tržištima

3.2.1. CEFTA

CEFTA je multilateralni srednjo-europski ugovor o slobodnoj trgovini. Zemlje članice su: Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Makedonija, Moldavija, Srbija i UNMIK Kosovo. Prije njihova pristupanja EU-u članice su bile i: Bugarska, Češka, Hrvatska, Mađarska, Poljska, Rumunjska, Slovačka i Slovenija. Danas tržište CEFTA-e

broji oko 20-ak milijuna stanovnika i sudjeluje u ukupnoj svjetskoj trgovini s udjelom od oko 0,2 posto.

Gospodarski je rast u zemljama CEFTA-e do pojave globalne gospodarske krize (do 2008.) bio zasnovan na povećavanju javne potrošnje, izvozu i nadasve povećavanju osobne potrošnje. Analizirajući stope promjene realnog BDP-a vidi se da je u godinama 2010. i 2011. došlo do blagog gospodarskog rasta (Tablica 4). Međutim, taj rast nije bio dostatan da bi se bitno smanjila razina nezaposlenosti.

Tablica 4. Pregled osnovnih makroekonomskih indikatora

	Stopa rasta realnog BDP-a	Udio investicija u BDP-u	CPI indeks	Stopa nezaposlenosti	Broj stanovnika (u 000)	Javni prihodi (% BDP)	Javni dug (% BDP)
2001.	2,4	17,9	101,5	18,1	17.000	-	-
2002.	3,3	17,2	105,2	18,7	17.025	36,6	59,3
2003.	3,5	16,8	109,1	19,8	17.022	37,9	48,9
2004.	6,1	19,6	112,8	20,4	17.025	37,2	45,8
2005.	4,7	19,5	117,7	20,9	17.017	37,1	43,6
2006.	5,7	20,1	121,6	20,5	16.969	39,1	36,8
2007.	6,9	23,5	129,3	19,2	16.914	39,7	31,6
2008.	5,8	26,0	136,5	16,9	16.854	39,3	33,7
2009.	-1,9	18,8	139,3	17,5	16.794	37,4	39,1
2010.	2,2	16,5	144,3	18,6	16.734	37,4	41,9
2011.	2,3	16,7	149,3	19,3	16.650	36,2	44,9
2012.	-0,9	16,6	157,6	19,1	16.587	36,6	51,5
2013.	2,2	14,9	159,2	18,2	16.559	36,2	54,3

Izvor za originalne podatke: MMF.

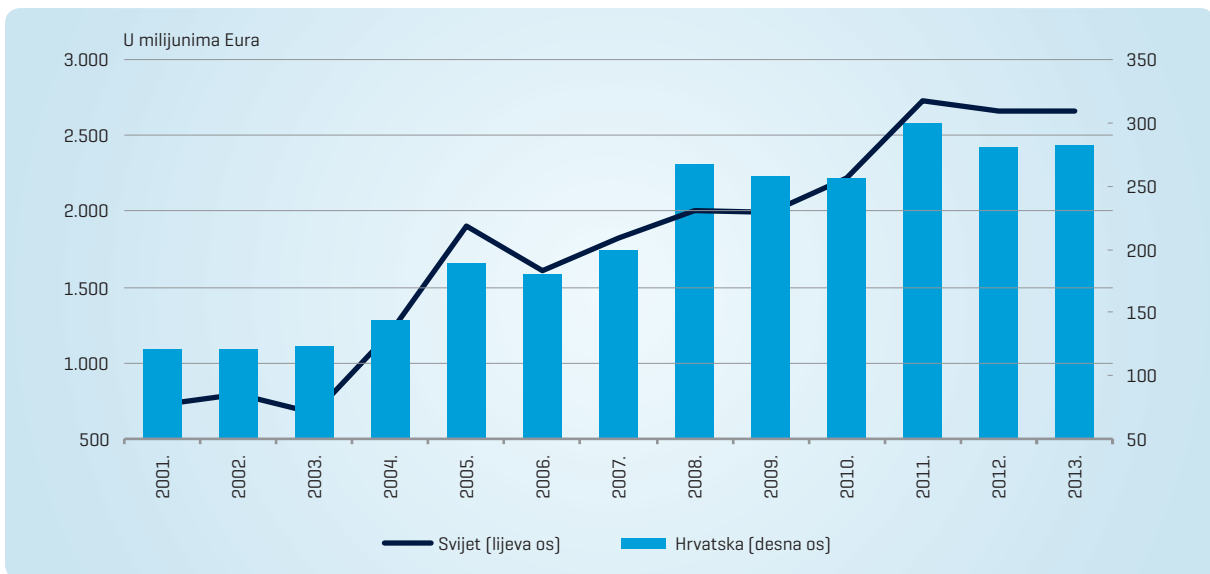
Smanjenje poreznog opterećenja jedan je od preduvjeta za konkurentsko repozicioniranje kao i za povećanje investicijske aktivnosti što bi u konačnici moglo rezultirati većim stopama gospodarskoga rasta, bez kojih se ne nazire rješavanje ozbiljnih strukturnih pitanja i zabrinjavajuće visoke razine nezaposlenosti. Kako bi se spriječio rast deficita i posljedično zaduženosti, porezno smanjenje mora biti popraćeno smanjenjem proračunskih rashoda. Zajedničko su obilježje zemalja CEFTA-e stalno prisutni vanjskotrgovinski i proračunski deficit. Oni su značajnim dijelom posljedica makroekonomske neravnoteže koja se očituje u većoj domaćoj potrošnji u odnosu na ostvarenu vrijednost proizvodnje. Upravo su ti deficiti glavni generatori velike inozemne zaduženosti kako javnog sektora tako i gospodarstva u cjelini. Primarna je zadaća svih zemalja osigurati makroekonomsku stabilnost, vodeći prvenstveno računa o razinama, strukturi i ročnosti otplate vanjskih dugova. Veliki su izazovi i očekivanja stavljeni pred javni sektor. Pad gospodarske aktivnosti u većini je zemalja značajno smanjio opću razinu potrošnje i porezne prihode, čime je otežano izvršavanje tekućih proračunskih obveza. Postojeće makroekonomske prilike i trendovi nameću pitanje

o mogućnostima i dinamici gospodarskog oporavka [Buturac, 2013]. One svakako ovise o pokretanju investicijskog ciklusa.

Kretanje izvoza hrane na tržište CEFTA-e u razdoblju 2001.-2013. godine prolazilo je kroz dvije različite faze [Slika 9]. Jedna je do pojave gospodarske krize (do 2008.), a duga nakon nje. Od 2001.-2008. zabilježen je izraženiji izvozni rast. U tom je razdoblju izvoz hrane na tržište CEFTA-e u prosjeku godišnje rastao po stopi od 10,5 posto.

Recesija koja je nastupila 2008. godine pridonijela je slabljenju potražnje u zemljama CEFTA-e što se odrazilo i na značajno usporavanje izvoznog rasta. Od 2008.-2013. izvoz hrane rastao je u prosjeku tek 0,7 posto godišnje. Osim recesije i slabljena potražnje, uzroke svakako valja tražiti i u pristupanju Hrvatske EU-u. Osim jeftine radne snage, blizine plasmana, smanjenja troškova transporta, dostupnosti sirovinke baze sigurno je da je uvođenje carina u trgovini sa zemljama CEFTA-e dodatno pospješilo organizaciju dijela proizvodnje pojedinih hrvatskih prehrambenih tvrtki u zemljama CEFTA-e. To je također pridonijelo sporijem izvoznom rastu u recesijskim godinama.

Slika 9. Kretanja izvoza prehrambenih proizvoda na tržištu CEFTA-e

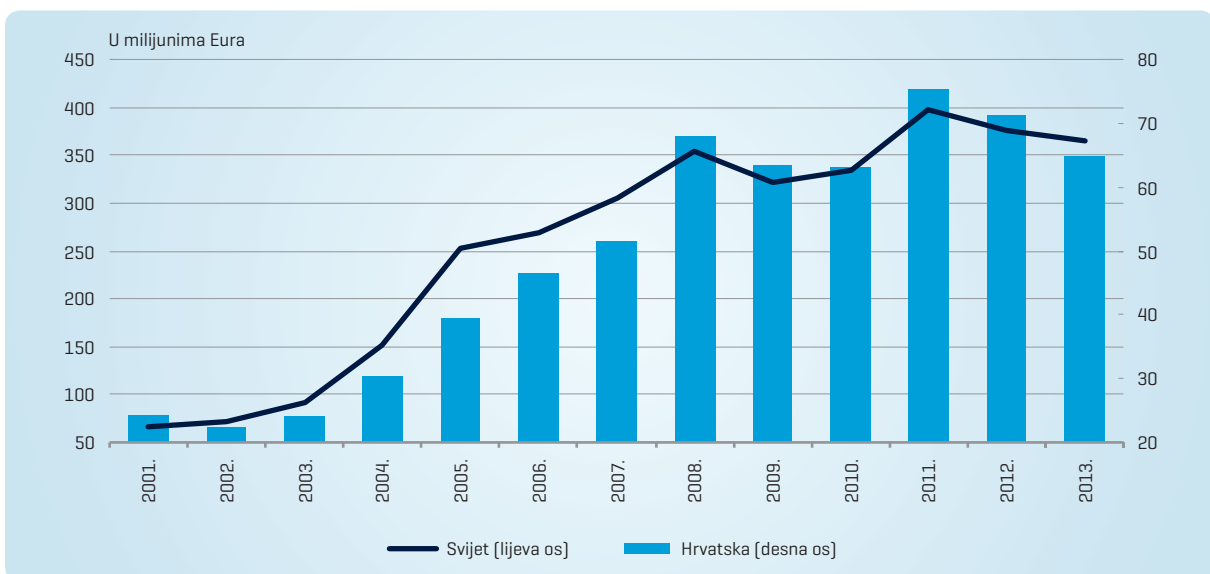
Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Usporedi li se izvoz hrane s drugim zemljama izvoznicama na tržište CEFTA-e, zapaža se da su konkurenti, kumulativno, u razdoblju 2001.-2013. povećavali izvoz hrane u prosjeku 10,5 posto godišnje, a Hrvatska 6,8 posto. Slično je kod izvoza pića. Druge su zemlje povećavale izvoz pića u prosjeku godišnje 14,0 posto, a Hrvatska 7,8 posto (Slika 10).

Uprkos usporavanju izvoznog rasta u recesijskim godinama i padu izvozne konkurentnosti Hrvatska ima pozitivnu vanjsko-trgovinsku bilancu kumulativno sa zemljama CEFTA-e i u trgovini hranom i pićima (Slika 11).

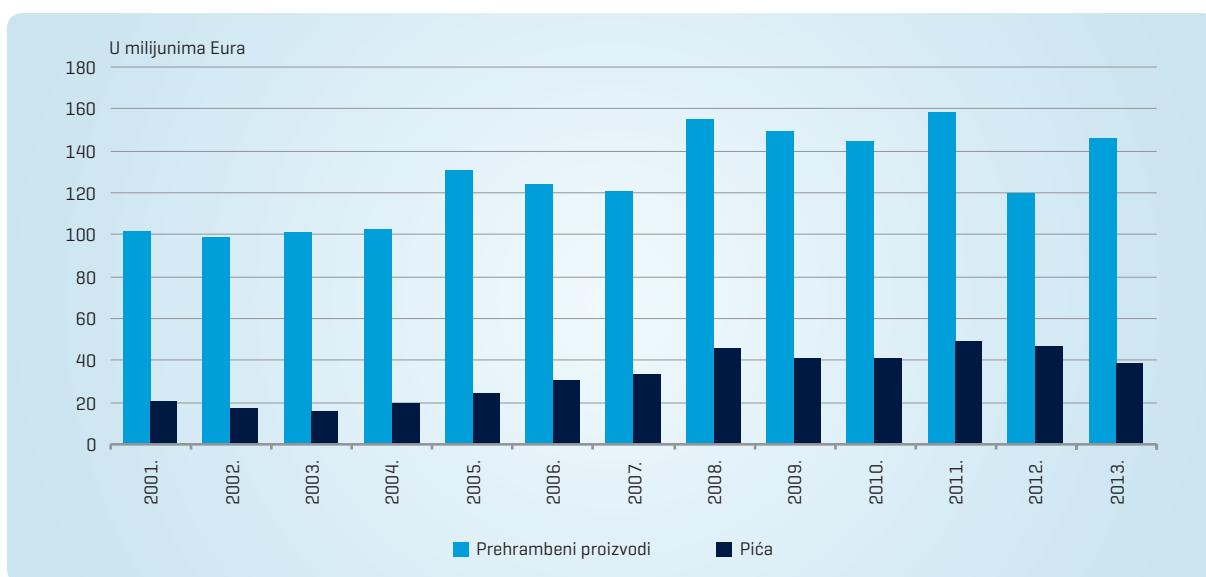
Uvid u proizvodnu strukturu izvoza pokazuje da Hrvatska prehrambena industrija na tržište CEFTA-e najviše

Slika 10. Kretanja izvoza pića na tržištu CEFTA-e

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Slika 11. Vanjskotrgovinska bilanca

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

izvozi: čokoladne proizvode i proizvode od kaka – 8,2 posto, pivo – 7,6 posto, vodu – 4,7 posto, pripremljenu i konzerviranu ribu – 4,7 posto te konzervirane mesne proizvode – 4,6 posto (Tablica 5).¹¹

Vodećih 10 izvoznih proizvoda u ukupnom izvozu sudjeluje s preko 50,0 posto, što potvrđuje značajnu proizvodnu koncentraciju (Slika 12). Ona može biti posljedica razvijene specijalizacije u trgovini, ali i nedovoljno diversificirane i razvijene proizvodnje i plasmana.

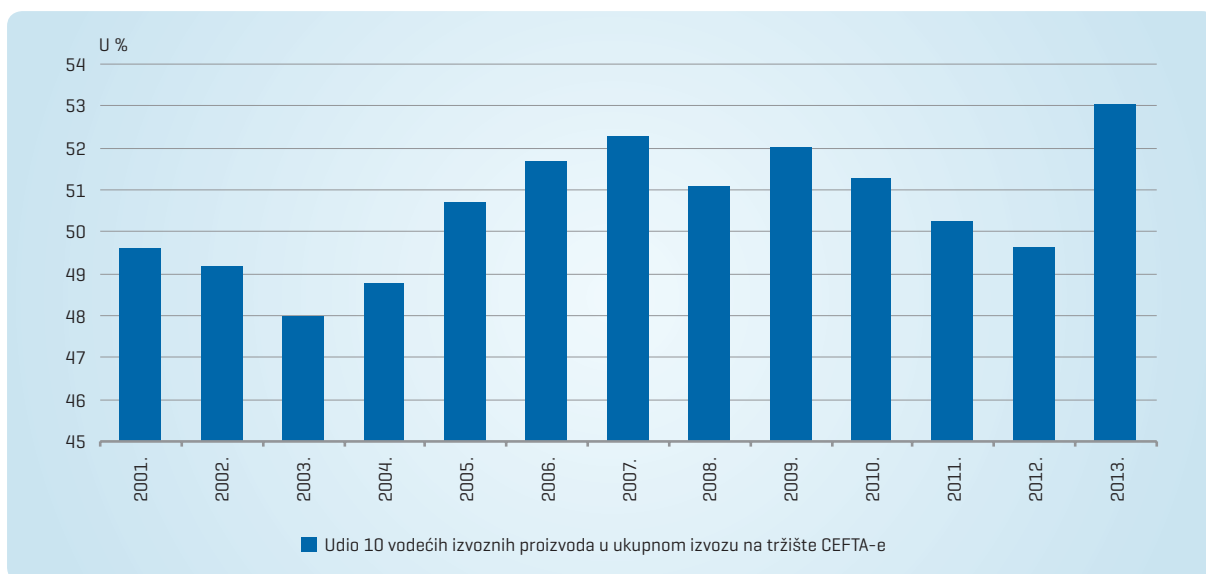
Tablica 5. Struktura 10 vodećih izvoznih proizvoda

Kod	Naziv proizvoda	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.
1806	Čokolada i proizvodi s kakaom	10,9	10,4	10,0	9,8	8,7	7,9	8,2
2106	Ostali prehrambeni proizvodi	5,7	5,6	5,0	6,7	7,8	7,7	7,9
2203	Pivo	5,2	5,6	6,9	7,9	8,1	7,3	7,6
2202	Voda, mineralna, gazirana	2,8	4,0	4,9	6,8	6,5	6,1	5,4
1604	Pripremljena ili konzervirana riba	8,6	6,6	4,8	4,5	5,0	3,7	4,7
1602	Ostali konzervirani proizvodi od mesa	4,8	4,0	3,6	3,2	3,3	3,4	4,6
2309	Pripravci za prehranu životinja	1,2	0,7	3,4	2,6	2,5	4,5	3,8
1905	Kruh, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	5,0	5,0	4,9	4,4	3,8	3,7	3,7
2103	Umaci i pripravci	3,8	4,4	4,2	3,6	3,2	3,0	3,5
1901	Sladni ekstrakt, proizvodi od krupice, brašna	1,6	1,6	3,0	2,8	3,2	3,1	3,5

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

¹¹ Detaljan pregled trgovinske razmjene Hrvatske sa CEFTA-om, u kojem su obuhvaćeni svi proizvodi koji su predmet međusobne trgovine prikazan je na kraju Studije u Prilogu 2.

Slika 12. Izvozna koncentracija – udio 10 vodećih proizvoda u ukupnom izvozu hrvatske prehrambene industrije na tržište CEFTA-e

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

3.2.2. EU-15

Gospodarska kretanja u Hrvatskoj uvelike su određena prilikama na tržištu EU-a. Gospodarstvo Europske unije obilježava značajna heterogenost zemalja članica. Ona se prije svega ogleda u dostignutom stupnju gospodarskog razvoja, heterogenosti proizvodnih

struktura, karakteristikama tržišta potrošača te razvijenosti institucionalnog okvira. Slijedom toga najprije će se analizirati trendovi u "starim" članicama Europske unije (EU-15), a nakon toga u novim članicama (NMS-12).

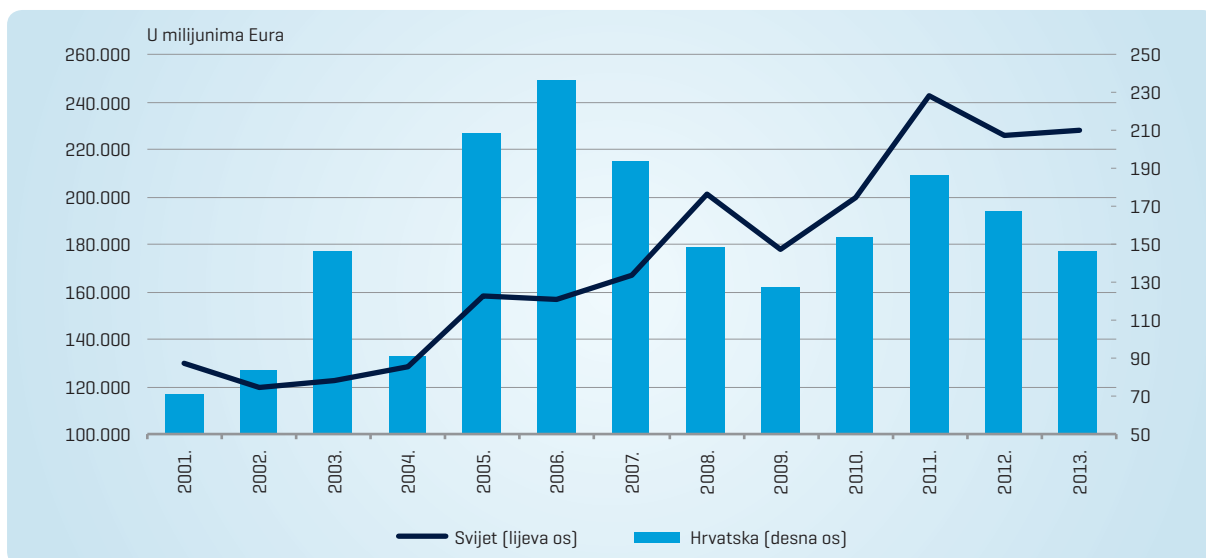
Gospodarska kriza započeta potkraj 2007. godine u SAD-u odrazila se i na kretanja u Europskoj uniji.

Tablica 6. Pregled osnovnih makroekonomskih indikatora

	Stopa rasta realnog BDP-a	Udio investicija u BDP-u	CPI indeks	Stopa nezaposlenosti	Broj stanovnika (u 000)	Javni prihodi [% BDP]	Javni dug [% BDP]
2001.	2,2	21,9	92,2	6,3	377.823	45,5	58,9
2002.	1,9	20,8	94,5	6,6	379.711	45,0	58,1
2003.	1,6	20,9	96,4	7,0	381.664	45,0	57,9
2004.	3,0	21,1	98,4	7,3	383.740	44,9	57,6
2005.	2,6	21,6	100,7	7,2	386.103	45,3	57,4
2006.	3,6	22,2	102,8	6,8	388.068	45,5	55,9
2007.	3,5	22,8	105,8	6,3	390.266	45,4	54,1
2008.	-0,02	22,1	107,9	6,3	392.457	45,3	59,6
2009.	-4,7	18,3	109,2	8,4	394.132	44,9	69,1
2010.	1,6	18,5	111,8	9,2	395.584	45,0	76,0
2011.	1,0	18,9	114,9	9,6	396.212	45,5	80,9
2012.	-0,9	18,0	117,4	10,7	397.489	45,9	85,0
2013.	-0,2	17,3	118,4	11,3	398.954	46,9	88,6

Izvor za originalne podatke: MMF.

Slika 13. Kretanja izvoza prehrambenih proizvoda na tržištu EU-15

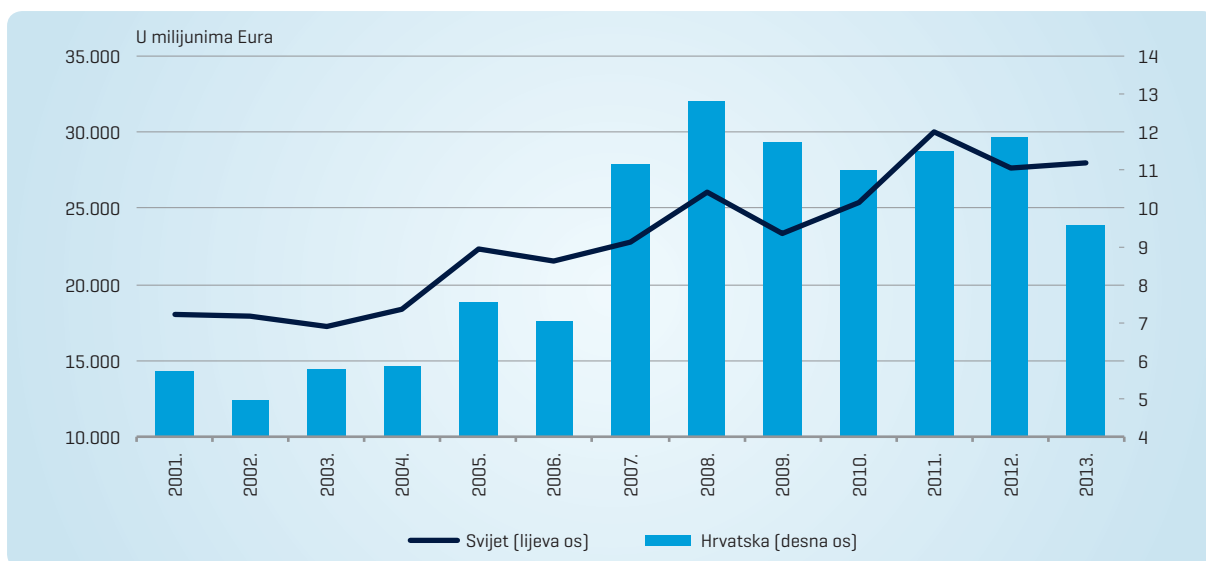
Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Simptomi krize iz 2008. godine, prepoznati u padu realnog BDP-a i rastu nezaposlenosti, produbili su se u 2009. godini [Tablica 6]. U 2010. i 2011. godini zabilježen je blagi oporavak, da bi 2012. i 2013. donijele novi pad BDP-a. Osim padom BDP-a i sporim oporavkom, razdoblje 2008.-2013. obilježeno je padom investicijske aktivnosti, rastom nezaposlenosti i javnog duga. Usprkos ovim nepovoljnim gospodarskim trendovima prisutnim u zadnjih nekoliko godina, dosadašnji ostvareni stupanj gospodarskog razvoja svrstava EU-15 među gospodarski najsnažnije strukture na globalnom tržištu. Ulaskom u EU hrvatska prehrambena

industrija može očekivati slobodniji pristup tržištu EU-a, i slobodniji plasman roba. S druge pak strane, još je veća izloženost domaće industrije kretanjima na tom tržištu.

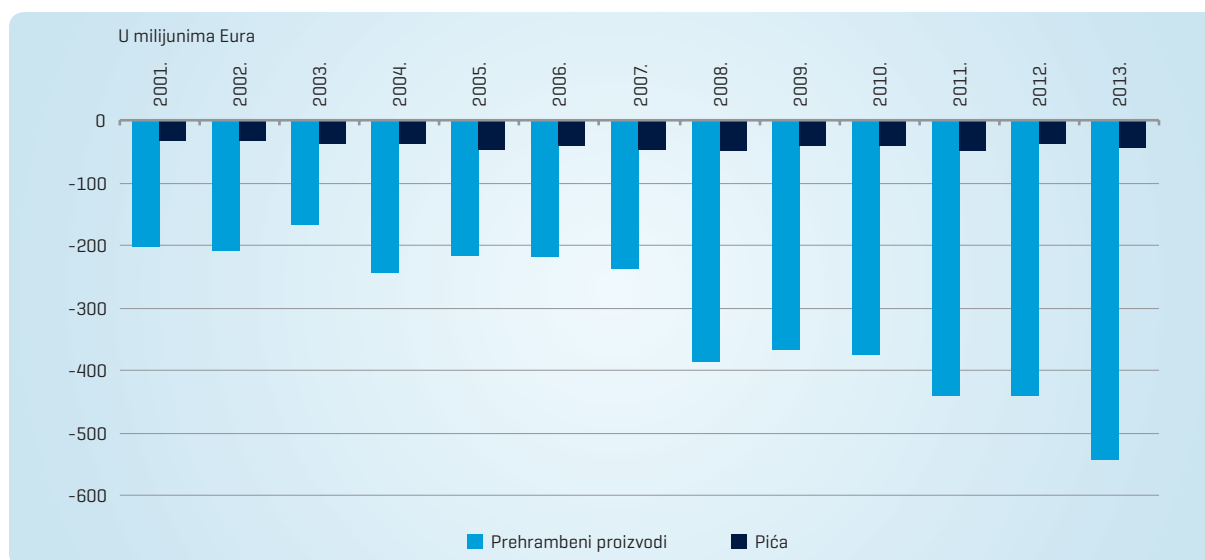
Analiza izvoznog trenda hrane na tržištu EU-15 potvrđuje rast izvozne konkurentnosti u cjelokupnom promatranom razdoblju. Međutim, vidljivo je da u posljednjem razdoblju i to od 2011.-2013. konkurentnost slabi. Hrvatska je u razdoblju 2001.-2013. na tržište EU-15 povećavala izvoz hrane u prosjeku 5,8 posto godišnje, a Svijet 4,4 posto.

Slika 14. Kretanja izvoza pića na tržištu EU-15

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Slika 15. Vanjskotrgovinska bilanca

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Izvozni pad najviše je izražen u 2013. godini pri čemu je izvoz smanjen za 12,4 posto u odnosu na 2012. (Slika 13). Takav se negativan trend ne može pripisati samo smanjenju gospodarske aktivnosti i posljedično potražnje na EU-15 tržištu. Tim više jer je realni BDP u 2013. godini smanjen tek za 0,6 posto. Uz to, Svijet je u istoj godini povećao izvoz hrane na tržište EU-15, i to za 1,1 posto.

Sličan je trend prisutan kod izvoza pića. Pojavom globalne recesije u 2008. godini izvoz pića na tržište EU-15 počinje se smanjivati (Slika 14). Iako su u 2010. i 2011. godini zabilježeni blago pozitivni trendovi, izvoz se nije uspio vratiti na razinu iz 2008. godine. Iznimno nepovoljan trend donijela je 2013. godina u kojoj se izvoz pića u EU-15 smanjio za 19,6 posto na godišnjoj razini.

Izvozni i uvozni trendovi rezultirali su odgovarajućom vanjsko-trgovinskom bilancom (Slika 15).

Kumulativno, ona je u promatranom razdoblju negativna, s tendencijom rasta u trgovini hranom, i stagnacijom u trgovini pićima. U 2013. godini negativni saldo razmjene hranom iznosio je 541,0 milijun eura, a pićima 43,0 milijuna eura.

Strukturna analiza izvoza hrane i pića pokazuje da Hrvatska na tržište EU-15 najviše izvozi svježu ili rashlađenu ribu – 14,9 posto. Slijedi šećer s 14,2 posto

udjela u ukupnom izvozu te sladni ekstrakti, proizvodi od krupice i brašna s udjelom 11,7 posto (Tablica 7).¹²

Izvozna koncentracija proizvoda veoma je velika. Pri tome na 10 vodećih izvoznih proizvoda otpada gotovo ¾ ukupnog izvoza hrane i pića na tržište EU-15 (Slika 16).

3.2.3. NMS-12

Tržište NMS-12 čine tranzicijske zemlje Srednje i Istočne Europe koje su pristupile Europskoj uniji. Najveći broj zemalja pristupio je Uniji u svibnju 2004. godine, dok su Rumunjska i Bugarska pristupile Uniji 2007. godine.

Zajedničko je obilježje ove skupine zemalja tranzicija gospodarstva iz “planske privrede” u tržišno gospodarstvo. Proces je bio praćen ubrzanom otvaranjem ovih ekonomija i postepenim procesom integracija u zajedničko tržište – EU. U mnogim zemljama proces tranzicije, otvaranja i liberalizacije tržišta donio je rast intra-industrijske trgovine. On je bio potaknut “seljenjem” pojedinih dijelova proizvodnih procesa iz zapadnih zemalja EU-a u navedene zemlje. Rast izravnih stranih ulaganja i intra-industrijske trgovine uvelike je pridonio oživljavanju gospodarske aktivnosti i rastu zaposlenosti u ovim zemljama.

¹² Detaljan pregled trgovinske razmjene Hrvatske s EU-15, u kojem su obuhvaćeni svi proizvodi koji su predmet međusobne trgovine prikazan je na kraju Studije u Prilogu 3.

Tablica 7. Struktura - 10 vodećih izvoznih proizvoda na tržištu EU-15

Kod	Naziv proizvoda	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.
0302	Riba, svježa ili rashlađena	10,2	6,5	7,9	9,3	13,9	13,9	14,9
1701	Šećer	34,4	62,7	45,8	43,6	10,0	25,0	14,2
1901	Sladni ekstrakt, proizvodi od krupice, brašna	0,2	0,6	1,0	1,9	7,1	7,4	11,7
1602	Ostali konzervirani proizvodi od mesa	7,6	4,0	3,9	4,2	7,3	6,7	9,0
2103	Umaci i pripravci	8,2	3,9	3,2	3,7	5,9	4,6	6,1
0201	Meso od goveda	2,4	0,9	0,8	2,4	4,1	3,9	4,7
2106	Ostali prehrambeni proizvodi	0,8	3,1	5,3	4,2	6,6	1,6	4,4
0305	Riba, sušena, soljena, dimljena	1,4	2,4	6,2	7,5	12,4	8,0	3,2
0303	Riba smrznuta	0,0	0,0	0,0	0,3	1,4	2,3	3,2
2207	Nedenaturirani etilni alkohol	0,3	0,1	0,9	1,4	1,1	0,8	2,3

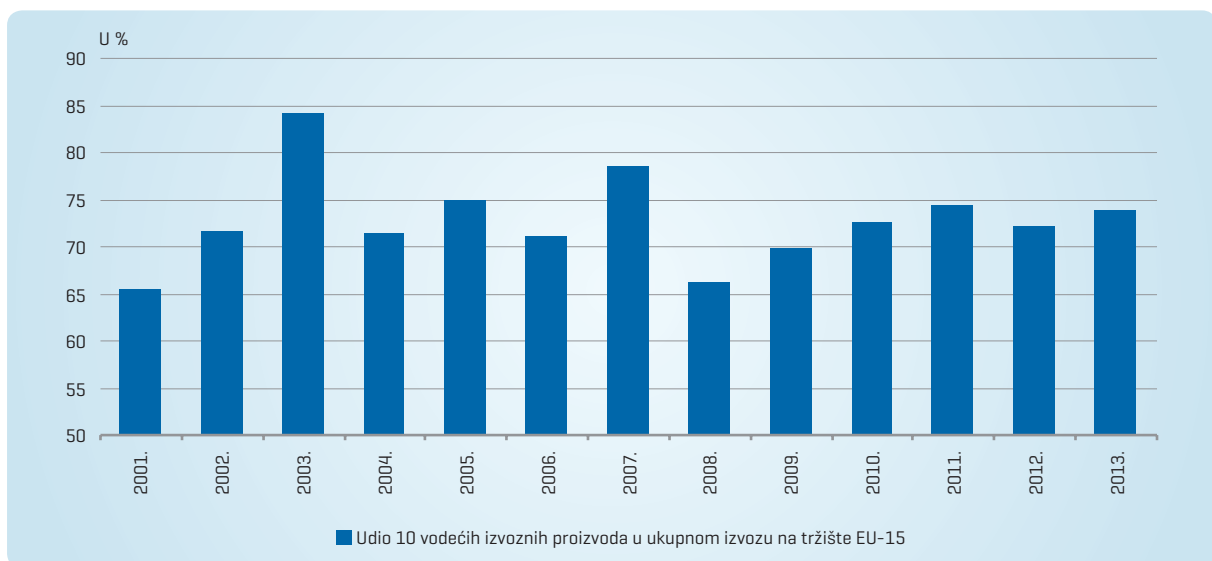
Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Hrvatskoj je ovo tržište posebno zanimljivo i značajno s obzirom na zajednička obilježja s većinom zemalja, slične ekonomske procese i faze gospodarskog razvoja, dio zajedničke prošlosti s nekima od zemalja (Slovenija, Mađarska), relativnu blizinu tržišta, poznavanje navika i ukusa potrošača i strukture potražnje na tim tržištima.

Ulaskom u EU pospješana je ekonomska aktivnost u zemljama NMS-12. Povećana investicijska aktivnost

donijela je veće stope rasta i pad nezaposlenosti (Tablica 8). Pozitivna gospodarska kretanja zaustavljena su u 2008. godini kada je došlo do globalne gospodarske krize. Nakon 2009. godine, u kojoj je zabilježen značajniji pad realnog BDP-a (7,2 posto), uslijedio je spori gospodarski oporavak. Tržište NMS-12 je tržište neiskorištenih potencijala.

Slika 16. Izvozna koncentracija – udio 10 vodećih proizvoda u ukupnom izvozu hrvatske prehrambene industrije na tržište EU-15

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Tablica 8. Pregled osnovnih makroekonomskih indikatora

	Stopa rasta realnog BDP-a	Udio investicija u BDP-u	CPI indeks	Stopa nezaposlenosti	Broj stanovnika (u 000)	Javni prihodi (% BDP)	Javni dug (% BDP)
2001.	4,1	23,4	87,9	11,4	104.570	35,4	37,6
2002.	4,3	23,2	90,7	11,0	104.411	35,4	37,1
2003.	4,9	23,4	94,0	10,3	103.654	36,1	37,6
2004.	5,5	25,0	98,2	10,2	103.465	36,2	37,0
2005.	5,8	25,7	101,9	9,2	103.335	37,1	34,9
2006.	6,8	27,9	105,6	7,8	103.234	37,4	32,9
2007.	6,6	29,5	112,9	6,4	103.001	38,1	31,0
2008.	2,9	28,0	118,8	6,1	102.970	37,9	31,2
2009.	-7,2	20,6	120,4	9,5	102.978	38,0	39,1
2010.	1,7	21,2	124,7	11,1	102.876	37,6	42,7
2011.	3,2	22,0	128,9	10,5	102.877	38,2	45,2
2012.	0,9	20,5	132,7	10,6	102.665	38,0	48,9
2013.	0,9	19,3	133,5	10,6	102.513	38,1	53,0

Izvor za originalne podatke: MMF.

U promatranom razdoblju 2001.-2013. Svijet je na ovom tržištu više i bolje nego Hrvatska iskorištavao rast potražnje za hranom. Dok su sve druge zemlje koje izvoze hranu na ovo tržište kumulativno povećavale svoj izvoz u prosjeku godišnje 10,0 posto, Hrvatska ga je povećavala 6,6 posto.

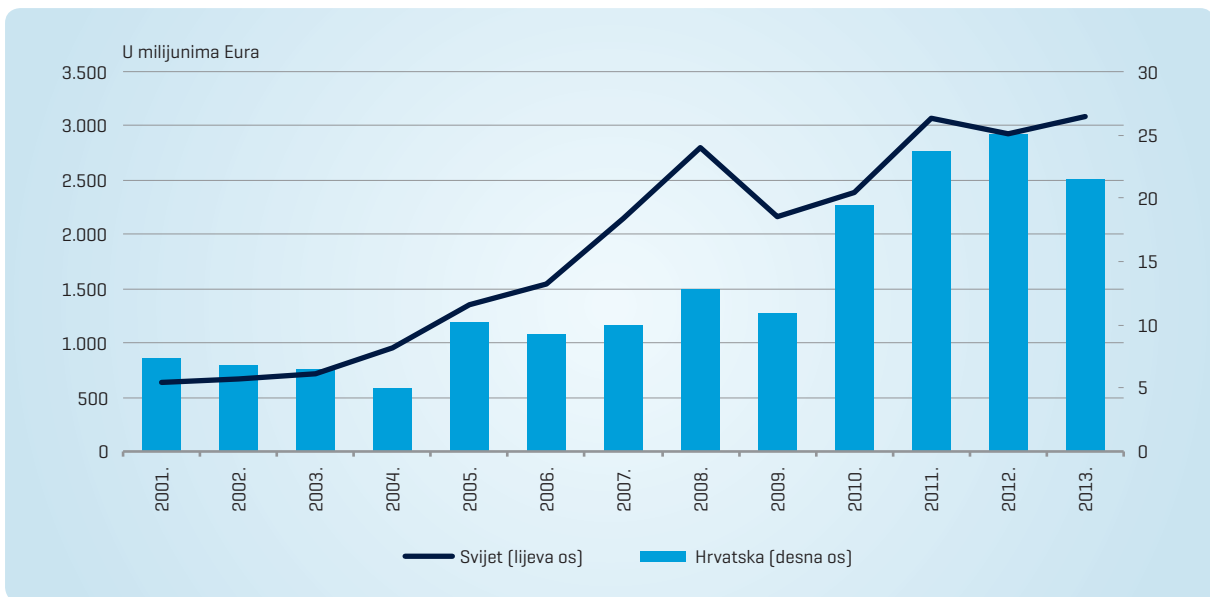
Kao i na prethodnim analiziranim tržištima, u 2013. godini došlo je do osjetnijeg pada izvoza hrane (Slika 17). U toj je godini izvoz smanjen za 22,9 posto na godišnjoj razini. Istovremeno se izvoz hrane konkurentskih zemalja na ovo tržište kumulativno povećao i to za 2,6 posto. Slični su trendovi zabilježeni kod izvoza pića (Slika 18). Dok je u 2013. Svijet svoj izvoz pića na tržište NMS-12 povećao, Hrvatska ga je smanjila.

Slika 17. Kretanja izvoza prehrambenih proizvoda na tržištu NMS-12

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Slika 18. Kretanja izvoza pića na tržištu NMS-12

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Uz CEFTA-u i EU-15, pad izvozne konkurentnosti domaće prehrambene industrije i na tržištu NMS-12 potvrđuje tezu da uzrok pada konkurentnosti nije tržišno repozicioniranje uslijed promjene eksternih faktora, već su to strukturni problemi domaće prehrambene industrije, koji rezultiraju slabljenjem izvozne konkurentnosti.

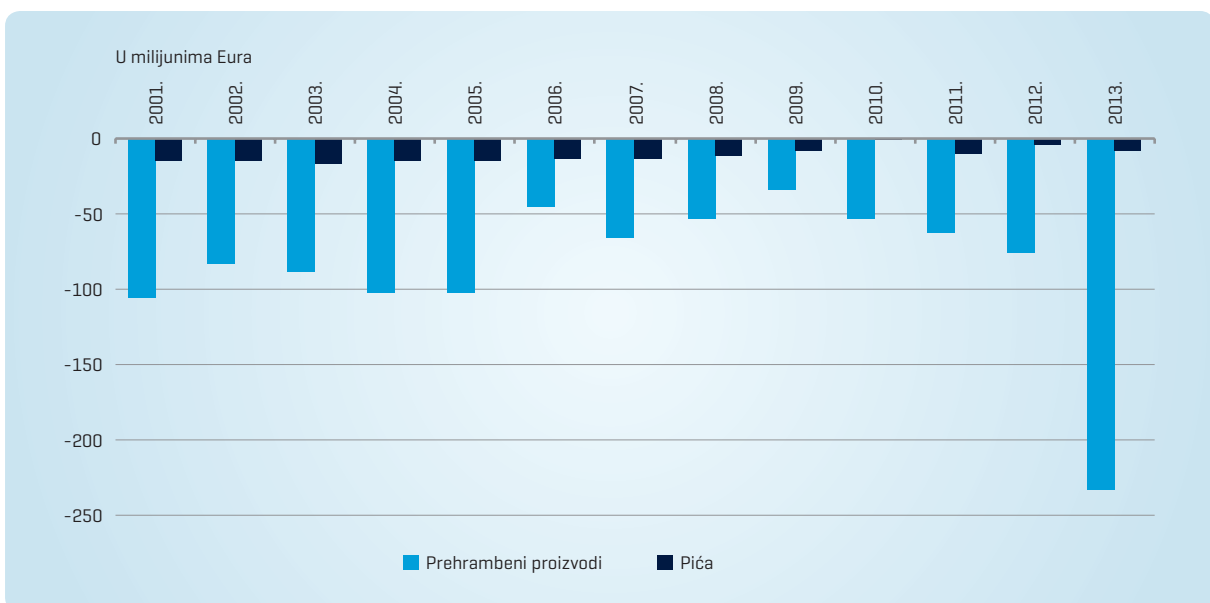
Vanjsko-trgovinska bilanca Hrvatske u trgovini hranom sa zemljama NMS-12 kumulativno je negativna s

izraženom tendencijom rasta nakon globalne krize [nakon 2008. godine].

Deficit u trgovini hranom u 2013. je godini iznosio 233,0 milijuna eura, a u trgovini pićima 8,0 milijuna eura [Slika 19].

Relativno malen obujam izvoza hrvatske prehrambene industrije na tržište NMS-12 dijelom pridonosi oscilacijama u trendovima, ali i promjeni izvozne strukture proizvoda. Tako je velik broj vodećih izvoznih

Slika 19. Vanjskotrgovinska bilanca

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE

Tablica 9. Struktura - 10 vodećih izvoznih proizvoda na tržištu NMS-12

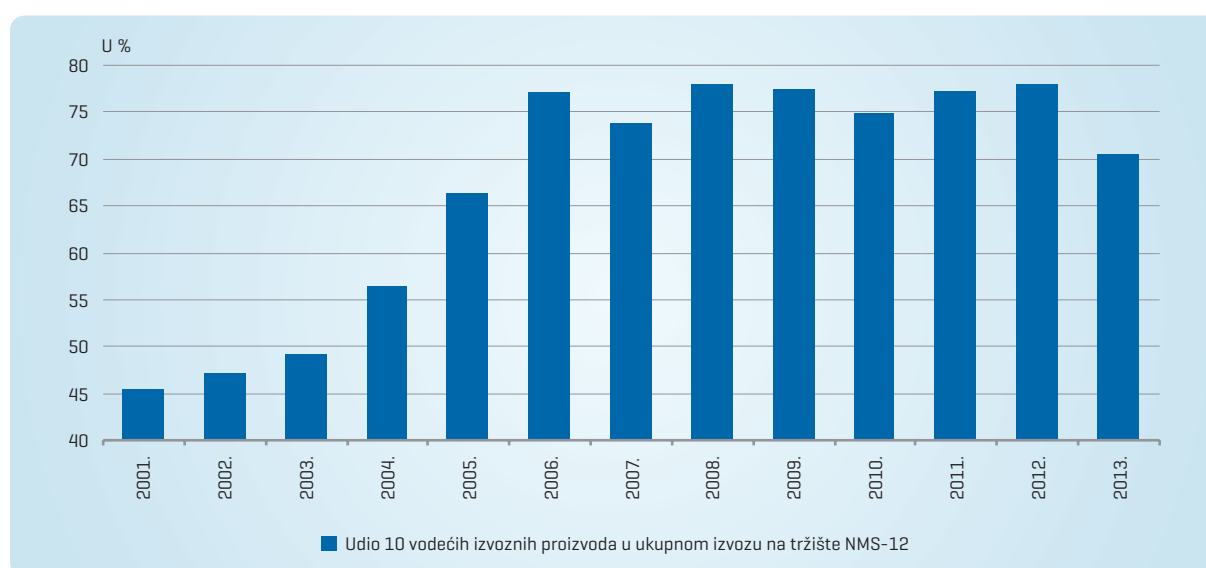
Kod	Naziv proizvoda	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.
1701	Šećer	0,1	0,1	11,7	37,2	42,9	40,3	23,9
2103	Umaci i pripravci	14,0	12,3	11,9	7,5	5,9	5,7	8,4
2202	Voda, mineralna, gazirana	1,1	1,6	1,8	2,4	2,9	7,9	8,3
1905	Kruh, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	8,1	9,0	6,3	5,2	6,1	5,7	6,8
1901	Sladni ekstrakt, proizvodi od krupice, brašna	5,2	5,2	4,8	4,4	5,4	4,7	6,3
2106	Ostali prehrambeni proizvodi	5,7	6,1	5,7	5,1	5,3	4,6	5,7
1806	Čokolada i proizvodi s kakaom	6,3	7,6	18,9	7,7	4,3	3,8	3,8
1602	Ostali konzervirani proizvodi od mesa	3,1	3,8	3,0	2,2	2,8	2,6	2,7
0302	Riba, svježa ili rashlađena	0,8	1,3	0,3	0,5	0,5	0,8	2,4
2105	Sladoled i ostali jestivi ledeni proizvodi	1,1	2,3	1,9	1,6	1,2	1,3	2,0

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

proizvoda na ovo tržište u promatranom razdoblju značajnije mijenjao svoje udjele u ukupnoj strukturi. S obzirom na njihovu zastupljenost u ukupnom izvozu prehrambenog sektora na tržištu NMS-12, vodeći su izvozni proizvodi u 2013. godini bili: šećer – s 23,9 posto udjela, umaci i pripravci od umaka - s 8,4 posto,

voda – s 8,3 posto, kruh, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi – s 6,8 posto udjela u izvozu (Tablica 9).¹³

Izvoz je i na ovom tržištu u značajnoj mjeri koncentriran s obzirom na proizvodnu strukturu. Pri tome 10 vodećih izvoznih proizvoda sudjeluje sa 70 posto u ukupnom izvozu (Slika 20).

Slika 20. Izvozna koncentracija – udio 10 vodećih proizvoda u ukupnom izvozu hrvatske prehrambene industrije na tržište NMS-12

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE

¹³ Detaljan pregled trgovinske razmjene Hrvatske sa NMS-12, u kojem su obuhvaćeni svi proizvodi koji su predmet međusobne trgovine, prikazan je na kraju Studije u Prilogu 4.

3.2.4. RUSIJA

Rusija je za Hrvatsku po mnogočemu atipično tržište u odnosu na prethodna analizirana. Iako, Hrvatska nije gospodarski integrirana na rusko tržište kao na tržišta EU-a ili CEFTA-e, veliki su potencijali rasta plasmana na ovo tržište. Neovisna o prirodnim resursima statistički promatrano gospodarska kretanja u Rusiji uvelike ovise o energetskej politici i kretanju cijena nafte i zemnog plina. Unatoč posjedovanju značajnih prirodnih resursa u domeni kvalitete zemljanih površina Rusija je danas veliki uvoznik hrane. Tome su uvelike pridonijeli i procesi snažnijeg otvaranja ruskog tržišta prema Zapadu praćeni procesima tranzicije gospodarstva i liberalizacije tržišta.

Uz energetske neovisnost, relativno malen udio javnog duga u BDP-u potvrđuje i financijsku neovisnost ovog gospodarstva. Do pojave globalne krize (2008.) Rusija je ostvarivala veće stope gospodarskog rasta nego EU i CEFTA. Iako nije uspjela zaobići recesiju iz 2008., Rusija je oživljavanjem investicijske aktivnosti u razdoblju 2010.-2013. uspjela ostvariti pozitivne stope rasta i smanjiti nezaposlenost (Tablica 10). Iako su Rusiji zbog

ekonomskih, ali i geostrateških razloga puno značajnije gospodarske integracije sa zemljama bivšeg SSSR-a, rusko je tržište danas potpuno otvoreno za plasman inozemnih proizvoda.

Analiza izvoznih trendova hrane pokazuje da Hrvatska prehrambena industrija prepoznaje sve više potencijale rasta i razvoja izvoza na rusko tržište. Oživljavanje izvoza hrane na rusko tržište počinje nakon globalne krize (Slika 21). Tako je Hrvatska u razdoblju 2009.-2013. godišnje povećavala izvoz hrane u prosjeku 8,8 posto. Istovremeno je izvoz Svijeta rastao 9,5 posto. Nešto je drugačija slika kod izvoza pića, gdje su s obzirom na veoma malen obujam izvoza smjer i dinamika kretanja podložni značajnijim oscilacijama (Slika 22). Pad izvoza pića u razdoblju 2011.-2013. nije se značajnije odrazio na kumulativni izvoz prehrambenog sektora na tržište Rusije s obzirom na relativno malu zastupljenost pića u izvozu.

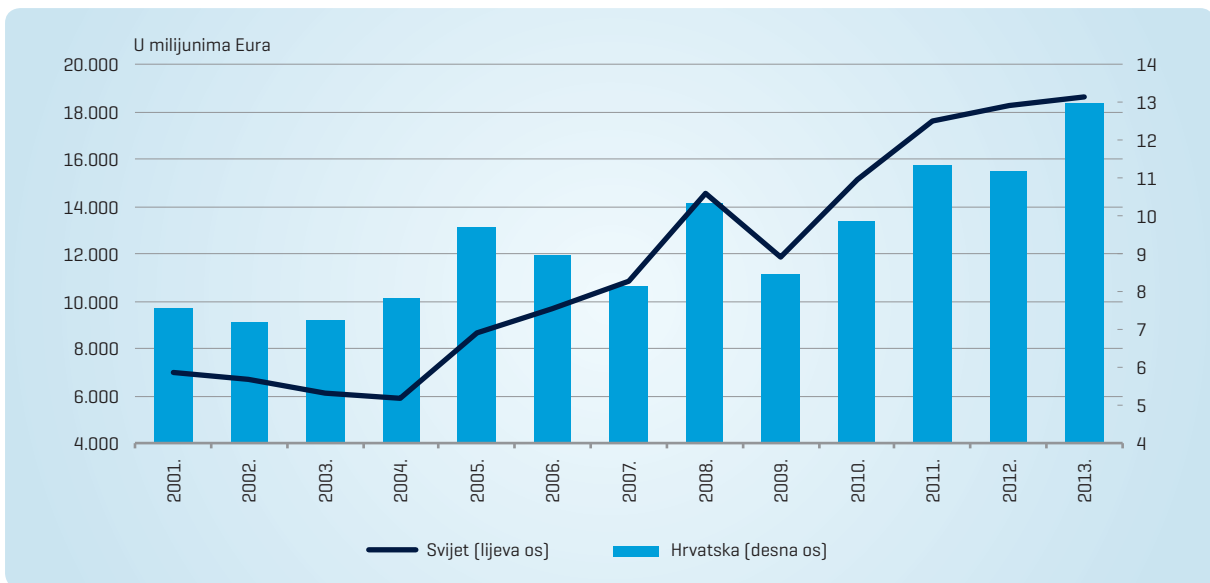
Saldo razmjene hranom i pićima s Rusijom je pozitivan (Slika 23). U trgovini hranom u 2013. godini on je iznosio 13 milijuna eura, dok je u trgovini pićima bio gotovo uravnotežen i iznosio je 81 tisuću eura.

Tablica 10. Pregled makroekonomskih indikatora

	Stopa rasta realnog BDP-a	Udio investicija u BDP-u	CPI indeks	Stopa nezaposlenosti	Broj stanovnika (u 000)	Javni prihodi [% BDP]	Javni dug [% BDP]
2001.	5,1	21,5	358,8	8,9	146.300	36,9	47,6
2002.	4,7	20,0	413,0	8,0	145.200	37,0	40,3
2003.	7,3	20,0	462,6	8,6	145.000	36,4	30,4
2004.	7,2	20,3	516,7	8,2	144.300	36,6	22,3
2005.	6,4	19,5	573,0	7,6	143.800	41,0	14,2
2006.	8,2	21,1	624,6	7,2	143.200	39,5	9,0
2007.	8,5	25,4	698,9	6,1	142.800	39,9	8,5
2008.	5,2	34,1	791,9	6,3	142.800	39,2	7,9
2009.	-7,8	17,1	861,6	8,4	142.700	35,0	11,0
2010.	4,5	21,7	937,3	7,3	142.900	34,6	11,0
2011.	4,3	24,0	994,4	6,5	142.900	37,5	11,7
2012.	3,4	23,0	1059,8	5,5	143.000	37,9	12,7
2013.	1,3	23,8	1128,7	5,5	142.929	35,8	13,4

Izvor za originalne podatke: MMF.

Slika 21. Kretanja izvoza prehrambenih proizvoda na tržištu Rusije

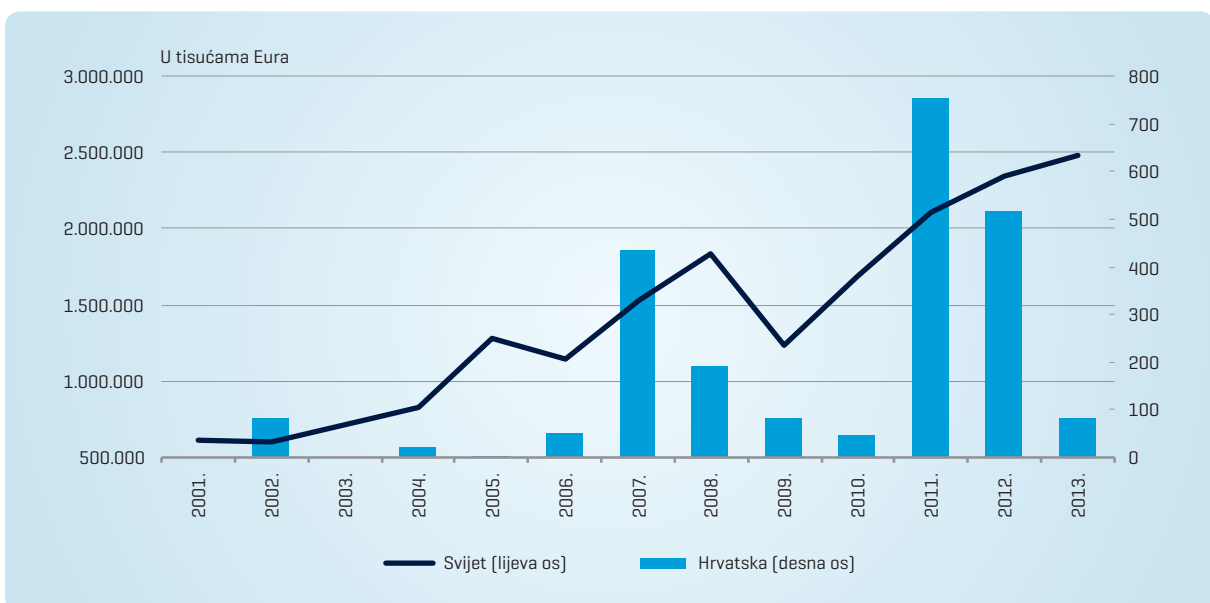

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Uvid u izvoznu strukturu proizvoda potvrđuje relativno slabu zastupljenost hrvatskih prehrambenih proizvoda na tržištu Rusije. Od ukupno 125 grupa proizvoda koji čine prehrambeni sektor i predmet su ovoga istraživanja, Hrvatska u Rusiju izvozi njih 37. Prehrambeni proizvodi

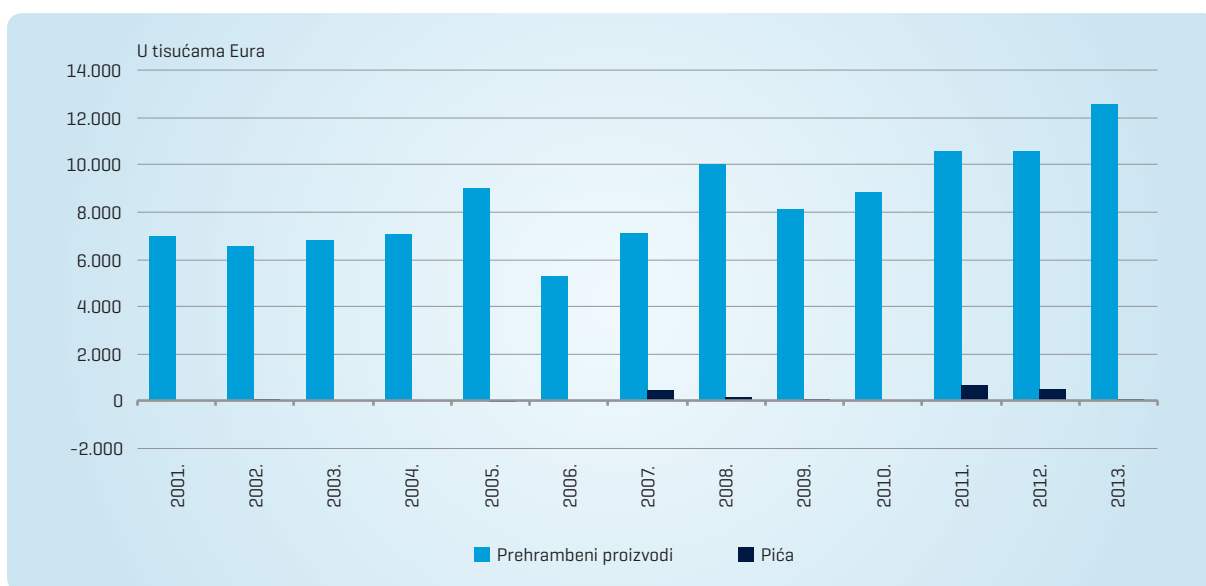
koje Hrvatska u Rusiju najviše izvozi jesu: umaci i pripravci od umaka – 38,7 posto, juhe – 14,7 posto, kruh, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi – 2,5 posto [Tablica 11]. Istovremeno se od pića najviše izvozi vino.

Slika 22. Kretanja izvoza pića na tržištu Rusije

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Slika 23. Vanjskotrgovinska bilanca

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Očekivano, obzirom na nedovoljnu razvijenost izvoza na rusko tržište, prevladava velika izvozna koncentracija. Pri tome vodeća tri izvozna proizvoda zauzimaju 88,7

posto ukupnog izvoza prehrambene industrije na ovo tržište [Slika 24].¹⁴

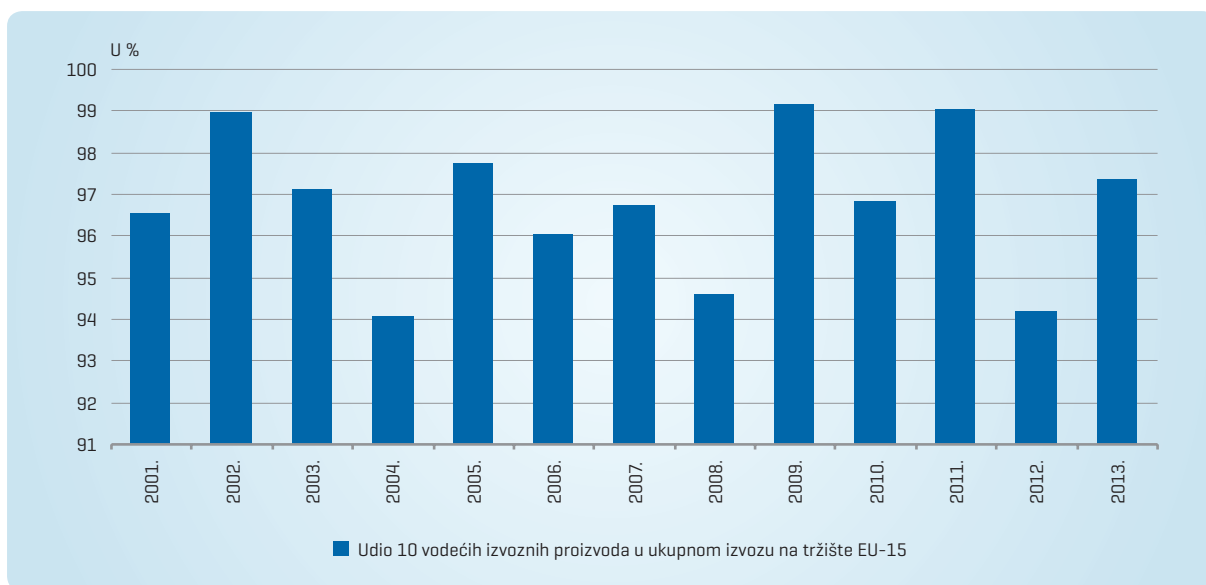
Tablica 11. Struktura - 10 vodećih izvoznih proizvoda na tržištu Rusije

Kod	Naziv proizvoda	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.
2103	Umaci i pripravci	58,9	82,2	78,7	59,6	56,8	39,8	38,7
2106	Ostali prehrambeni proizvodi	6,9	4,2	2,4	11,8	18,3	28,5	35,3
2104	Juhe, mesne juhe	13,9	8,7	11,5	17,0	19,0	14,9	14,7
1905	Kruh, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	-	-	0,0	0,3	1,6	8,9	2,5
0202	Meso od goveda - smrznuto	-	-	-	-	-	-	1,4
1901	Sladni ekstrakt, proizvodi od krupice, brašna	3,2	1,2	5,1	3,7	0,7	0,7	1,4
0206	Jestivi klaonički proizvodi od goveda, svinja, ovaca	-	-	-	-	-	-	1,3
2309	Pripravci za prehranu životinja	13,6	0,8	-	-	1,9	0,1	1,0
2204	Vino	-	0,0	0,0	4,3	1,0	6,1	0,6
0406	Sir i skuta	-	-	-	-	-	-	0,5

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

¹⁴ Detaljan pregled trgovinske razmjene Hrvatske sa Rusijom, u kojem su obuhvaćeni svi proizvodi koji su predmet međusobne trgovine prikazan je na kraju Studije u Prilogu 5.

Slika 24. Izvozna koncentracija – udio 10 vodećih proizvoda u ukupnom izvozu hrvatske prehrambene industrije na tržište Rusije

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

3.2.5. TURSKA

Turska je uslijed snažnog rasta gospodarske aktivnosti i potražnje, zadnjih desetak godina jedno od najpropulzivnijih tržišta u svijetu. Stoga i ne čudi relativno veliko zanimanje gospodarstvenika za plasman

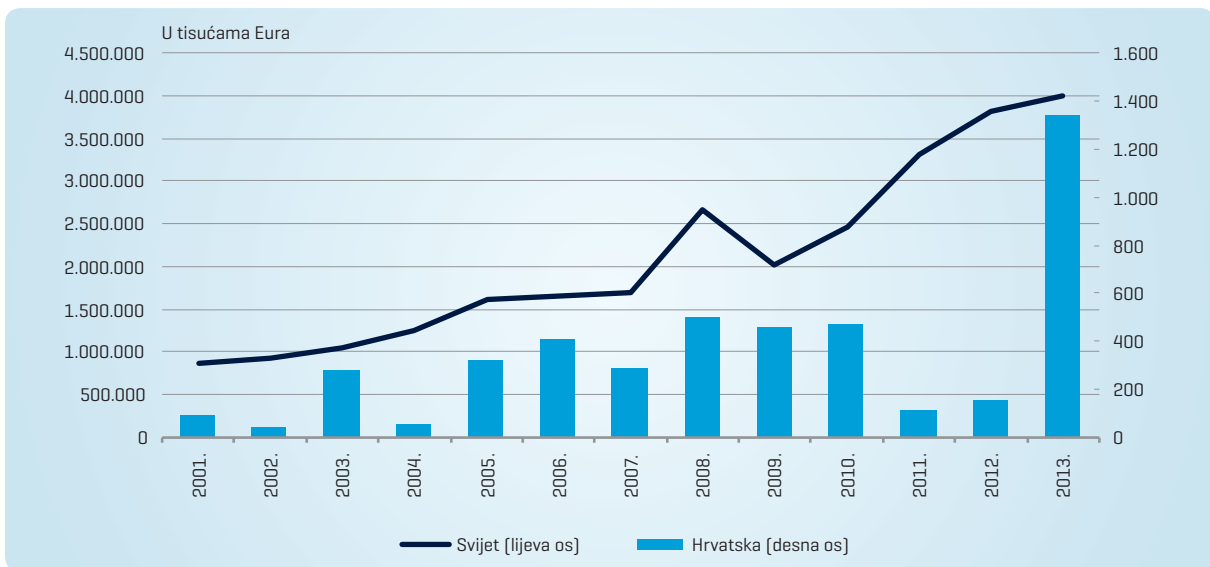
proizvoda na ovo tržište. Osim značajnog gospodarskog rasta zadnjih nekoliko godina povećanju potražnje pridonio je i osjetan rast broja stanovnika: s 65,1 milijun u 2001. na 76,5 milijuna u 2013. godini [Tablica 12].

Tablica 12. Pregled makroekonomskih indikatora

	Stopa rasta realnog BDP-a	Udio investicija u BDP-u	CPI indeks	Stopa nezaposlenosti	Broj stanovnika (u 000)	Javni prihodi (% BDP)	Javni dug (% BDP)
2001.	-5,7	15,1	67,8	8,3	65.133	-	77,9
2002.	6,2	17,6	87,9	10,3	66.008	28,8	74,0
2003.	5,3	17,6	104,1	10,5	66.873	31,0	67,7
2004.	9,4	19,4	113,9	10,3	67.723	31,2	59,6
2005.	8,4	20,0	122,7	10,6	68.566	32,4	52,7
2006.	6,9	22,1	134,5	10,2	69.395	32,8	46,5
2007.	4,7	21,1	145,8	10,2	70.215	31,6	39,9
2008.	0,7	21,8	160,4	10,9	71.095	31,8	40,0
2009.	-4,8	14,9	170,9	14,0	72.050	32,6	46,1
2010.	9,2	19,5	181,9	11,9	73.003	33,3	42,3
2011.	8,8	23,6	200,9	9,8	73.950	34,6	39,1
2012.	2,2	20,1	213,2	9,2	74.885	34,5	36,2
2013.	4,3	21,6	229,0	9,7	76.484	36,1	35,8

Izvor za originalne podatke: MMF.

Slika 25. Kretanje izvoza prehrambenih proizvoda na tržištu Turske

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Odgovor turskog gospodarstva na globalnu recesiju započetu sredinom 2008. bio je snažan investicijski ciklus. Investicije su u BDP-u u razdoblju 2009.-2011. porasle s 14,9 na 23,6 posto. Rast gospodarske aktivnosti praćen je padom nezaposlenosti i javnog duga. Značajna investicijska aktivnost dijelom je posljedica rasta otvorenosti i liberalizacije turskog tržišta pri čemu izravna ulaganja imaju sve veći ponder u ukupnim investicijama.

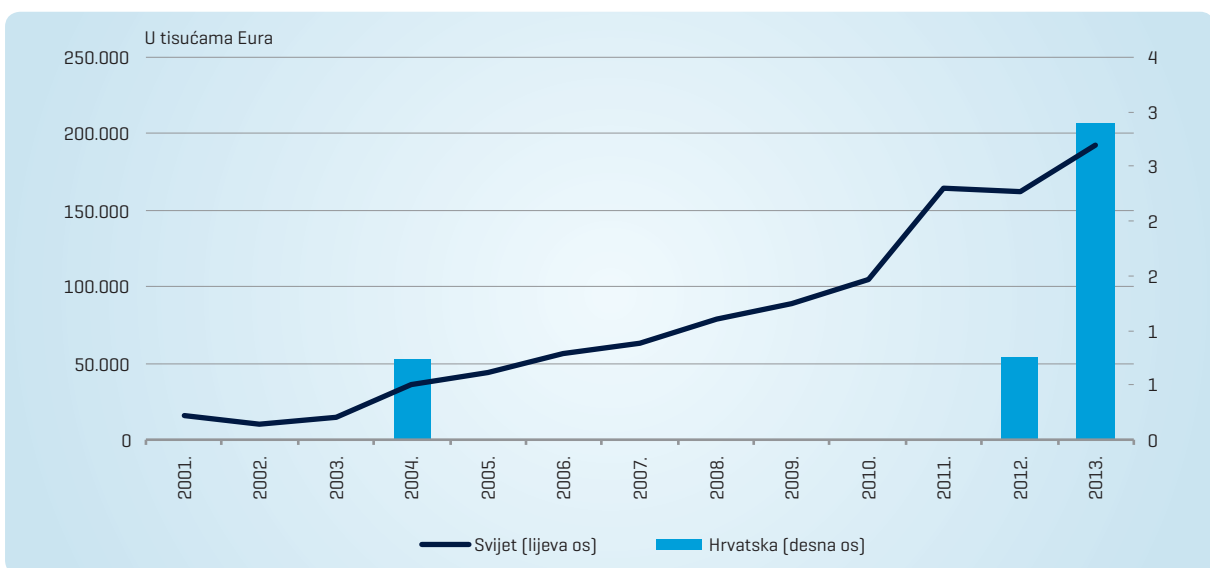
Uslijed značajnog rasta potražnje mnoge hrvatske prehrambene tvrtke prepoznaju neiskorištene

potencijalne i perspektivu izvoznog rasta na ovo tržište.

Koncentriran u izvozu manjeg broja domaćih poduzeća, malen obujmom, i podložan većim oscilacijama, izvoz hrvatske prehrambene industrije na tursko tržište dosegnuo je u 2013. godini svoju najveću vrijednost u promatranom razdoblju (Slika 25).

U toj je godini Hrvatska na tursko tržište izvezla prehrambenih proizvoda u vrijednosti 1,3 milijuna eura, a pića 84 tisuće eura.

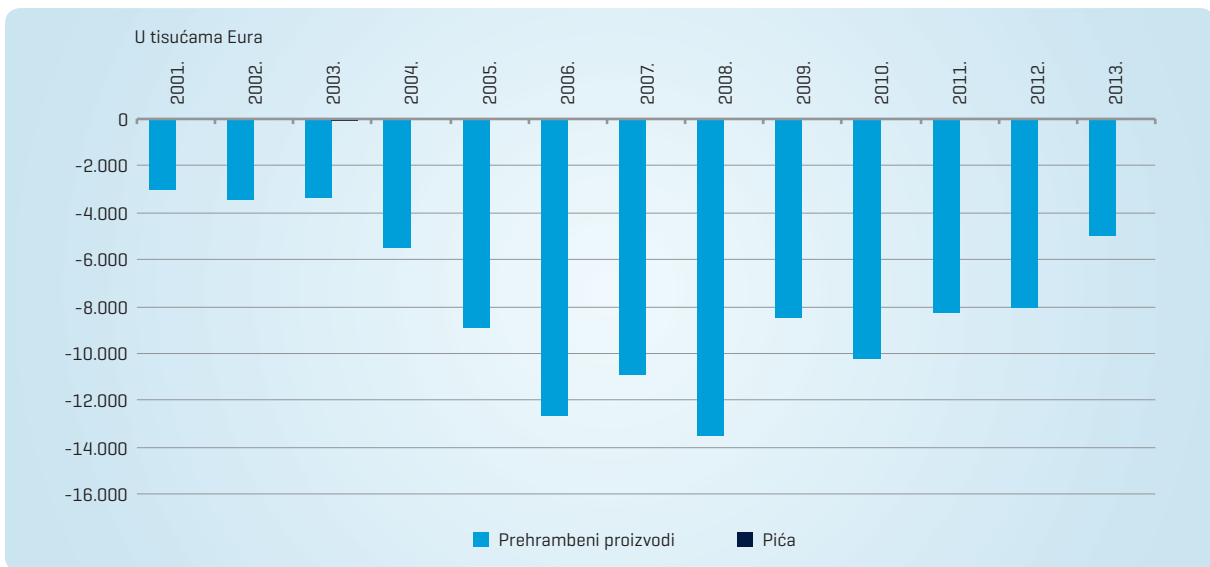
Slika 26. Kretanje izvoza pića na tržištu Turske

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Slika 27. Vanjskotrgovinska bilanca

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Zanimljivo je pogledati izvoz Svijeta na tursko tržište. Izuzevši 2009. godinu, čitavo promatrano razdoblje obilježeno je kontinuiranim i snažnim izvoznim rastom prehrambenih proizvoda i pića. O potencijalima izvoznog rasta na tursko tržište možda najbolje govori podatak da je od 2001.-2013. Svijet u prosjeku godišnje povećavao izvoz prehrambenih proizvoda za 16,4 posto, a pića za 11,2 posto. To su znatno veće stope rasta u usporedbi s dosad analiziranim tržištima. Svijet je od 2001.-2013. povećao izvoz prehrambenih proizvoda u Tursku 7,2 puta, a pića 4 puta.

Vanjsko-trgovinska bilanca u razmjeni hranom i pićima s Turskom je negativna (Slika 27). U promatranom

razdoblju prepoznaju se dva međusobno suprotstavljena trenda. Negativan saldo se u razdoblju 2001.-2008. povećavao. Od 2008.-2013. negativni saldo se smanjuje, a vanjsko-trgovinska bilanca poboljšava.

Strukturalna analiza po proizvodima govori o dosad iznimno slaboj zastupljenosti hrvatskih prehrambenih proizvoda na tržištu Turske. Od ukupno 125 grupa proizvoda koji čine prehrambeni sektor i predmet su ovoga istraživanja, Hrvatska u Tursku izvozi njih tek 7. To su: slad (pržen ili nepržen), umaci i pripravci od umaka, biljna ulja, maslinovo ulje, voda, mlijeko i vrhnje te pripremljena i konzervirana riba [Tablica 13].¹⁵

Tablica 13. Struktura – izvozni proizvodi na tržištu Turske

Kod	Naziv proizvoda	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.
1107	Slad, pržen ili nepržen	-	-	-	-	-	-	86,3
2103	Umaci i pripravci	32,9	98,0	45,9	13,8	62,0	74,1	11,7
1510	Biljna ulja	-	-	-	-	-	-	1,1
1509	Maslinovo ulje	-	-	-	-	-	-	0,5
2201	Voda, gazirana, mineralna	-	-	-	-	-	-	0,2
0402	Mlijeko i vrhnje	-	-	-	-	-	-	0,1
1604	Pripremljena i konzervirana riba	-	-	-	-	-	-	0,1

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

¹⁵ Detaljan pregled trgovinske razmjene Hrvatske sa Turskom, u kojem su obuhvaćeni svi proizvodi koji su predmet međusobne trgovine prikazan je na kraju Studije u Prilogu 6.

4. Analiza promjena uvjeta trgovine nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju

Na prijedlog Europske komisije i prema Ugovoru o pristupanju Republika Hrvatska je 1. srpnja 2013. postala 28. članica Europske unije. Pristupanjem EU-u, Hrvatska primjenjuje zajedničku trgovinsku politiku Europske unije. Osnova te zajedničke trgovinske politike jest zajednička carinska tarifa (carine) kojom se uređuju trgovinski odnosi Unije s trećim zemljama. Prema pravilima Unije, Hrvatska se dan prije pristupanja povukla iz svih Ugovora o slobodnoj trgovini sklopljenim s drugim zemljama. Među njima je za hrvatsku prehrambenu industriju najvažniji Ugovor o slobodnoj trgovini sa zemljama CEFTA-e. U prethodnom poglavlju analize potvrđen je značaj ovog tržišta za hrvatske izvoznike pri čemu je udio CEFTA-e u ukupnom izvozu prehrambenih proizvoda 41,8 posto, a u izvozu pića 63,8 posto.

Kakav je bio carinski režim s zemljama CEFTA-e prije ulaska Hrvatske u EU? – “Prema Ugovoru CEFTA 2006 trgovina industrijskim proizvodima među članicama potpuno je liberalizirana.¹⁶ Međutim, u segmentu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda unutar CEFTA integracije nije dogovorena potpuna liberalizacija već se za pojedine proizvode utvrđuju koncesije.¹⁷ Takav poseban status poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u procesima trgovinske liberalizacije povezan je s ulogom poljoprivrede u gospodarskom razvitku i shvaćanjem trgovinske politike kao važne poluge poljoprivredne politike koja bi trebala štitići domaće proizvođače (Čejvanović i dr., 2009.). Razina

liberalizacije trgovine poljoprivredno-prehrambenim proizvodima nije ujednačena među svim članicama CEFTA-e. Tako primjerice Hrvatska ima u cijelosti liberaliziranu trgovinu tim proizvodima s Bosnom i Hercegovinom, a potpisivanjem Dodatnog protokola Ugovoru o CEFTA-i u veljači 2011. ukinuta su sva ograničenja i na izvoz hrvatskih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u Albaniju, Crnu Goru, Kosovo i Moldaviju. Međutim, trgovina s Makedonijom i Srbijom nije u cijelosti liberalizirana, premda su uvedene dodatne koncesije.”¹⁸

Kakav je carinski režim s zemljama CEFTA-e nakon ulaska Hrvatske u EU? Što se promijenilo u trgovinskoj politici Hrvatske sa zemljama CEFTA-e nakon 1. srpnja 2013.?

Mjereno BDP-om po stanovniku ili osobnom potrošnjom po stanovniku članice CEFTA-e relativno su siromašnije nego tržište EU-a. Stoga u njima prevladava cjenovna u odnosu na kvalitativnu konkurentnost. Ulaskom Hrvatske u EU uvode se carine u trgovini s tim zemljama, što je poskupjelo mnoge hrvatske prehrambene proizvode na tom tržištu i smanjilo njihovu cjenovnu konkurentnost. Pojedine zemlje CEFTA-e na tom tržištu imaju cjenovnu prednost pred Hrvatskom zbog znatno manjih carinskih ili količinskih ograničenja. Promatrajući tržište CEFTA-e hrvatska prehrambena industrija najviše izvozi u Bosnu i Hercegovinu i Srbiju (preko 80,0 posto izvoza). Stoga je u tablici 14 prikazana usporedba carinskog opterećenja s BiH i Srbijom prije i nakon ulaska Hrvatske u EU.

¹⁶ Prijelazno razdoblje postupne liberalizacije završilo je 1. siječnja 2008.

¹⁷ Ukidaju se postojeće osnovne carine, snižavaju osnovne carine ili uvode kvote.

¹⁸ Čudina i Sušić (2013).

Tablica 14. Carinski tretman prehrambenih proizvoda pri izvozu u Bosnu i Hercegovinu te Srbiju prije i nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju

Kod	Naziv proizvoda	Izvoz u BiH		Izvoz u Srbiju	
		Carinsko ¹⁹ opterećenje prije ulaska RH u EU	Carinsko opterećenje nakon ulaska RH u EU	Carinsko ²⁰ opterećenje prije ulaska RH u EU	Carinsko opterećenje nakon ulaska RH u EU
01	Žive životinje	0,0	24,4	0,0	0,0
02	Meso i jestivi klaonički proizvodi	0,0	20,9	25,0	16,7
03	Ribe i rakovi, mekušci i ostalo	0,0	1,4	0,2	4,2
04	Mlijeko i drugi mliječni proizvodi, jaja	0,0	8,0	10,6	11,9
05	Proizvodi životinjskog podrijetla	0,0	0,0	0,0	0,0
06	Živo drveće i druge biljke	0,0	0,1	0,0	4,6
07	Jestivo povrće, korijenje i gomolji	0,0	1,7	15,3	10,6
08	Jestivo voće i orašasti plodovi	0,0	1,0	0,0	0,0
09	Kava, čaj i začini	0,0	0,0	6,4	6,6
10	Žitarice	0,0	0,0	14,8	13,3
11	Proizvodi mlinske industrije	0,0	0,0	2,9	12,0
12	Uljano sjemenje i plodovi	0,0	0,0	5,0	6,0
13	Biljni sokovi i ekstrakti	0,0	0,0	0,0	0,0
14	Biljni materijali za pletarstvo	0,0	0,0	0,0	0,0
15	Mast i ulja	0,0	0,0	13,1	12,9
16	Prerađevine od mesa, riba i rakova	0,0	43,4	2,0	7,9
17	Šećeri i proizvodi od šećera	0,0	1,4	1,9	6,7
18	Kakao i proizvodi od kakaa	0,0	0,0	0,0	10,9
19	Proizvodi na osnovi žitarica	0,0	6,3	0,0	10,1
20	Proizvodi od povrća	0,0	6,0	5,7	5,2
21	Razni prehrambeni proizvodi	0,0	0,0	1,7	0,4
22	Pića, alkoholi i ocat	0,0	0,2	13,5	9,5
23	Ostaci i otpaci od prehrambene ind.	0,0	0,0	0,0	6,7

Izvor: Ćudina i Sušić [2013].

Deskriptivni prikaz promjena uvjeta trgovanja nakon ulaska Hrvatske u EU s pojedinim zemljama članicama CEFTA-e dan je u tablici 15.

¹⁹ Detaljan prikaz carinskog opterećenja BiH prema zemljama CEFTA-e i EU-a može se vidjeti u dokumentu Carinska tarifa Bosne i Hercegovine za 2013. godinu.

²⁰ Detaljan prikaz carinskog opterećenja Srbije prema zemljama CEFTA-e i EU-a može se vidjeti u dokumentu Carinska tarifa Bosne i Hercegovine za 2013. godinu.

Tablica 15. Prikaz promjene uvjeta trgovanja nakon ulaska Hrvatske u EU sa zemljama CEFTA-e

Zemlja CEFTA-e	Opis promjene uvjeta trgovanja nakon ulaska Hrvatske u EU ²¹
Bosna i Hercegovina	Hrvatska nakon ulaska u EU u Bosnu i Hercegovinu izvozi oko dvije trećine svojih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda uz nultu stopu carine. Ta skupina proizvoda obuhvaća i neke pojedinačno najvažnije hrvatske izvozne proizvode kao što su: pivo, pšenica, voda i bezalkoholna pića te ulja i masti. Iako je carinsko opterećenje za značajan dio proizvoda razmjerno malo, dio izvoznih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda opterećeno je carinama i većim od 20 posto. Pri tome je najveće opterećenje za mesnu industriju. Carine su nešto veće kod izvoza mliječnih proizvoda (oko 8 posto) i konditorskih proizvoda (oko 10 posto).
Srbija	U dogovoru s Europskom komisijom u okviru Prijelaznog trgovinskog sporazuma Srbija je od 1. siječnja 2014. značajno smanjila ili ukinula carine na mnoge prehrambene proizvode. Tako prosječna carinska stopa iznosi 0,99 posto, dok je istovremeno za preko 90 posto proizvoda carinski režim u potpunosti liberaliziran. U prijelaznom razdoblju carine se obračunavaju na: sve vrste svježeg i smrznutog mesa, krumpir, rajčicu, voće šljive, višnje, jabuke, grožđe, pšenicu i kukuruz, brašno i krupicu proizvedenu od ovih žitarica, suncokret, margarine, pojedine mesne prerađevine, konzervirano voće i povrće te dio sokova. Carina na meso junadi i svinja smanjena je s dosadašnjih 18 posto na 12 posto, a za meso peradi s 15 na 14,5 posto. Carina na mlijeko je ukinuta, a za sireve je smanjena u prosjeku s 12 na 6 posto.
Makedonija	Od važnijih izvoznih proizvoda na makedonskom tržištu najveće je carinsko opterećenje (12-18 posto) na izvoz čokolade.
Crna Gora	Kod izvoza u Crnu Goru veće je carinsko opterećenje na izvoz određenih vrsta mesnih i ribljih prerađevina te mliječnih proizvoda.
Albanija	Pri izvozu hrvatskih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u Albaniju, gdje dominira izvoz pšenice i kukuruza carine su značajno smanjene i kreću se u rasponu 0-2 posto.
Kosovo	Za većinu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda koje Hrvatska izvozi na Kosovo carinsko opterećenje kretat će se u intervalu od 0-10 posto.

Izvor: Ćudina i Sušić (2013).

Uz sve navedeno, valja imati na umu da je većina zemalja CEFTA-e otvorila procese pridruživanja s EU-om pri čemu se između EU-a i tih zemalja postepeno ukidaju carine i ostale trgovinske barijere. Ti procesi ubuduće mogu samo pospješiti trgovinu Hrvatske prehrambenim proizvodima i pićima sa zemljama CEFTA-e.

Kakav je carinski režim nakon ulaska Hrvatske u EU s ostalim trećim zemljama – nečlanicama EU-a?

Pri uvozu robe nepreferencijalnog podrijetla iz trećih zemalja primjenjuju se važeće stope carine prema Zajedničkoj carinskoj tarifi. U usporedbi s carinskim stopama prije ulaska Hrvatske u EU prepoznaju se promjene: carinska zaštita poljoprivrednih proizvoda je u EU-u u pravilu viša, stope carine za robu široke potrošnje često su više, dok su istovremeno carinske stope za sirovine i opremu namijenjene proizvodnji manje.

Valja istaknuti da se ulaskom Hrvatske u EU znatno povećala mogućnost preferencijalnog uvoza. Preferencijalne carinske stope i kvote rezultat su obveza koje je EU preuzela u okviru sporazuma o

slobodnoj trgovini ili drugih aranžmana s trećim zemljama ili skupinama zemalja, i to:

- sa zemljama europskog ekonomskog prostora (EEA) – Norveška, Island, Lihtenštajn;
- sa zemljama EFTA-e – Norveška, Island, Švicarska, Lihtenštajn;
- sa zemljama u procesu pridruživanja EU-u – Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Makedonija, Srbija;
- sa zemljama Sredozemlja (Turska, Tunis, Maroko, Alžir, Jordan, Egipat, Izrael, Libanon, Sirija, Palestina);
- sa afričkim, karipskim i pacifičkim zemljama (ACP zemlje);
- s Južnom Afrikom, Čileom, Meksikom, Južnom Korejom, Farskim otocima Andorom i Turskom u dijelu proizvoda koji nisu obuhvaćeni carinskom unijom.²²

Uz navedeno treba dodati da Europska unija s Turskom, Andorom i San Marinom ima zaključene ugovore o

²¹ Detaljan opis promjena uvjeta trgovanja nakon ulaska Hrvatske u EU može se vidjeti u HGK (2012).

²² Prema podacima s Internet stranice Ministarstva financija Republike Hrvatske – Carinska uprava, <http://www.carina.hr/EU/CarinaUEU.aspx?i=1>

carinskoj uniji u odnosu na industrijske proizvode, što također omogućuje bescarinski uvoz robe.²³

Kakva je trgovinska politika i carinski režim EU-a u odnosu na poljoprivredne i prehrambene proizvode?

Vanjsko-trgovinsku politiku prehrambene industrije teško je promatrati izolirano od poljoprivrede iz koje se crpi sirovinna osnova za proizvodnju. Porast cijene poljoprivrednih proizvoda povećava troškove i smanjuje cjenovnu konkurentnost prehrambene industrije. Trgovinska politika EU-a u

domeni poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda provodi se u okviru zajedničke agrarne politike. Cilj je trgovinske politike EU-a osigurati kontinuiranu opskrbu zajedničkog tržišta dovoljnom količinom robe po pristupačnim cijenama, carinskim stopama zaštiti tržište od uvoza jeftinije i manje kvalitetne robe, osigurati dovoljnu količinu kvalitetne sirovine za prerađivačku industriju EU-a. Neke od najvažnijih mjera trgovinske politike EU-a u području poljoprivrede i prehrambene industrije prikazane su u tablici 16.

Tablica 16. Pregled mjera trgovinske politike EU-a u području poljoprivrede i prehrambene industrije

Mjera trgovinske politike EU-a	Tumačenje
Specifične stope carine (po jedinici mjere) ovisne o sastavu proizvoda, tzv. "agrarna komponenta"	Primjenjuju se pri uvozu određenih gotovih prehrambenih proizvoda (konditorski proizvodi, čokolade, keksi), a čija visina ovisi o udjelu mliječne masti, mliječnih proteina, škroba/glukoze i saharoze/invertnog šećera/izoglukoze u gotovom proizvodu
Sustav ulaznih cijena u sektoru voća i povrća, prerađenog voća i povrća te vina, uključujući primjenu standardne uvozne vrijednosti	Sustav funkcionira po principu "što niža ulazna cijena – to viša carina". Komisija dnevno utvrđuje referentne vrijednosti pojedinih proizvoda, tzv. standardnu uvoznju vrijednost. Uvoznik može birati da li će robu ocariniti prema ulaznoj cijeni robe ili prema standardnoj uvoznju vrijednosti. Međutim ako uvoznik odabere carinjenje po ulaznoj cijeni, a ona je viša od standardne uvozne vrijednosti, obavezan je carinskim organima dokazati deklariranu ulaznu cijenu ili će mu u protivnom biti obračunata veća carina.
Jedinična cijena, koju se primjenjuje na neko voće ili povrće, kada se carinsku vrijednost ne može utvrditi temeljem transakcijske vrijednosti (komisiona roba)	Ovdje se radi o svojevrsnom pojednostavljenom postupku. Uvoznik može izabrati da za potrebe obračuna carine uzme jediničnu cijenu koju periodično utvrđuje Komisija, umjesto da se carinsku vrijednost utvrđuje za svaku pojedinačnu pošiljku nekom od propisanih metoda
Dodatne carine u sektoru šećera te pilećeg mesa i jaja, koje se obračunava kao dodatno davanje uz redovnu carinu	Slično kao i u slučaju voća i povrća, i ovdje je princip "što niža uvozna cijena – to viša dodatna carina". Komisija periodički utvrđuje reprezentativne cijene, ali se u ovom slučaju carinska vrijednost uvijek utvrđuje na osnovi uvozne cijene robe. Reprezentativna cijena služi samo kao korektivni faktor, pa ukoliko je deklarirana uvozna cijena viša od reprezentativne, uvoznik je obavezan carinskim organima dokazati deklariranu uvoznju cijenu ili će mu u protivnom biti obračunata veća carina
Izvozne subvencije za neke osnovne i prerađene poljoprivredne proizvode	Izvoznim subvencijama za poljoprivredne proizvode Europska unija nastoji domaće poljoprivredne proizvode učiniti konkurentnima na inozemnim tržištima i time omogućiti izvoz viškova poljoprivrednih proizvoda po konkurentnim cijenama, tako da se iznosom izvozne subvencije kompenzira razlika između cijene poljoprivrednih proizvoda u trećim zemljama i cijena u EU-u. Međutim carinski postupak u slučaju izvoza robe uz izvozne subvencije značajno je zahtjevniji od redovnog, kako za gospodarskog subjekta tako i za carinske organe
Snižene stope carine za neke žitarice i rižu	Pri uvozu određenih kategorija pšenice, kukuruza, raži i sirka, umjesto konvencionalnih stopa carine prema obvezujućem rasporedu WTO-a primjenjuju se snižene stope carine koje periodično utvrđuje Komisija. Dodatno sniženje od 2 ili 3 eura/t primjenjivo je ako se robu doprema određenim transportnim sredstvima i putovima
Tarifne suspenzije za neke vrste i kategorije ribe, djelomične ili potpune, namijenjene opskrbi prerađivačke industrije EU-a potrebnim sirovinama	Ove su suspenzije uvjetovane vrijednošću robe, odnosno uvozne cijene moraju biti veće od referentnih cijena koje utvrđuje Komisija

Izvor: Ministarstvo financija Republike Hrvatske – Carinska uprava.

²³ Ova povlastica ne isključuje primjenu mjera trgovinske politike EU kao što su npr. antidampinške carine (Izvor: <http://www.carina.hr/EU/CarinaUEU.aspx?i=1>).

5. Trgovinska specijalizacija i komparativne prednosti

Rezultati dosadašnje analize ukazuju na izvozni rast hrvatske prehrambene industrije od 2001.-2013. kako kumulativno na globalnom tržištu tako i parcijalno na segmentiranim međunarodnim tržištima. Intenzivniji izvozni rast prehrambenog sektora u usporedbi s rastom ukupnog izvoza Hrvatske dodatno je pridonio značaju ove industrijske grane. Iako se prehrambeni sektor relativno dobro pozicionirao prema posljedicama recesije, najnoviji trendovi iz 2013. potvrđuju konkurencijski pritisak i potrebu za jačanjem izvozne konkurentnosti.

Uz analizirane trendove važno je istražiti što se događa sa strukturom međunarodne trgovine? Kakvi su smjer i dinamika njezine promjene? Pozitivna promjena strukture podrazumijeva poboljšanje komparativnih prednosti. Ono bi se mjerilo rastom broja proizvoda s izraženim komparativnim prednostima, kao i broja proizvoda u kojima se pokazatelj komparativnih prednosti povećao.

Slijedi analiza trgovinske specijalizacije i komparativnih prednosti na segmentiranim međunarodnim tržištima: CEFTA, EU-15, NMS-12, Rusija i Turska.

5.1. CEFTA

Od ukupno 125 proizvoda koji su uključeni u prehrambeni sektor i predmet su analize, Hrvatska na tržište CEFTA-e izvozi njih 112. Komparativne prednosti identificirane

su kod 78 proizvoda [$LFI > 0$], dok kod 34 proizvoda nisu identificirane [$LFI < 0$].

U tablici 17 prikazane su vrijednosti LFI pokazatelja na tržištu CEFTA-e za prvih 20 proizvoda s obzirom na njihov udio u ukupnom izvozu prehrambenog sektora. Njihov je udio u ukupnom izvozu na tržište CEFTA-e 78,1 posto.

S obzirom na njihov velik značaj u ukupnom izvozu i na vrijednost pokazatelja komparativnih prednosti, u izvozu na tržište CEFTA-e ističu se proizvodi: čokolada i proizvodi s kakaom, pivo, voda, te pripremljena ili konzervirana riba (Tablica 17). Ti su proizvodi ujedno zabilježili i najveće poboljšanje pokazatelja komparativnih prednosti u promatranom razdoblju. O jačanju konkurencijskog pritiska na tržištu govori podatak da je 2001. godine među 20 vodećih bio jedan proizvod koji nije imao izražene komparativne prednosti, dok je u 2013. njih troje. Istovremeno, kod 5 proizvoda komparativne prednosti se pogoršavaju. Valja istaknuti da Hrvatska zauzima dominantan položaj u međusobnoj trgovini prehrambenim proizvodima i pićima sa zemljama CEFTA-e. Od ukupno 112 proizvoda koji su predmet trgovine, Hrvatska s tim zemljama kumulativno ostvaruje suficit (izvoz > uvoz) kod 86 proizvoda, a deficit kod 26 proizvoda. Uz prirodu proizvodno-tehnoloških procesa u prehrambenoj industriji, takav karakter međusobne trgovine pridonosi razvoju inter-industrijske specijalizacije u razmjeni, u odnosu na intra-industrijsku.

Tablica 17. Pokazatelj komparativnih prednosti (LFI) na tržištu CEFTA-e za prvih 20 proizvoda hrvatske prehrambene industrije s obzirom na njihov udio u ukupnom izvozu

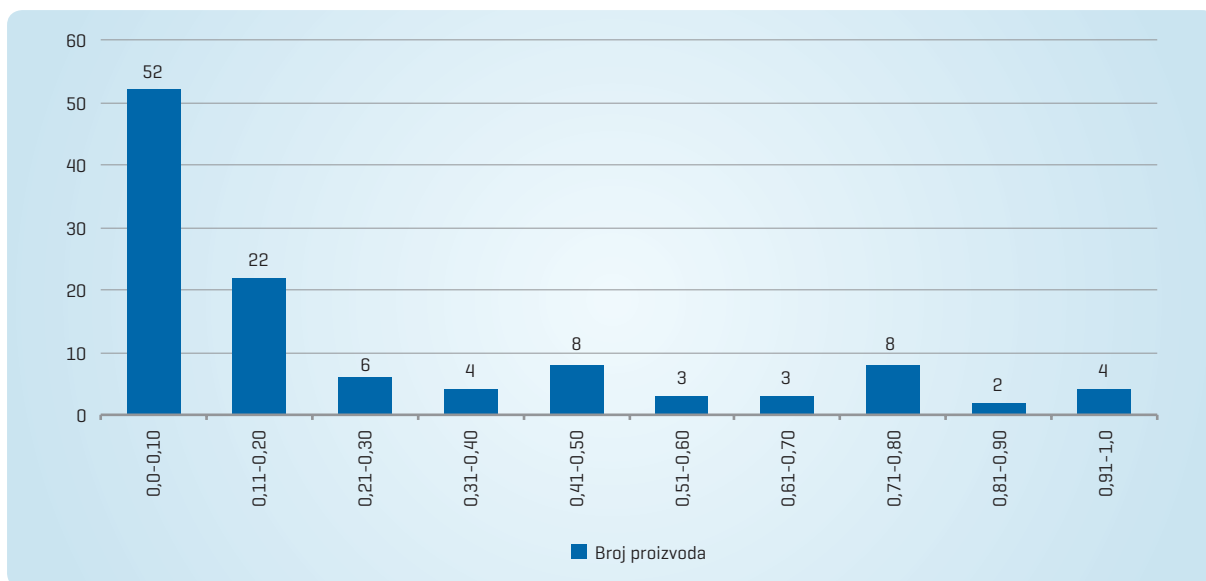
Kod	Naziv proizvoda	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.	2013.-2001.
1806	Čokolada i proizvodi s kakaom	0,86	1,10	1,04	1,71	1,41	1,77	2,22	1,36
2106	Ostali prehrambeni proizvodi	0,78	0,63	0,14	1,62	2,39	2,33	2,40	1,62
2203	Pivo	0,81	0,89	1,47	2,06	2,33	2,11	2,55	1,74
2202	Voda, mineralna, gazirana	0,36	-0,65	0,41	1,55	0,69	0,35	-0,80	-1,16
1604	Pripremljena ili konzervirana riba	1,86	1,89	1,75	1,73	2,02	1,50	1,99	0,14
1602	Ostali konzervirani proizvodi od mesa	1,08	0,55	1,05	0,97	0,92	0,94	1,78	0,70
2309	Pripravci za prehranu životinja	0,27	0,18	1,14	0,87	0,86	1,77	1,09	0,82
1905	Kruh, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	2,31	-2,50	-3,88	-4,23	-4,54	-4,89	-5,22	-2,91
2103	Umaci i pripravci	0,65	0,94	1,25	1,05	0,78	0,60	0,55	-0,11
1901	Sladni ekstrakt, proizvodi od krupice, brašna	0,13	0,12	0,87	0,88	0,98	0,99	1,26	1,13
2104	Juhe, mesne juhe	0,84	1,32	1,48	1,16	1,14	0,92	1,39	0,55
1601	Kobasice i slični proizvodi	0,14	0,59	0,76	0,50	0,74	0,94	1,17	1,02
0403	Kiselo mlijeko, vrhnje, jogurt	0,77	1,31	1,51	1,51	1,38	0,97	0,83	0,06
0207	Mesni proizvodi od peradi	0,52	0,57	0,94	0,73	0,12	-0,04	1,02	0,50
0401	Mlijeko i vrhnje	0,51	1,16	-0,51	-1,62	-3,32	-2,32	-1,82	-2,33
0406	Sir i skuta	-0,83	-1,00	-1,15	-1,12	-0,27	-0,53	0,06	0,90
2102	Kvasci	0,46	0,61	0,72	0,44	0,55	0,53	0,83	0,37
2208	Nedenaturirani etilni alkohol	0,17	0,55	0,20	0,18	0,19	0,17	0,42	0,24
1107	Slad, pržen ili nepržen	0,15	0,36	0,58	0,50	0,91	0,74	0,59	0,44
2201	Voda, mineralna, gazirana	0,20	-0,42	0,07	0,26	0,33	0,45	0,37	0,17

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Od analiziranih 112 proizvoda njih 92 ima izraženu specijalizaciju u inter-industrijskoj razmjeni ($0,00 < GL < 0,50$), a 20 u intra-industrijskoj ($0,50 < GL < 1,00$), [Slika 28]. I analiza vodećih izvoznih proizvoda potvrđuje inter-industrijski karakter trgovine prehrambenim proizvodima i pićima sa CEFTA-om. Međutim, analiza trenda pokazuje da se intenzitet

inter-industrijske trgovine polako smanjuje pri čemu vrijednosti GL indeksa sve više napuštaju granične vrijednosti oko 0,00 i kreću se prema vrijednostima 0,50 ili 1,00 [Tablica 18]. Takav trend može biti naznaka jačanja poslovne suradnje i uzajamne trgovine čemu uvelike pridonose i ulaganja domaćih prehrambenih tvrtki u proizvodne procese na tržištu CEFTA-e.

Slika 28. Distribucija vrijednosti GL indeksa prema broju proizvoda

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Tablica 18. Pokazatelj specijalizacije u intra-industrijskoj trgovini [GL] na tržištu CEFTA-e za prvih 20 proizvoda hrvatske prehrambene industrije s obzirom na njihov udio u ukupnom izvozu

Kod	Naziv proizvoda	2001. GL	2003. GL	2005. GL	2007. GL	2009. GL	2011. GL	2013. GL	2013. RUV
1806	Čokolada i proizvodi s kakaom	0,18	0,23	0,38	0,36	0,39	0,35	0,30	1,60
2106	Ostali prehrambeni proizvodi	0,12	0,22	0,46	0,27	0,19	0,23	0,25	1,82
2203	Pivo	0,09	0,17	0,24	0,24	0,22	0,26	0,19	1,59
2202	Voda, mineralna, gazirana	0,13	0,49	0,40	0,28	0,46	0,56	0,77	1,46
1604	Pripremljena ili konzervirana riba	0,02	0,00	0,00	0,03	0,01	0,04	0,03	0,70
1602	Ostali konzervirani proizvodi od mesa	0,00	0,19	0,13	0,17	0,23	0,27	0,10	0,78
2309	Pripravci za prehranu životinja	0,00	0,05	0,06	0,11	0,13	0,07	0,28	0,66
1905	Kruh, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	0,63	0,73	0,99	0,87	0,77	0,70	0,67	1,14
2103	Umaci i pripravci	0,07	0,10	0,11	0,20	0,29	0,38	0,46	2,03
1901	Sladni ekstrakt, proizvodi od krupice, brašna	0,18	0,27	0,13	0,16	0,18	0,21	0,14	1,24
2104	Juhe, mesne juhe	0,02	0,01	0,02	0,05	0,04	0,07	0,06	1,17
1601	Kobasice i slični proizvodi	0,15	0,05	0,24	0,35	0,34	0,32	0,18	2,22
0403	Kiselo mlijeko, vrhnje, jogurt	0,00	0,00	0,00	0,00	0,11	0,29	0,18	0,98
0207	Mesni proizvodi od peradi	0,00	0,00	0,01	0,00	0,51	0,64	0,01	1,55
0401	Mlijeko i vrhnje	0,06	0,06	0,60	0,89	0,84	0,99	0,86	1,18
0406	Sir i skuta	0,51	0,69	0,96	0,96	0,72	0,85	0,61	1,01

Tablica 18. Nastavak

Kod	Naziv proizvoda	2001. GL	2003. GL	2005. GL	2007. GL	2009. GL	2011. GL	2013. GL	2013. RUV
2102	Kvasci	0,00	0,02	0,09	0,19	0,13	0,17	0,06	1,87
2208	Nedenaturirani etilni alkohol	0,22	0,11	0,37	0,45	0,46	0,51	0,37	0,72
1107	Slad, pržen ili nepržen	0,00	0,00	0,00	0,29	0,02	0,01	0,20	0,96
2201	Voda, mineralna, gazirana	0,12	0,58	0,45	0,40	0,37	0,33	0,39	0,32

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Trendovi jačanja pritiska konkurencije i produblivanja ekonomske krize u zemljama CEFTA-e nameću pitanje kretanja jedinične cijene izvoza na tom tržištu. Jedinična se cijena prvih 20 prehrambenih izvoznih proizvoda na tržištu CEFTA-e u promatranom razdoblju 2001.-

2013. u prosjeku nije značajnije mijenjala. U 2013. godini ona je iznosila 2,07 eura/kg i bila je za 7,3 posto veća nego 2001. godine (Tablica 19). Ipak, usporedba kretanja jediničnih cijena među proizvodima ukazuje na značajne razlike.

Tablica 19. Jedinična cijena prvih 20 proizvoda hrvatske prehrambene industrije s obzirom na njihov udio u ukupnom izvozu na tržištu CEFTA-e, izraženo u euro/kg

Kod	Naziv proizvoda	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.	2013.- 2001./2001.
1806	Čokolada i proizvodi s kakaom	4,33	3,77	4,39	3,44	3,86	4,48	3,92	-9,31
2106	Ostali prehrambeni proizvodi	2,70	1,89	4,17	3,34	3,05	3,44	3,24	20,31
2203	Pivo	0,41	0,39	0,51	0,48	0,54	0,60	0,54	31,87
2202	Voda, mineralna, gazirana	0,57	0,49	0,52	0,44	0,45	0,50	0,43	-25,04
1604	Pripremljena ili konzervirana riba	2,58	2,34	3,82	2,65	3,53	4,02	3,81	47,84
1602	Ostali konzervirani proizvodi od mesa	3,66	3,00	4,16	3,15	3,60	3,89	3,50	-4,53
2309	Pripravci za prehranu životinja	0,31	0,31	0,67	0,45	0,54	0,46	0,47	52,19
1905	Kruh, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	2,25	2,03	2,18	1,80	2,03	2,36	2,07	-8,29
2103	Umaci i pripravci	2,55	2,56	3,47	2,41	2,67	2,86	2,62	2,62
1901	Sladni ekstrakt, proizvodi od krupice, brašna	2,45	2,17	2,72	1,52	1,67	1,89	1,81	-26,39
2104	Juhe, mesne juhe	1,59	1,92	2,50	3,48	3,76	4,00	3,45	116,74
1601	Kobasice i slični proizvodi	3,86	2,91	3,09	2,61	3,27	3,44	3,49	-9,54
0403	Kiselo mlijeko, vrhnje, jogurt	0,74	0,71	0,71	0,66	0,81	0,92	0,89	19,97
0207	Mesni proizvodi od peradi	1,44	1,21	1,80	1,76	2,20	2,39	2,42	68,33
0401	Mlijeko i vrhnje	0,44	0,41	0,48	0,41	0,50	0,62	0,59	34,76
0406	Sir i skuta	3,19	2,94	3,63	3,25	3,33	3,87	3,61	13,19

Tablica 19. Nastavak

Kod	Naziv proizvoda	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.	2013.- 2001./2001.
2102	Kvasci	1,58	1,27	1,35	0,61	0,76	0,74	0,75	-52,37
2208	Nedenaturirani etilni alkohol	2,45	1,74	1,86	1,34	1,50	2,03	2,05	-16,60
1107	Slad, pržen ili nepržen	0,31	0,27	0,30	0,31	0,44	0,39	0,39	26,84
2201	Voda, mineralna, gazirana	1,17	1,12	1,31	1,05	1,16	1,42	1,36	16,34
	Prosjeak	1,93	1,67	2,18	1,76	1,98	2,22	2,07	7,33

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

U razdoblju 2001.–2013. od ukupno 112 proizvoda kod njih 105 jedinična cijena se povećala, a kod 7 se smanjila. Istovremeno, kod vodećih izvoznih proizvoda izraženiji rast jedinične cijene zabilježen je kod piva – za 20,3 posto, pripremljene ili konzervirane ribe – za 47,8 posto, pripravaka za prehranu životinja – za 52,1 posto te juha – za 116,7 posto. Nasuprot tome jedinična se cijena najviše smanjila kod izvoza čokolade i proizvoda s kakaom – za 9,3 posto, vode – za 25,0 posto, sladnog ekstrakta, proizvoda od krupice i brašna – za 26,3 posto, kobasica – za 9,5 posto i kvasca – za 52,4 posto.

5.2. EU-15

Tržište EU-15 za domaću prehrambenu industriju prije svega čine tržišta Italije, Njemačke i Austrije. Uz naznaku da talijansko tržište pokazuje znatno veći apsorpcijski kapacitet za hrvatske prehrambene proizvode i pića nego tržišta Austrije i Njemačke. To se djelomice može objasniti postojećim trgovačkim vezama, ali i poslovnim politikama velikih trgovačkih lanaca na stranim tržištima. U spomenute tri zemlje odlazi 82,5 posto izvoza prehrambenih proizvoda na tržištu EU-15 i 88,3 posto izvoza pića. Ostale članice EU-15 nemaju značajniji ponder u izveznoj strukturi prehrambenog sektora. Proces pridruživanja Hrvatske EU-u i ulazak u EU nisu pridonijeli značajnijoj diversifikaciji plasmana rastom izvoza na tržišta drugih EU-15 zemalja.

Tablica 20. Pokazatelj komparativnih prednosti (LFI) na tržištu EU-15 za prvih 20 proizvoda hrvatske prehrambene industrije s obzirom na njihov udio u ukupnom izvozu

Kod	Naziv proizvoda	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.	2013.- 2001.
0302	Riba, svježa ili rashlađena	3,18	2,65	3,30	3,71	4,41	4,71	4,18	1,00
1701	Šećer	9,99	25,17	17,45	17,46	3,25	8,69	4,01	-5,99
1901	Sladni ekstrakt, proizvodi od krupice, brašna	-0,84	-0,84	-0,88	-0,80	0,87	1,15	2,46	3,30
1602	Ostali konzervirani proizvodi od mesa	2,31	1,52	1,51	1,56	2,21	2,13	2,50	0,19
2103	Umaci i pripravci	2,20	1,13	0,91	1,03	1,54	1,28	1,52	-0,68
0201	Meso od goveda	0,75	0,37	-0,01	0,83	0,37	0,53	0,68	-0,07
2106	Ostali prehrambeni proizvodi	-1,74	-1,56	-0,51	-1,15	0,04	-1,53	-0,16	1,58
0305	Riba, sušena, soljena, dimljena	0,41	0,95	2,60	3,06	3,99	2,76	0,82	0,42

Tablica 20. Nastavak

Kod	Naziv proizvoda	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.	2013.-2001.
0303	Riba smrznuta	-1,32	-2,27	-1,63	-0,85	-0,39	0,34	0,57	1,89
2207	Nedenaturirani etilni alkohol	-0,06	-0,08	0,27	0,50	0,32	0,23	0,66	0,72
2208	Rakije, likeri i ostala alkoholna pića	-0,50	-1,15	-1,10	-1,39	-0,64	-0,81	-0,33	0,16
1806	Čokolada i proizvodi od kakaa	-1,22	-1,54	1,44	-1,13	-0,84	-1,53	-1,25	-0,03
0307	Mekušci	0,11	-0,55	-0,01	-0,07	0,13	-0,06	0,08	-0,03
2007	Džemovi	-0,01	-0,08	-0,15	0,01	0,07	0,84	0,37	0,38
2202	Voda, mineralna, gazirana	-1,32	-1,57	-1,21	-0,57	0,11	-0,21	0,08	1,39
1905	Kruh, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	-0,33	-1,03	-0,90	-1,23	-0,76	-1,16	-0,92	-0,59
2204	Vino	1,48	0,78	0,47	0,27	0,44	0,44	0,23	-1,25
1516	Mast i ulja	-0,21	-0,32	-0,21	-0,21	-0,19	-0,13	0,23	0,44
2302	Posije	0,04	-0,05	0,23	0,02	0,11	0,15	0,29	0,25
2303	Ostaci od proizvodnje škroba	0,66	0,40	0,39	0,01	0,50	0,58	0,11	-0,55

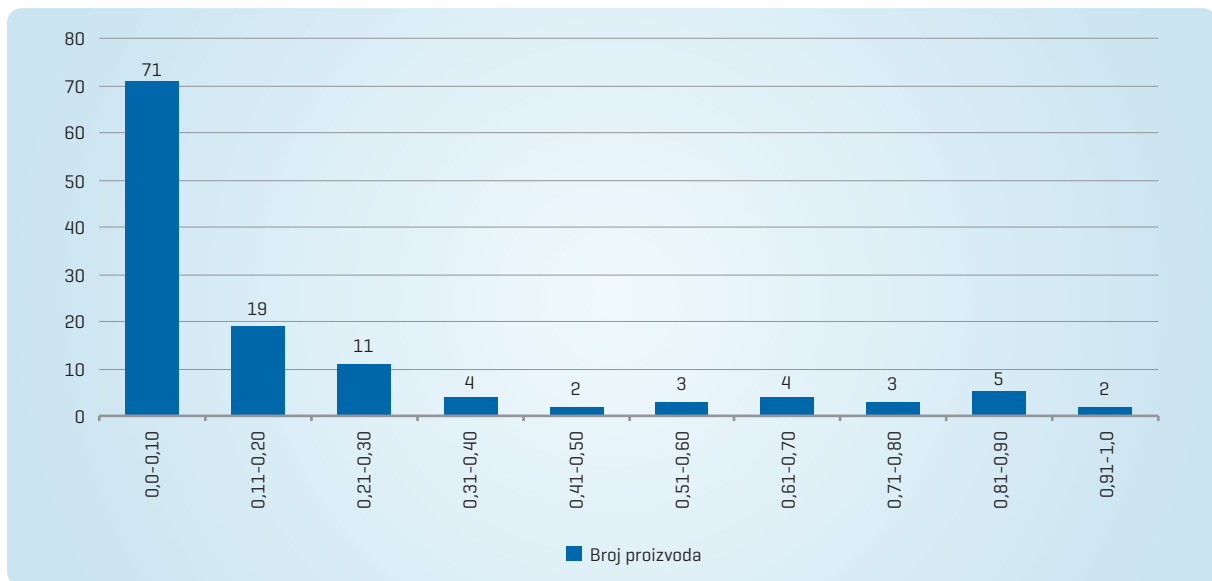
Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Analiza komparativnih prednosti pokazuje da Hrvatska na tržištu EU-15 ostvaruje komparativne prednosti u razmjeni 16 proizvoda od ukupno njih 124 koji su predmet međusobne trgovine. Komparativne prednosti u trgovini s EU-15 najizraženije su kod izvoza: svježe ili rashlađene ribe, šećera, proizvoda od krupice i brašna, konzerviranih proizvoda od mesa te umaka i pripravaka od umaka (Tablica 20). Također, za razliku od tržišta CEFTA-e, Hrvatska kumulativno sa zemljama EU-15 ostvaruje trgovinski suficit kod znatno manjeg broja proizvoda – njih 12 od ukupno 113. Kad bi se promatrao izvoz zemlje u cjelini to bi za malu zemlju u trgovini s velikom gospodarskom strukturom kao što je EU-15 bilo i očekivano. Razlog tome je što se male ekonomije specijaliziraju u proizvodnji i izvozu onih proizvoda u kojima imaju komparativne prednosti u odnosu na druge zemlje. No, budući da se ovdje radi o izvozu sektora u kojem Hrvatska ima čitav niz prednosti (ljudski resursi, sirovinaska osnova, tradicija u proizvodnji i poslovanju) i koji po svim obilježjima

zaslužuje mjesto strateške industrijske grane, može se očekivati veći broj proizvodnih grupa s komparativnim prednostima i vanjsko-trgovinskim suficitom. Pozitivan vanjskotrgovinski saldo kod postojećih 12 proizvoda kumulativno nije dostatan za realizaciju ukupno pozitivne vanjsko-trgovinske bilance s EU-15.

Strukturna obilježja razmjene u kojoj EU-15 zauzima dominantnu poziciju u međusobnoj trgovini pridonosi inter-industrijskom karakteru razmjene. Od ukupno 124 proizvoda koji su predmet međusobne trgovine njih 107 ima obilježje inter-industrijske trgovine ($0,00 < GL < 0,50$), a 17 intra-industrijske trgovine ($0,50 < GL < 1,00$), (Slika 29). Razina i intenzitet specijalizacije u inter-industrijskoj trgovini u promatranom razdoblju 2001.-2013. pokazuje tendenciju blagog smanjivanja (Tablica 21). Na nepovoljnu izvoznu strukturu s EU-15 ukazuje i podatak da je kod 10 vodećih izvoznih proizvoda (od njih ukupno 20) jedinična cijena izvoza manja od jedinične cijene uvoza ($RUV < 1,00$).

Slika 29. Distribucija vrijednosti GL indeksa prema broju proizvoda

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Tablica 21. Pokazatelj specijalizacije u intra-industrijskoj trgovini (GL) na tržištu EU-15 za prvih 20 proizvoda hrvatske prehrambene industrije s obzirom na njihov udio u ukupnom izvozu

Kod	Naziv proizvoda	2001. GL	2003. GL	2005. GL	2007. GL	2009. GL	2011. GL	2013. GL	2013. RUV
0302	Riba, svježa ili rashlađena	0,10	0,11	0,12	0,16	0,18	0,17	0,32	0,48
1701	Šećer	0,51	0,19	0,40	0,16	0,04	0,02	0,25	1,36
1901	Sladni ekstrakt, proizvodi od krupice, brašna	0,04	0,17	0,26	0,34	0,58	0,69	0,87	2,46
1602	Ostali konzervirani proizvodi od mesa	0,26	0,36	0,35	0,39	0,44	0,49	0,38	0,95
2103	Umaci i pripravci	0,76	0,84	0,85	0,88	0,85	0,83	0,81	1,45
0201	Meso od goveda	0,07	0,00	0,61	0,57	0,53	0,64	0,60	1,43
2106	Ostali prehrambeni proizvodi	0,06	0,33	0,55	0,40	0,42	0,15	0,32	0,30
0305	Riba, sušena, soljena, dimljena	0,43	0,21	0,09	0,11	0,07	0,05	0,69	0,29
0303	Riba smrznuta	0,01	0,01	0,01	0,11	0,24	0,67	0,72	0,74
2207	Nedenaturirani etilni alkohol	0,26	0,23	0,75	0,55	0,68	0,75	0,22	1,48
2208	Rakije, likeri i ostala alkoholna pića	0,25	0,22	0,26	0,16	0,22	0,19	0,24	1,35
1806	Čokolada i proizvodi od kaka	0,06	0,07	0,95	0,29	0,21	0,11	0,13	0,74
0307	Mekušci	0,44	0,29	0,63	0,53	0,52	0,41	0,40	1,73
2007	Džemovi	0,37	0,37	0,15	0,59	0,52	0,83	0,97	0,61
2202	Voda, mineralna, gazirana	0,01	0,02	0,01	0,33	0,45	0,32	0,41	0,27

Tablica 21. Nastavak

Kod	Naziv proizvoda	2001. GL	2003. GL	2005. GL	2007. GL	2009. GL	2011. GL	2013. GL	2013. RUV
1905	Kruh, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	0,22	0,16	0,18	0,13	0,22	0,17	0,13	1,33
2204	Vino	0,42	0,64	0,83	0,88	0,83	0,93	0,69	1,17
1516	Mast i ulja	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,85	0,54
2302	Posije	0,60	0,32	0,09	0,32	0,18	0,32	0,26	2,40
2303	Ostaci od proizvodnje škroba	0,62	0,77	0,78	0,60	0,87	0,84	0,51	0,09

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Uz komparativne prednosti i specijalizaciju u trgovini nezaobilazan pokazatelj izvozne konkurentnosti je i jedinična cijena izvoza. Razina, smjer, i dinamika kretanja jedinične cijene na tržištu EU-15 određeni su strukturom izvoza i potražnje, konkurencijskim pritiscima, gospodarskim prilikama na tržištu te troškovima proizvodnje i plasmana. Jedinična se cijena prvih 20 izvoznih proizvoda na tržištu EU-15 u razdoblju 2001.-2013. u prosjeku povećala za 21,43 posto (Tablica 22). Zanimljivo je primijetiti da se najveći rast jedinične cijene dogodio u godinama recesije i post-recesijskom razdoblju (2007.-2013.). Rast jedinične cijene ne bi se mogao pripisati rastu opće razine cijena na tržištu s obzirom na to da je inflacija relativno stabilna tijekom čitavog promatranog

razdoblja i kreće se u rasponu 1,0-3,0 posto godišnje. On je primarno posljedica promjene izvozne strukture pri čemu je smanjen izvoz određenih proizvoda s manjom jediničnom cijenom poput šećera i ostalih prehrambenih proizvoda, dok je istovremeno povećan izvoz proizvoda s većom jediničnom cijenom (sladni ekstrakt, proizvodi od krupice i brašna; riba - sušena, soljena, dimljena; riba - svježa ili rashlađena). Da cijena sve više dobiva na značenju u prodaji proizvoda na tržištu EU-15 pokazuje podatak da je od ukupno 20 vodećih izvoznih proizvoda kod njih 6 u promatranom razdoblju došlo do smanjenja jedinične cijene izvoza (šećer, meso od goveda, ostali prehrambeni proizvodi, smrznuta riba, čokolada i proizvodi od kaka, voda).

Tablica 22. Jedinična cijena prvih 20 proizvoda hrvatske prehrambene industrije s obzirom na njihov udio u ukupnom izvozu na tržištu EU-15, izraženo u euro/kg

Kod	Naziv proizvoda	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.	2013.- 2001./2001.
0302	Riba, svježa ili rashlađena	1,97	1,88	2,31	2,09	2,29	2,36	2,35	16,20
1701	Šećer	0,66	0,59	0,60	0,55	0,52	0,76	0,65	-1,58
1901	Sladni ekstrakt, proizvodi od krupice, brašna	2,07	2,64	2,46	2,55	3,49	3,90	3,80	45,54
1602	Ostali konzervirani proizvodi od mesa	2,92	2,70	3,18	3,05	3,17	3,74	3,42	14,63
2103	Umaci i pripravci	2,50	2,28	2,66	2,39	2,58	2,91	2,68	6,96
0201	Meso od goveda	4,84	4,38	5,28	4,58	4,76	5,27	4,71	-2,88
2106	Ostali prehrambeni proizvodi	2,77	0,75	0,37	0,38	0,37	0,82	0,66	-319,32
0305	Riba, sušena, soljena, dimljena	1,80	1,55	2,25	2,23	2,48	2,44	3,23	44,37
0303	Riba smrznuta	1,91	1,36	1,35	0,92	1,01	0,94	0,93	-104,90

Tablica 22. Nastavak

Kod	Naziv proizvoda	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.	2013.- 2001./2001.
2207	Nedenaturirani etilni alkohol	0,35	0,28	0,39	0,57	0,51	0,77	1,06	67,53
2208	Rakije, likeri i ostala alkoholna pića	2,67	2,81	5,75	4,10	4,95	5,46	7,47	64,24
1806	Čokolada i proizvodi od kaka	5,44	4,27	0,45	0,82	2,52	3,62	2,56	-112,21
0307	Mekušci	1,53	1,89	2,74	2,13	2,55	4,64	3,78	59,50
2007	Džemovi	0,91	1,01	2,67	1,49	1,04	1,69	1,58	42,85
2202	Voda, mineralna, gazirana	0,57	0,37	0,52	0,15	0,17	0,31	0,22	-159,73
1905	Kruh, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	2,26	1,83	2,09	2,18	2,33	2,60	2,32	2,53
2204	Vino	1,35	1,72	2,49	2,49	3,22	3,87	3,38	60,02
1516	Mast i ulja	-	-	-	-	-	-	0,50	-
2302	Posije	-	-	-	-	-	0,28	1,06	-
2303	Ostaci od proizvodnje škroba	0,09	0,09	0,06	0,13	0,08	0,16	0,20	56,71
	Prosjeak	1,83	1,62	1,88	1,64	1,90	2,33	2,33	21,43

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

5.3. NMS-12

Izvoz hrvatske prehrambene industrije na tržište zemalja NMS-12 najvećim je dijelom koncentriran u susjedne zemlje – Sloveniju i Mađarsku. Blizina tržišta, relativno dobro poznavanje ukusa i navika potrošača, te razvijeni poslovni odnosi neki su od najvažnijih

čimbenika tradicionalno dobre zastupljenosti hrvatskih prehrambenih proizvoda i pića na slovenskom tržištu. U zadnje vrijeme slabljenje slovenske prehrambene industrije dodatno otvara perspektivu jačanja izvozne konkurentnosti hrvatskih prehrambenih poduzeća na ovom tržištu.

Tablica 23. Pokazatelj komparativnih prednosti (LFI) na tržištu NMS-12 za prvih 20 proizvoda hrvatske prehrambene industrije s obzirom na njihov udio u ukupnom izvozu

Kod	Naziv proizvoda	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.	2013.- 2001.
1701	Šećer	-1,06	-0,16	0,51	16,30	20,22	19,62	9,41	10,47
2103	Umaci i pripravci	4,60	3,96	4,15	2,52	1,73	1,62	2,87	-1,73
2202	Voda, mineralna, gazirana	-1,67	-1,88	-1,28	-1,43	-0,68	1,64	2,38	4,05
1905	Kruh, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	2,50	1,46	0,44	-0,86	-0,42	-0,66	1,05	-1,45
1901	Sladni ekstrakt, proizvodi od krupice, brašna	1,18	0,81	0,77	0,60	1,08	1,05	1,78	0,61
2106	Ostali prehrambeni proizvodi	0,20	-0,07	-0,05	-1,38	-1,15	-2,15	-0,11	-0,30
1806	Čokolada i proizvodi s kakaom	1,19	1,26	6,36	1,07	-1,11	-1,53	-0,48	-1,67

Tablica 23. Nastavak

Kod	Naziv proizvoda	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.	2013.-2001.
1602	Ostali konzervirani proizvodi od mesa	0,50	0,80	0,56	0,24	0,61	0,58	0,69	0,19
0302	Riba, svježa ili rashlađena	0,31	0,54	0,13	0,25	0,24	0,39	0,97	0,66
2105	Sladoled i ostali jestivi ledeni proizvodi	-0,28	0,45	0,40	0,23	0,13	0,01	0,47	0,75
2301	Brašno, krupica i pelete	-0,01	0,12	-0,02	-0,01	0,19	0,32	0,77	0,77
2201	Voda, prirodna, mineralna, gazirana	-0,53	-0,59	-0,54	-0,07	0,16	0,19	0,40	0,93
1604	Pripremljena ili konzervirana riba	1,43	1,48	0,36	0,16	-0,05	0,20	0,29	-1,14
0307	Mekušci	0,11	0,36	0,16	0,18	0,38	0,48	0,50	0,40
0403	Kiselo mlijeko, vrhnje, jogurt	-0,03	0,10	0,43	0,32	0,24	0,28	0,43	0,46
1703	Melasa	-0,56	-0,18	0,25	0,09	0,09	0,09	0,50	1,07
1506	Ostale životinjske masti i ulja	-0,01	-	-	-	-	-	0,49	0,50
2206	Ostala fermentirana pića (jabukovača, kruškovača)	0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,53	0,36	0,36
2104	Juhe, mesne juhe	2,00	1,15	0,58	0,09	-0,03	0,04	0,06	-1,94
2203	Pivo	-1,00	-1,02	0,30	-0,81	-1,02	-1,41	-0,43	0,57

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Mađarska je zadnjih 20-ak godina prošla put značajnog otvaranja gospodarstva i liberalizacije domaćeg tržišta. Osim blizine tržišta, ti su procesi uvelike pospješili izvoz hrvatskih prehrambenih proizvoda i pića na ovo tržište. Stoga je i uloga Mađarske kao potencijalne izvozne destinacije za hrvatske prehrambene proizvode u razdoblju 2001.-2013. značajno rasla. Uz Sloveniju i Mađarsku od NMS-12 zemalja ne treba zaboraviti izvoz u gospodarski najveću strukturu na ovom tržištu – Poljsku.²⁴ Osim veličine tržišta, Poljsku zadnjih nekoliko godina obilježava rast potražnje što dodatno pridonosi značaju ovoga tržišta za domaće izvoznike. Velika koncentracija u samo tri izvozne destinacije uz nedovoljnu diversifikaciju plasmana ukazuje na neiskorištene potencijale za realizaciju snažnijeg izvoznog rasta. Od ukupno 125 proizvodnih grupa svrstanih u prehrambenu industriju Hrvatska na tržište NMS-12 izvozi njih 103. Analiza pak komparativnih

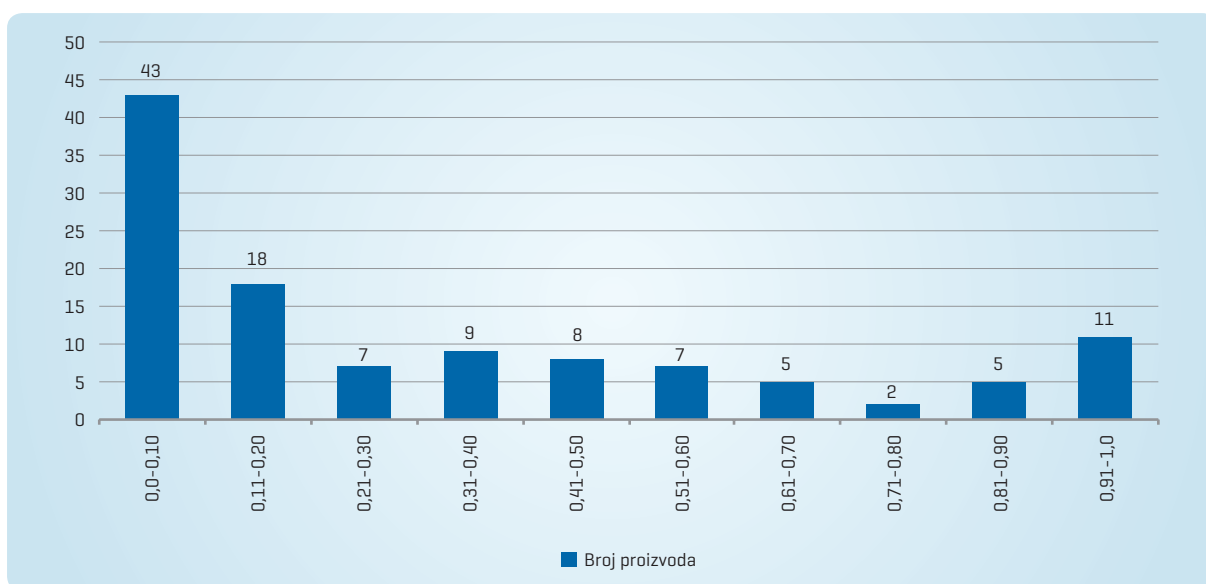
prednosti pokazuje da se razmjenom 39 proizvoda ostvaruju komparativne prednosti [LFI>0]. Analiza trenda u promatranom razdoblju 2001.-2013. pokazuje da se razina komparativnih prednosti kod 36 proizvoda poboljšala, kod 55 proizvoda se pogoršala, dok je kod njih 12 zadržana na približno istoj razini.

Empirijski izračuni pokazatelja komparativnih prednosti za prvih 20 proizvoda s obzirom na njihov udio u ukupnom izvozu u zemlje NMS-12 prikazani su u tablici 23. Kumulativno, njihov je udio u 2013. u ukupnom izvozu hrane i pića na tržište NMS-12 iznosio 84,1 posto. Istovremeno, najveće komparativne prednosti zabilježene su kod izvoza: šećera, umaka i pripravaka od umaka, vode, kruha, kolača, keksa i ostalih pekarskih proizvoda, te sladnog ekstrakta, proizvoda od krupice i brašna (Tablica 23).

Razmjenom 25 od ukupno 103 proizvoda ostvaruje se vanjsko-trgovinski suficit, koji nije dostatan da bi se pokrio deficit kod preostalih 78 proizvoda pa Hrvatska ima negativnu vanjsko-trgovinsku bilancu u trgovini

²⁴ Od ukupnog izvoza prehrambenih proizvoda na tržište NMS-12 u 2013. godini Hrvatska je kumulativno u Sloveniju, Mađarsku i Poljsku izvezla 83,2 posto hrane. Od toga 47,8 posto u Sloveniju, 27,3 posto u Mađarsku i 8,1 posto u Poljsku. Od ukupnog izvoza pića u zemlje NMS-12, 93,4 posto izvezeno je u spomenute tri zemlje. Od toga 63,7 posto u Sloveniju, 25,9 posto u Mađarsku i 3,8 posto u Poljsku.

Slika 30. Distribucija vrijednosti GL indeksa prema broju proizvoda

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

prehrambenim proizvodima i pićima sa zemljama NMS-12. Uz analizu komparativnih prednosti, ovi rezultati potvrđuju nedovoljnu izvoznu orijentiranost i razinu specijalizacije na tržištu NMS-12. Obilježje

inter-industrijskog tipa razmjene prisutno je kod 85 proizvoda, a intra-industrijske razmjene kod njih 18 [Slika 30].

Tablica 24. Pokazatelj specijalizacije u intra-industrijskoj trgovini (GL) na tržištu NMS-12 za prvih 20 proizvoda hrvatske prehrambene industrije s obzirom na njihov udio u ukupnom izvozu

Kod	Naziv proizvoda	2001. GL	2003. GL	2005. GL	2007. GL	2009. GL	2011. GL	2013. GL	2013. RUV
1701	Šećer	0,02	0,09	0,70	0,21	0,11	0,01	0,17	0,99
2103	Umaci i pripravci	0,62	0,68	0,60	0,63	0,67	0,72	0,59	1,63
2202	Voda, mineralna, gazirana	0,14	0,18	0,31	0,43	0,70	0,88	0,86	0,65
1905	Kruh, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	0,73	0,79	0,73	0,63	0,82	0,75	0,78	0,91
1901	Sladni ekstrakt, proizvodi od krupice, brašna	0,92	0,78	0,87	0,93	0,86	0,85	0,87	1,05
2106	Ostali prehrambeni proizvodi	0,57	0,55	0,64	0,57	0,71	0,54	0,56	1,08
1806	Čokolada i proizvodi s kakaom	0,83	0,80	0,65	0,94	0,68	0,57	0,47	1,89
1602	Ostali konzervirani proizvodi od mesa	0,77	0,90	0,92	0,90	0,83	0,85	0,97	1,24
0302	Riba, svježa ili rashlađena	-	-	0,02	0,05	0,01	0,01	0,07	0,90
2105	Sladoled i ostali jestivi ledeni proizvodi	0,36	0,88	0,96	0,94	1,00	0,85	0,99	0,78
2301	Brašno, krupica i pelete	-	0,33	-	0,63	0,19	-	-	-

Tablica 24. Nastavak

Kod	Naziv proizvoda	2001. GL	2003. GL	2005. GL	2007. GL	2009. GL	2011. GL	2013. GL	2013. RUV
2201	Voda, prirodna, mineralna, gazirana	0,23	0,32	0,34	0,72	1,00	0,99	0,94	0,06
1604	Pripremljena ili konzervirana riba	0,63	0,74	0,91	0,88	0,85	0,98	0,81	1,16
0307	Mekušci	0,07	-	-	0,22	0,06	0,11	0,16	2,18
0403	Kiselo mlijeko, vrhnje, jogurt	0,46	0,76	0,20	0,84	0,81	0,70	0,55	0,92
1703	Melasa	0,01	-	0,12	0,08	-	0,01	0,01	-
1506	Ostale životinjske masti i ulja	-	-	-	-	-	-	0,00	-
2206	Ostala fermentirana pića (jabukovača, kruškovača)	0,77	0,05	-	0,02	-	0,41	0,75	1,90
2104	Juhe, mesne juhe	0,79	0,95	1,00	0,83	0,86	0,88	0,63	1,45
2203	Pivo	0,05	0,06	0,74	0,43	0,35	0,23	0,34	1,12

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Ipak, analiza vodećih 20 izvoznih proizvoda potvrđuje intra-industrijski tip trgovine [Tablica 24]. Uz to se posebno zanimljivim čini da kod značajnog broja proizvoda RUV pokazatelj teži vrijednosti od oko 1,00 što potvrđuje nepostojanje značajnijih razlika u jediničnoj cijeni izvoza i jediničnoj cijeni uvoza. To dijelom ukazuje na slične gospodarske procese i stupanj razvoja između Hrvatske i zemalja NMS-12.

Gospodarske prilike na tržištu, praćene sve jačom konkurencijom uvjetuju sve veće značenje cijene proizvoda za uspješan plasman. Tako je jedinična cijena za prvih 20 vodećih izvoznih proizvoda u razdoblju 2001.-2013. u prosjeku neznatno porasla i to za 5,8 posto [Tablica 25].

Tablica 25. Jedinična cijena prvih 20 proizvoda hrvatske prehrambene industrije s obzirom na njihov udio u ukupnom izvozu na tržištu NMS-12, izraženo u euro/kg

Kod	Naziv proizvoda	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.	2013.- 2001./2001.
1701	Šećer	0,75	0,80	0,59	0,56	0,48	0,71	0,67	-11,20
2103	Umaci i pripravci	2,39	2,03	2,14	1,91	2,05	2,20	2,01	-15,82
2202	Voda, mineralna, gazirana	0,51	0,51	0,35	0,27	0,28	0,33	0,31	-39,99
1905	Kruh, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	2,08	1,72	2,02	1,74	1,78	2,15	1,92	-7,80
1901	Sladni ekstrakt, proizvodi od krupice, brašna	1,87	1,65	1,90	1,83	2,43	2,52	2,17	16,04
2106	Ostali prehrambeni proizvodi	3,35	3,09	0,88	0,99	3,99	3,61	2,70	-19,31
1806	Čokolada i proizvodi s kakaom	4,28	3,51	0,60	1,09	4,12	4,72	4,42	3,11
1602	Ostali konzervirani proizvodi od mesa	3,05	2,58	3,46	3,56	3,79	4,48	4,08	33,69
0302	Riba, svježa ili rashlađena	4,10	2,04	2,29	2,66	3,62	4,36	4,49	9,59

Tablica 25. Nastavak

Kod	Naziv proizvoda	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.	2013.- 2001./2001.
2105	Sladoled i ostali jestivi ledeni proizvodi	2,65	2,11	2,49	2,25	2,36	2,77	4,52	-42,71
2301	Brašno, krupica i pelete	-	0,26	-	0,13	0,24	0,32	0,28	-
2201	Voda, prirodna, mineralna, gazirana	0,20	0,16	0,01	0,23	0,01	0,01	0,01	-97,45
1604	Pripremljena ili konzervirana riba	2,09	2,18	2,89	2,81	3,63	4,08	3,96	88,93
0307	Mekušci	3,89	3,79	1,87	3,28	3,58	4,52	3,34	-14,06
0403	Kiselomliječko, vrhnje, jogurt	0,93	0,76	0,81	0,78	0,86	0,94	0,75	-19,14
1703	Melasa	0,12	-	0,05	0,10	0,12	0,13	0,12	-2,39
1506	Ostale životinjske masti i ulja	-	-	-	-	-	-	0,50	-
2206	Ostala fermentirana pića (jabukovača, kruškovača)	0,39	1,60	-	0,68	-	0,90	0,82	107,76
2104	Juhe, mesne juhe	3,85	3,84	4,64	3,82	4,49	5,23	4,57	18,88
2203	Pivo	0,38	0,51	0,32	0,25	0,31	0,32	0,41	6,55
	Prosjeak	1,84	1,66	1,37	1,45	1,91	2,21	1,95	5,82

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Iako je kod većine promatranih proizvoda jedinična cijena porasla [kod njih 92 od ukupno 103] zanimljivo je primijetiti da je kod prva četiri izvozna proizvoda, koji čine oko 50,0 posto ukupnog izvoza sektora na tržište NMS-12, došlo do pada jedinične cijene. Tako je jedinična cijena šećera smanjena za 11,2 posto, umaka i pripravaka od umaka za 15,8 posto, vode za 39,9 posto te kruha, kolača keksa i ostalih pekarskih proizvoda za 7,8 posto.

5.4. Rusija

Rusija je tržište u razvoju i kao takva, uz svoju veličinu, mnogim je tvrtkama sve privlačnija izvozna destinacija. Liberalizacijom tržišta Rusija je postala otvorenija za strana ulaganja i proizvode. Usporedno s time, sve je izraženija konkurencija na tom tržištu. Da domaći izvoznici sve više prepoznaju potencijale ruskog tržišta pokazuje i podatak da je u 2001. godini hrvatska prehrambena industrija na to tržište izvozila 8

proizvodnih grupa, da bi se u 2013. taj broj povećao na 37. S obzirom na veličinu tržišta, kapacitet i strukturu potražnje Rusija je puno značajnije izvozno odredište za hrvatske prehrambene proizvode i pića negoli obrnuto.

Od ukupno 125 proizvoda uključenih u prehrambenu industriju Hrvatska s Rusijom razmjenjuje njih 40. Izvozi 37 vrsta proizvoda, a uvozi njih 8. U razmjeni 37 proizvoda ostvaruje vanjsko-trgovinski suficit, a kod tri proizvoda vanjsko-trgovinski deficit.

Usprkos tendenciji izvoznog rasta na rusko tržište, komparativne prednosti još uvijek su nedovoljno razvijene. Iako pozitivan, kod velikog broja proizvoda (njih 27 od ukupno 37) pokazatelj komparativnih prednosti poprima veoma male vrijednosti koje se kreću u rasponu 0,00-0,05. Mjereno LFI pokazateljem, komparativne prednosti hrvatske prehrambene industrije na ruskom tržištu najviše su izražene kod: umaka i pripravaka od umaka, juha, kolača i keksa i govedeg mesa (Tablica 26).

Tablica 26. Pokazatelj komparativnih prednosti (LFI) na tržištu Rusije za prvih 20 proizvoda hrvatske prehrambene industrije s obzirom na njihov udio u ukupnom izvozu

Kod	Naziv proizvoda	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.	2013.-2001.
2103	Umaci i pripravci	7,25	8,01	9,31	11,29	4,46	4,28	2,23	-5,03
2106	Ostali prehrambeni proizvodi	0,24	0,37	0,27	2,24	-0,41	-1,79	2,02	1,77
2104	Juhe, mesne juhe	1,72	0,84	1,36	3,22	1,49	1,60	0,85	-0,87
1905	Kruh, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	-	-	0,01	0,06	0,12	0,95	0,15	-
0202	Meso od goveda - smrznuto	-	-	-	-	-	-	0,08	-
1901	Sladni ekstrakt, proizvodi od krupice, brašna	-0,94	-1,25	-0,57	-0,81	-1,53	0,07	0,06	1,00
0206	Jestivi klaonički proizvodi od goveda, svinja, ovaca	-	-	-	-	-	-	0,08	-
2309	Pripravci za prehranu životinja	-0,66	0,07	-	-0,01	0,15	-0,01	-1,25	-0,59
2204	Vino	-	0,01	0,01	0,82	0,08	0,66	0,03	-
0406	Sir i skuta	-	-	-	-	-	-	0,03	-
0203	Svinjsko meso	-	-	-	-	-	-	0,03	-
1509	Maslinovo ulje	-	-	-	0,12	0,02	0,01	0,02	-
0403	Kiselo mlijeko, vrhnje, jogurt	-	-	-	-	-	-	0,02	-
1806	Čokolada i proizvodi od kaka	0,10	-	0,07	0,08	0,04	-0,75	0,02	-0,08
0209	Svinjska masnoća	-	-	-	-	-	-	0,02	-
2003	Gljive i tartufi	-	-	-	-	-	-	0,01	-
2007	Džemovi	-	-	-	-	0,01	0,01	0,01	-
1704	Šećerni proizvodi bez kaka	0,01	-0,97	-	-0,43	-0,87	-0,06	0,01	-0,01
2008	Voće, orašasti plodovi	-0,45	-4,85	0,01	-0,05	-0,03	-	0,01	0,45
2208	Nedenaturirani etilni alkohol	-0,11	-0,08	-0,44	0,09	-0,10	-0,72	-0,03	0,08

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Perspektiva rasta izvoza i razvoja komparativnih prednosti na ruskom tržištu uvelike je određena nastavkom procesa liberalizacije tržišta i gospodarskih integracija. Najnovija obilježja tih procesa su pristupanje Hrvatske Europskoj Uniji, ulazak Rusije u Svjetsku trgovinsku organizaciju (WTO), te stvaranje Carinske unije između Rusije, Kazahstana i Bjelorusije. Pristupanjem Hrvatske EU vanjsko-trgovinski odnosi između Hrvatske i Rusije definirani su u okviru odnosa i ugovora EU-Rusija. Hrvatska od 1. srpnja 2013.

primjenjuje zajedničku carinsku tarifu EU i TARIC – integriranu tarifu EU. Istovremeno, ulazak je Rusije u WTO nastavak liberalizacije ruskog tržišta s jedne strane, ali i mogućnost jačanja konkurentnosti ruskih proizvoda na globalnom tržištu s druge strane. Smanjenje carinskih stopa u području prehrambene industrije može pospješiti rast izvoza hrvatske prehrambene industrije na rusko tržište, ali i dovesti do jačanja konkurencijskog pritiska na tom tržištu.

5.5. Turska

Hrvatska prehrambena industrija do sada nije dovoljno iskoristila rast i razvoj potražnje turskog tržišta za realizaciju snažnijeg izvoznog rasta. Usprkos tomu, domaći izvoznici sve više prepoznaju mogućnosti plasmana proizvoda na ovo tržište. Tako su se u 2001. godini unutar prehrambenog sektora izvezile 4 proizvodne grupe u Tursku, a u 2013. njih 7. Analiza ukupne vanjske trgovine prehrambenim proizvodima i pićima pokazuje da Hrvatska s Turskom razmjenjuje ukupno 27 proizvodnih grupa. Njih 7 izvozi, a 25 uvozi. Komparativne prednosti najizraženije su kod proizvoda: slad (pržen ili nepržen), umaci i pripravci od umaka (Tablica 27). Kod izvoza biljnih ulja, maslinovog

ulja, vode, te mlijeka i vrhnja također su izražene komparativne prednosti, ali su veoma slabo razvijene.

Ulazak Hrvatske u EU donio je novu dimenziju izvozu prehrambenih proizvoda i pića na tursko tržište. Članstvom u EU-u Hrvatska je postala dio Carinske unije između EU-a i Turske. Carinskom unijom (1996.) ukinute su sve carine, količinska ograničenja i mjere s jednakim učinkom u trgovini industrijskim proizvodima i prerađenim poljoprivrednim proizvodima, osim u trgovini poljoprivrednim proizvodima i proizvodima od ugljena i čelika. Rast potražnje, otvorenosti i liberalizacija turskog tržišta otvaraju vrata hrvatskim izvoznicima prehrambenih proizvoda i pića. Usporedno s tim sve jača konkurencija nameće potrebu kontinuiranog ulaganja u analizu i razvoj tržišta, proizvoda i ljudskih resursa.

Tablica 27. Pokazatelj komparativnih prednosti (LFI) na tržištu Turske za prvih 20 proizvoda hrvatske prehrambene industrije s obzirom na njihov udio u ukupnom izvozu

Kod	Naziv proizvoda	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.	2013.
1107	Slad, pržen ili nepržen	-	-	-	-	-	-	24,93
2103	Umaci i pripravci	1,92	12,64	2,96	0,67	5,79	1,90	3,37
1510	Biljna ulja	-	-	-	-	-	-	0,01
2201	Maslinovo ulje	-	-	-	-	-	-	0,01
0402	Voda, gazirana, mineralna	-	-	-	-	-	-	0,01
1604	Mlijeko i vrhnje	-0,13	-	-	-	-	-	0,02
2105	Pripremljena i konzervirana riba	-	-0,04	-	-	-0,01	-	-0,01
2204	Vino	-	-	-	-	-	-	-0,01
1901	Sladni ekstrakt, proizvodi od krupice, brašna	-	-	-	-	-	-	-0,01
2007	Džemovi	-	-	-0,01	-	-0,01	-	-0,01
0901	Kava	0,07	-	-	-	-	-	-0,02
1516	Masti i ulja	-	-	-	-	-	-	-0,02
2202	Vode	-	-0,14	-	-0,01	-0,01	-0,01	-0,03
1902	Tjestenina	-0,04	-0,12	-0,05	-0,03	-0,3	-	-0,03
2106	Ostali prehrambeni proizvodi	-0,09	-0,01	-0,04	-0,11	1,08	0,38	-0,03
1108	Škrob	-	-	-	-	-	-	-0,03
0910	Đumbir, šafran, majčina dušica	-0,05	-0,24	-0,04	-0,03	-0,02	-0,01	-0,04
2104	Juhe, mesne juhe	-	-	-	-	-	-	-0,04
2101	Ekstrakti od kave, čaja	-	-	-	-	-0,02	-	-0,07

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

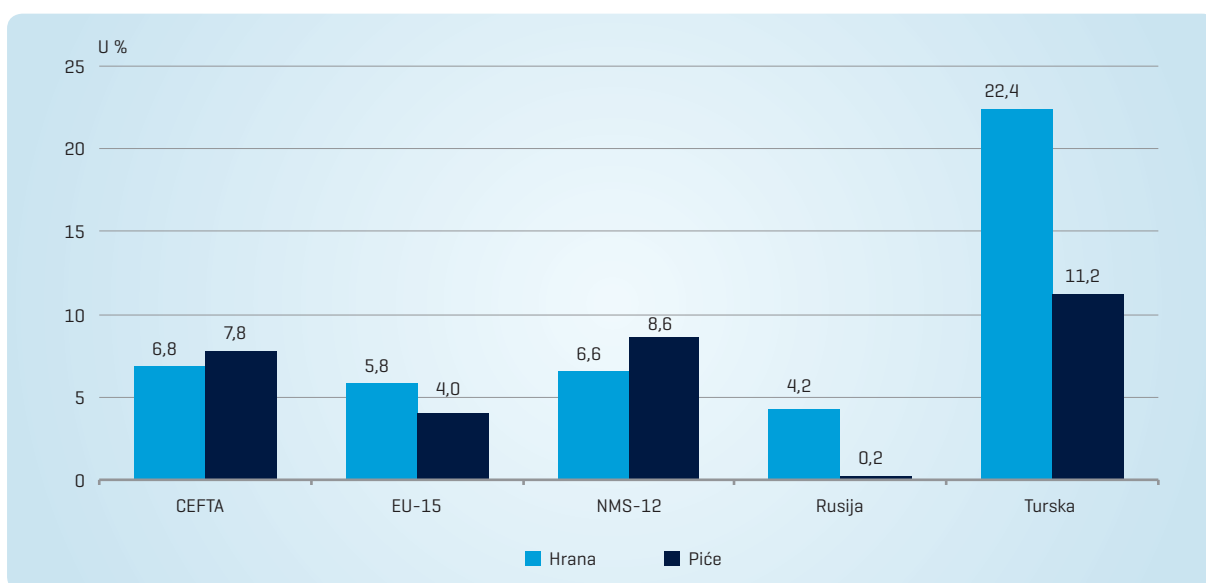
6. Usporedba tržišta

Usporedba tržišta donosi još detaljniji uvid u relativni položaj hrvatske prehrambene industrije na do sada analiziranim segmentiranim međunarodnim tržištima. Na svim je tržištima zabilježen prosječni godišnji rast izvoza prehrambenih proizvoda i pića u promatranom razdoblju (Slika 31). Relativno najveći izvozni rast u Tursku može se pripisati veoma maloj osnovici i izvozu na početku razdoblja, u 2001. godini. Izuzevši Tursku, izvoz u CEFTA-u je i u relativnom i apsolutnom iznosu nadmašio ostala analizirana tržišta. Od 2001.-2013. Hrvatska je povećala izvoz prehrambenih proizvoda i pića za 203,0 milijuna eura ili 1,5 milijardi kuna.

S obzirom na njegov udio u ukupnom izvozu, tržište CEFTA-e najznačajnije je za hrvatske izvoznike hrane i pića (Slika 32). S udjelom od 44,7 posto izvoz u CEFTA-u premašuje kumulativno sva ostala analizirana tržišta zajedno (EU-15, NMS-12, Rusija, Turska).

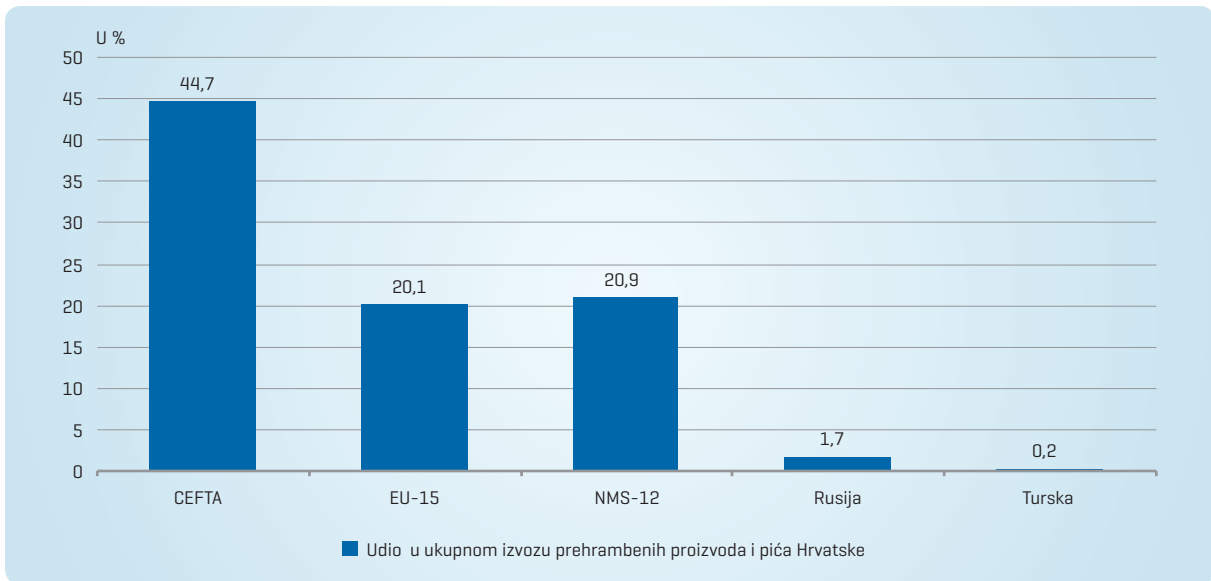
U trgovini prehrambenim proizvodima i pićima Hrvatska s CEFTA-om ostvaruje apsolutni i relativni suficit (Slika 33). Isto vrijedi i za razmjenu s Rusijom, dok s preostalim analiziranim tržištima (EU-15, NMS-12, Turska) ostvaruje deficit.

Slika 31. Prosječna godišnja stopa rasta izvoza

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Slika 32. Udio tržišta u ukupnom izvozu prehrambenih proizvoda i pića Hrvatske

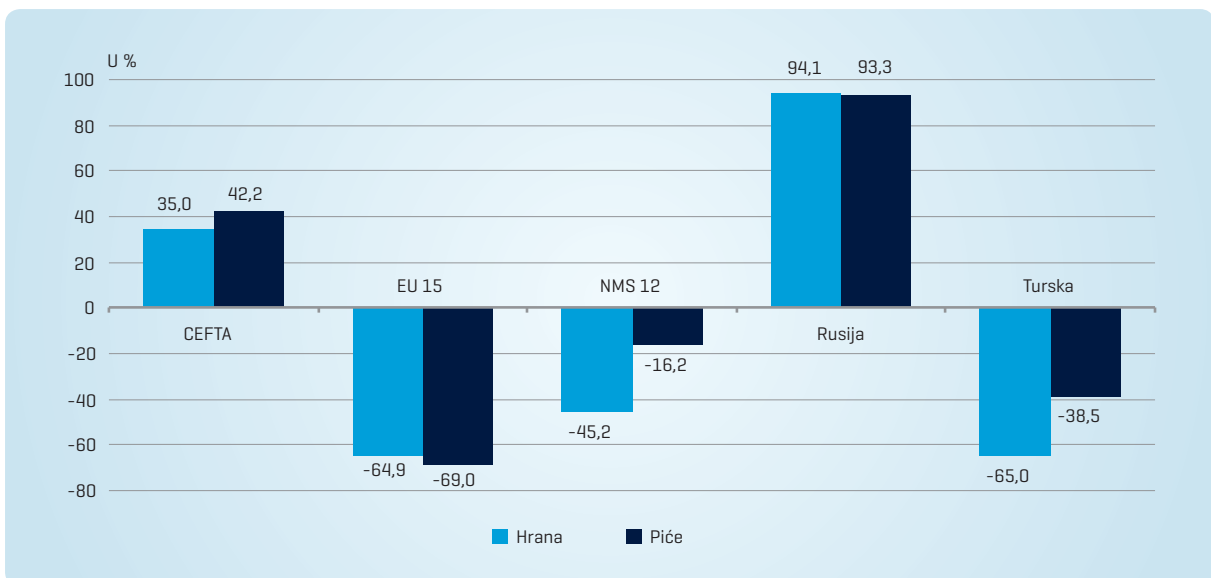

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Najveću diversifikaciju plasmana hrvatska prehrambena industrija ostvaruje na tržištu CEFTA-e (Slika 34). Kod ostalih je tržišta dosta izražena izvozna koncentracija, poglavito na tržištima Rusije i Turske. Veća izvozna

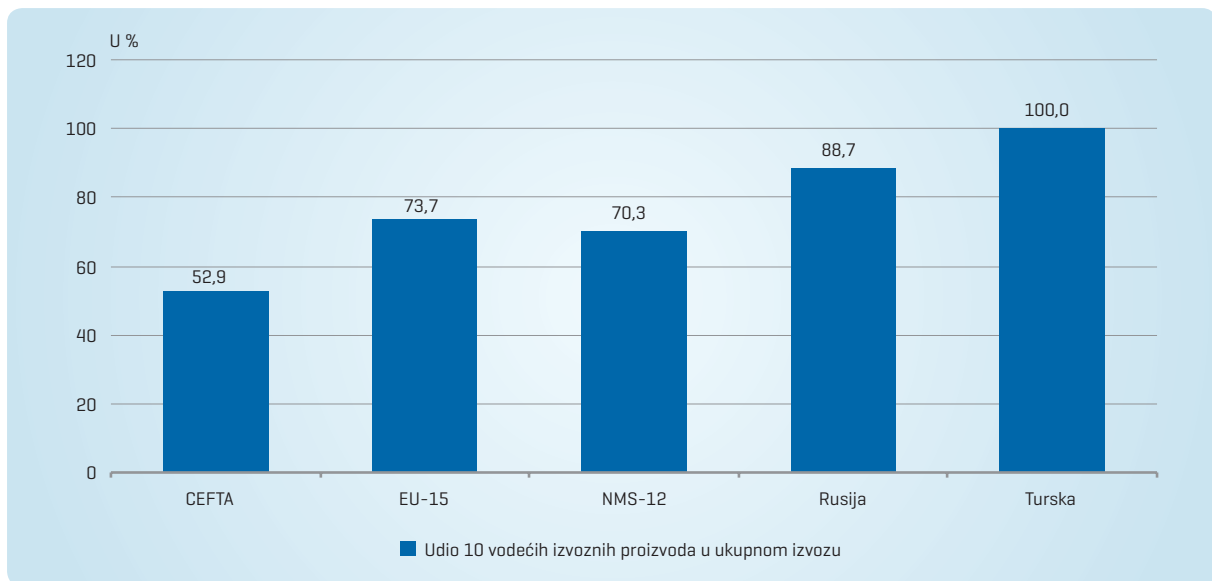
koncentracija najvećim dijelom ukazuje na nedovoljnu izvozna orijentiranost i razvijenost te neiskorištene izvozne potencijale kod velikog broja prehrambenih proizvoda i pića.

Slika 33. Relativni deficit/suficit

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Slika 34. Izvozna koncentracija

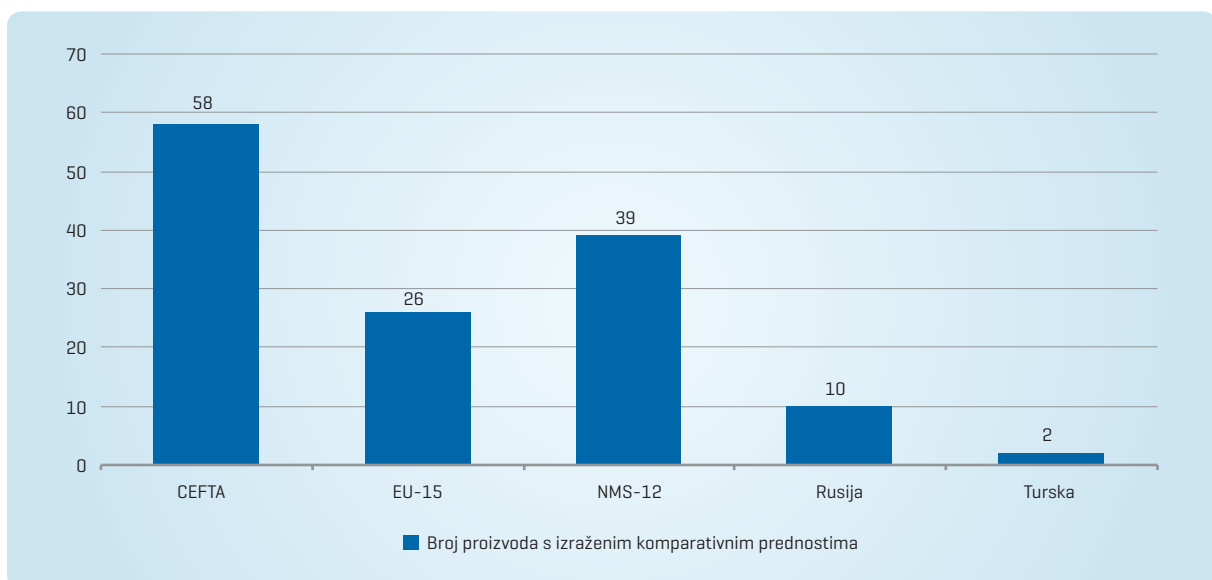

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Komparativne prednosti su, mjereno brojem proizvoda, najizraženije na tržištu CEFTA-e (Slika 35). Na istom je tržištu prisutan i najveći broj proizvoda kod kojih se razina komparativnih prednosti, analizirana LFI indeksom, poboljšala (Slika 36). Relativno je malen broj proizvoda s izraženim komparativnim prednostima

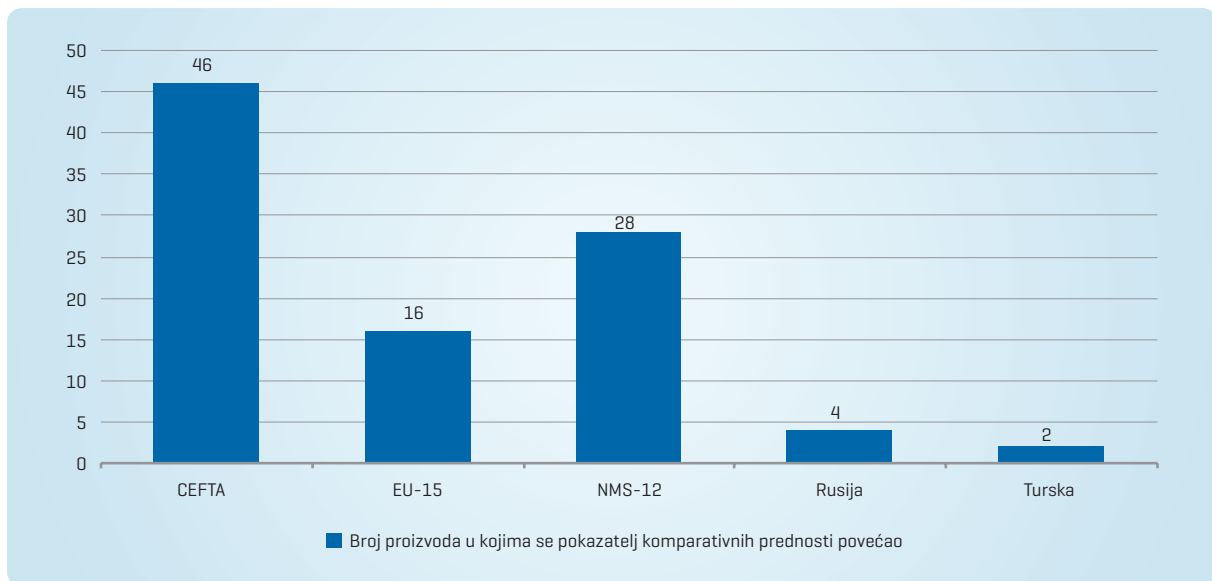
na gospodarski najjačem i najvećem tržištu EU-15 u koje je Hrvatska od 1. srpnja 2013. i formalno integrirana. Također, hrvatska prehrambena industrija ima nerazvijene komparativne prednosti na rastućim tržištima: Rusiji i Turskoj.

Slika 35. Broj proizvoda s izraženim komparativnim prednostima [LFI>0]

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Slika 36. Broj proizvoda u kojima se pokazatelj komparativnih prednosti povećao

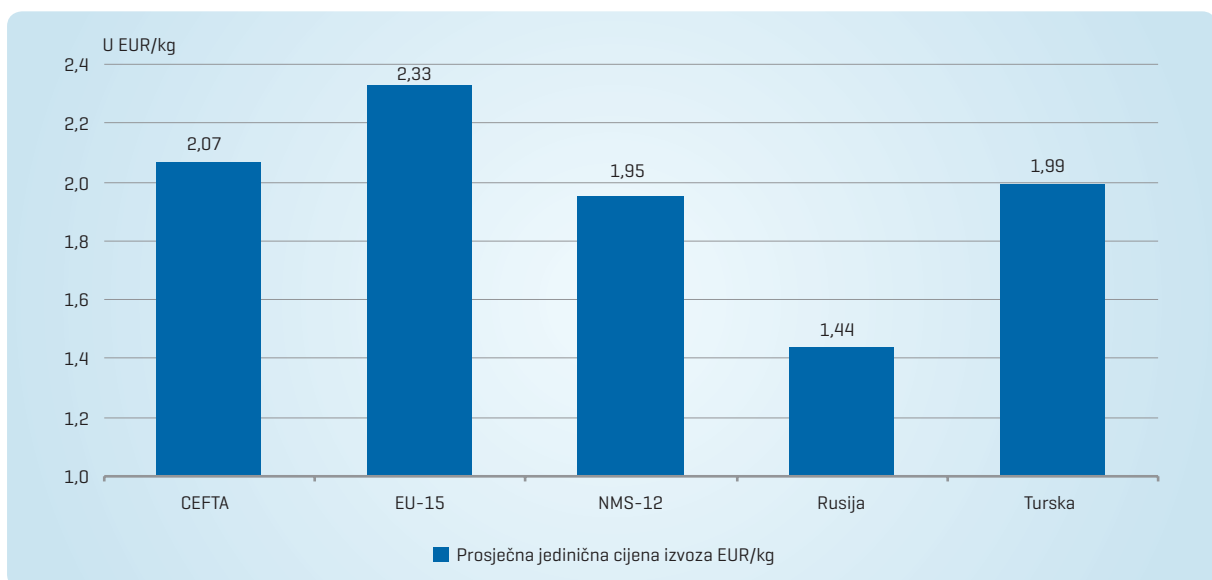

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Dosadašnja analiza jedinične cijene izvoza ukazuje na trend blagog rasta u razdoblju 2001.–2013. uz naznaku da u posljednjih nekoliko godina postoji tendencija njezinog smanjivanja kod sve većeg dijela proizvoda. To se može objasniti gospodarskim prilikama na tržištu,

sve jačim konkurencijskim pritiskom, ali i promjenama izvoznih struktura. Od analiziranih tržišta hrvatski prehrambeni sektor najveću jediničnu cijenu ostvaruje na tržištu EU-15 (Slika 37).

Slika 37. Prosječna jedinična cijena izvoza

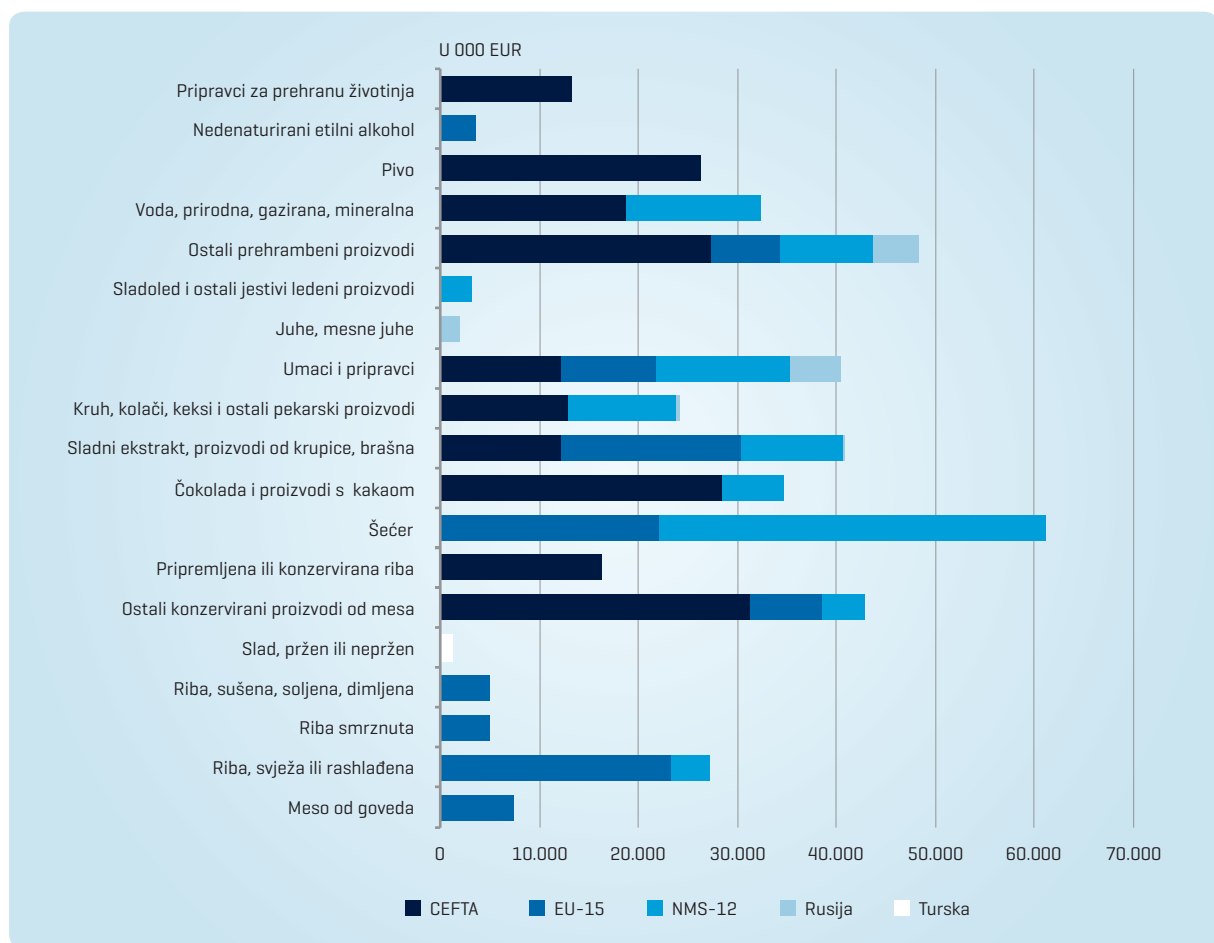
Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Na slici 38 napravljena je usporedba vodećih izvoznih proizvoda (prvih 10) po segmentiranim tržištima – CEFTA, EU-15, NMS-12, Rusija i Turska. Razvidno je da se u apsolutnom iznosu najviše izvozi šećer. On spada među prvih 10 izvoznih proizvoda na tržištima EU-15 i NMS-12. Kumulativna vrijednost izvoza šećera na ova dva tržišta je 61,1 milijun eura. Analizirajući zastupljenost proizvoda na pojedinim tržištima može se uočiti da su umaci i pripravci od umaka jedini proizvod koji je među 10 vodećih izvoznih proizvoda na svih 5 analiziranih tržišta. Ukupna vrijednost njihova izvoza

na svih pet tržišta je 40,6 milijuna eura. U usporedbi s drugim analiziranim tržištima umaci se najviše izvoze na tržište NMS-12 – 13,7 milijuna eura. Od ostalih prehrambenih proizvoda veličinom izvoza ističu se: sladni ekstrakt, proizvodi od krupice i brašna, čokolada, riba, konzervirani proizvodi od mesa, goveđe meso, kruh, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi. Od pića se najviše izvoze voda i pivo. Izvoz piva je primarno orijentiran na tržište CEFTA-e, dok se voda nalazi među prvih 10 izvoznih proizvoda na tržištima CEFTA-e, NMS-12 i Turske.

Slika 38. Usporedba vodećih izvoznih proizvoda na segmentiranim međunarodnim tržištima

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

7. Analiza učinaka prehrambene industrije i izvoza na hrvatsko gospodarstvo primjenom *input-output* modela

U ovom dijelu studije pažnju ćemo posvetiti analizi učinaka prehrambene industrije na hrvatsku ekonomiju. Pri tome će nas posebice zanimati izravni učinci prehrambene industrije, pod kojima podrazumijevamo učinke prehrambene industrije na ukupnu ekonomsku aktivnost u zemlji, te neizravni učinci, pod kojima podrazumijevamo učinke aktivnosti prehrambene industrije na druge sektore u ekonomiji. Da bismo mogli provesti ovu analizu, koristit ćemo podatke iz *input-output* tablica za Hrvatsku, Makedoniju, nove zemlje članice Europske unije iz srednje i jugoistočne Europe te iz agregirane *input-output* tablice za 27 zemalja članica Europske unije. *Input-output* tablice su rezultat ocjene *input-output* modela koji predstavlja kvantitativnu ekonomsku metodu koja opisuje međuovisnosti među ekonomskim sektorima jednog gospodarstva. Model je osmislio rusko-američki ekonomist Wassily Leontief (1905.–1999.), koji je za ovaj doprinos ekonomskoj znanosti 1973. godine dobio Nobelovu nagradu za ekonomiju.

Budući da su ocjene *input-output* tablica za Hrvatsku dostupne samo za 2004. i 2005. godinu, u ovoj analizi koristit ćemo podatke iz tablica za 2005. godinu, koje je Državni zavod za statistiku objavio u kolovozu 2013. Kako bismo na temelju podataka iz *input-output* tablica dobili bolji uvid u važnost prehrambene industrije za hrvatsko gospodarstvo, hrvatske podatke ćemo usporediti s podacima za Makedoniju i devet novih zemalja članica Unije [Bugarska, Češka, Estonija, Litva, Mađarska, Poljska, Rumunjska, Slovačka i Slovenija], čije *input-output* tablice objavljuje Eurostat.

Navedene zemlje nalaze se na relativno sličnom stupnju ekonomskog razvoja kao i Hrvatska, zbog čega je prikladno uspoređivati strukture njihovih gospodarstava sa strukturom hrvatskog gospodarstva, kako bismo ocijenili relativnu važnost prehrambene industrije za hrvatsko gospodarstvo. *Input-output* tablice za te zemlje također se odnose na 2005. godinu. Osim tih zemalja, u komparativnu analizu uključujemo i podatke iz agregiranih *input-output* tablica za 27 zemalja članica Unije. Budući da nekoliko najrazvijenijih europskih gospodarstava poput njemačkog, britanskog, francuskog i talijanskog ima najveći udio u agregatu EU-27, agregirana *input-output* tablica za EU-27 u biti opisuje strukturu gospodarstva najrazvijenijih zemalja članica Unije. Ti podaci se također odnose na 2005. godinu.

Bilo bi dakako prikladnije analizirati novije podatke iz *input-output* tablica jer su se od 2005. do danas struktura ekonomija i međudjelovanja sektora koje opisuje *input-output* tablica vjerojatno donekle izmijenili. Međutim, kako za Hrvatsku ne postoje recentnije ocjene *input-output* tablica, te kako ne postoji niti jedan drugi izvor podataka koji nudi uvid u međuovisnosti ekonomskih sektora, nemamo drugog izbora nego koristiti podatke za 2005. Ekonomske strukture se u pravilu ne mijenjaju brzo, zbog čega je izvjesno da je strukturni snimak hrvatskog gospodarstva učinjen prije devet godina relevantan i danas.

Kako je već naglašeno, *input-output* tablice nam omogućuju da ocijenimo važnost bilo kojeg sektora

za ukupnu ekonomsku aktivnost. Slika 39 tako prikazuje podatke o dodanoj vrijednosti prehrambene industrije (koja se u *input-output* tablicama naziva proizvodnja hrane i pića) i njezinom izvozu, koji su dostupni iz *input-output* tablica.

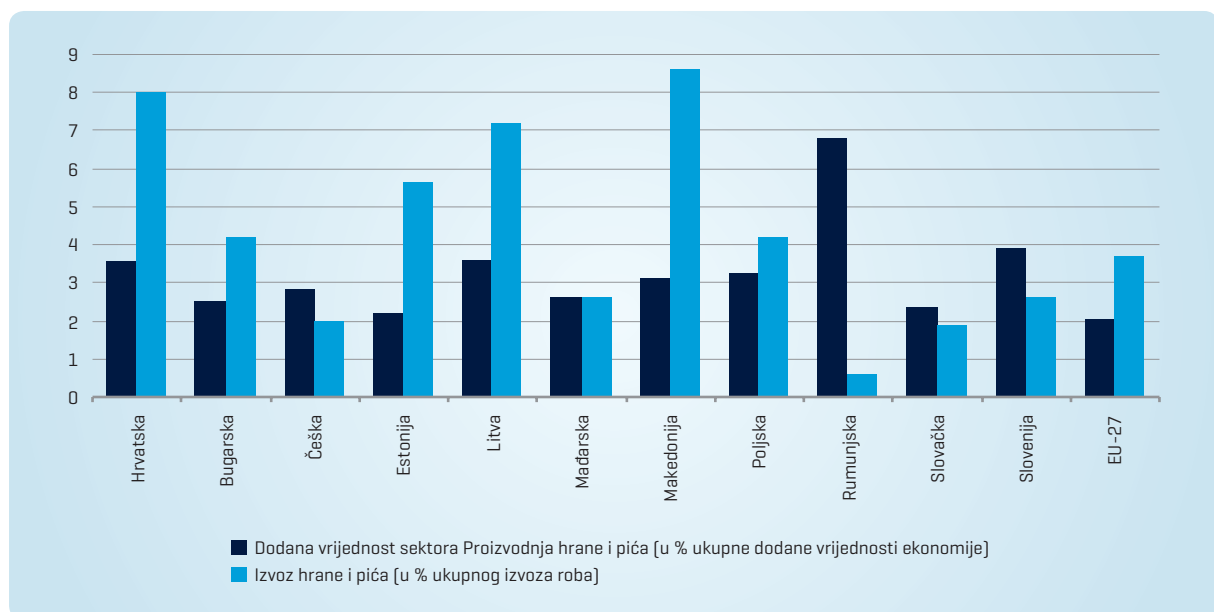
Podaci su prikazani u postotku ukupne dodane vrijednosti i ukupnog robnog izvoza za sve analizirane zemlje i EU-27, kako bi se dobila relativna mjera važnosti prehrambene industrije koja se može komparativno analizirati. Iz slike je vidljivo da prehrambena industrija u Hrvatskoj ima daleko najveći udio u ukupnom robnom izvozu (8,0 posto) te jedan od najvećih udjela u ukupnoj dodanoj vrijednosti ostvarenoj u ekonomiji (3,6 posto ukupne dodane vrijednosti ostvarene tijekom 2005. godine). Snažnom izvozu hrvatske prehrambene industrije mogu donekle konkurirati tek Litva i Makedonija, no izvoz koji generira hrvatska prehrambena industrija je i dalje dvostruko veći od prosječnog izvoza prehrambenih proizvoda koji ostvaruju nove zemlje članice Unije (3,7 posto ukupnog izvoza).

Vrlo bitnu informaciju o važnosti hrvatske prehrambene industrije dobijemo kada kombiniramo podatke o izvozu s podacima o dodanoj vrijednosti prehrambene industrije. Naime, najveću dodanu vrijednost ostvaruje

prehrambena industrija u Rumunjskoj (6,8 posto) te Sloveniji (3,9 posto). No prema podacima iz *input-output* tablica proizlazi da te dvije zemlje, za razliku od Hrvatske, većinu svojih prehrambenih proizvoda ne izvoze, već ih usmjeravaju na domaće tržište (obje zemlje imaju relativno mali udio izvoza proizvoda prehrambene industrije u ukupnom izvozu). S druge strane, dodana vrijednost hrvatske prehrambene industrije je treća najveća među analiziranim zemljama te je za 0,3 postotna boda veća od prosjeka novih zemalja članica Unije koji iznosi 3,3 posto ukupne dodane vrijednosti. No za razliku od drugih zemalja u kojima prehrambena industrija ima značajni udio u ukupnoj dodanoj vrijednosti, hrvatska prehrambena industrija znatno više sudjeluje u robnom izvozu, što je čini strateški značajnijom gospodarskom granom.

Valja također primijetiti da je važnost prehrambene industrije u razvijenim zemljama članicama Europske unije višestruko manja u usporedbi s Hrvatskom, što je posljedica značajnog odstupanja proizvodne strukture hrvatskog gospodarstva u odnosu na zemlje europskog centra. To dakako ne znači da je prehrambena industrija u razvijenim zemljama nebitna, već sugerira da su drugi sektori gospodarstva značajno veći, pa prema tome više sudjeluju u generiranju dodane vrijednosti i

Slika 39. Ekonomska značajnost prehrambene industrije u Republici Hrvatskoj i zemljama EU-a

Izvor: Izračuni autora na osnovi podataka Eurostata i Državnog zavoda za statistiku.

Napomena: Podaci o robnom izvozu iz *input-output* tablica ne moraju u potpunosti odgovarati podacima o robnom izvozu koje državni statistički uredi objavljuju u sklopu statistike robne razmjene.

izvoza. Međunarodna istraživanja (Foster-McGregor et al, 2013) također pokazuju da EU-27 još uvijek ima zavidan udio u svjetskom izvozu prehrambenih proizvoda, što je posljedica činjenice da su izvozni prehrambeni proizvodi razvijenih europskih zemalja uglavnom pozicionirani u *premium* tržišnom segmentu, čime zadržavaju svoju međunarodnu konkurentnost.

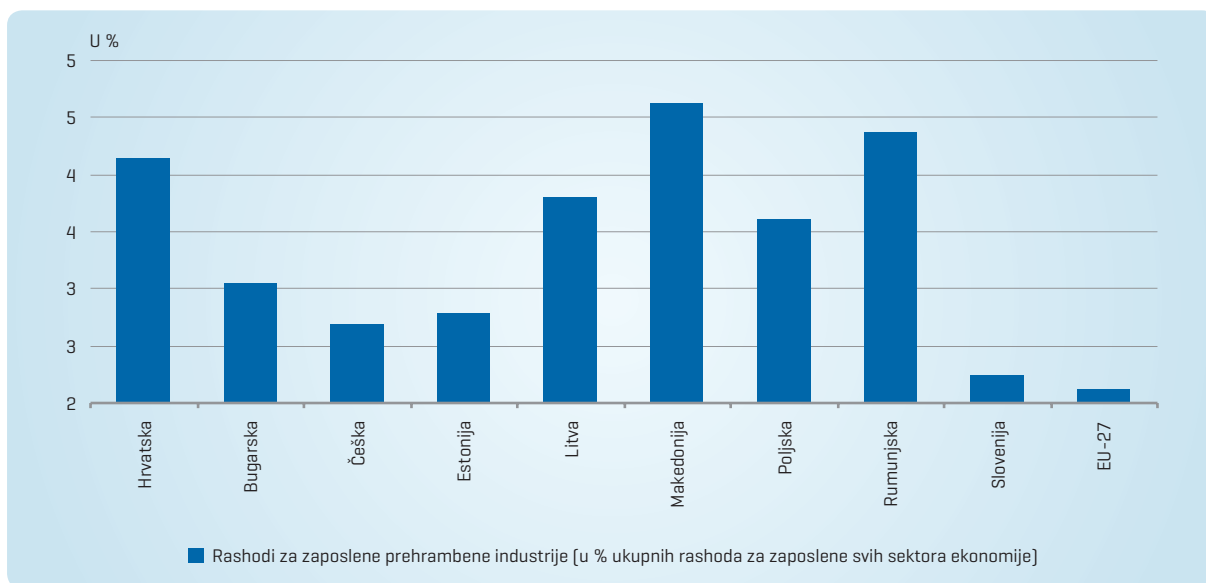
Podaci iz *input-output* tablica nam omogućuju i uvid u rashode za zaposlene koje ostvaruju sve pojedinačne djelatnosti u ekonomiji. Ti rashodi obuhvaćaju troškove bruto plaće, bonusa, ali i svih drugih izdataka vezanih za zaposlene (poput troškova obrazovanja i usavršavanja). Kako bi se dobio precizniji uvid u značaj prehrambene industrije za tržište rada, na slici 40 su prikazani rashodi za zaposlene u prehrambenoj industriji u svim analiziranim zemljama i u agregatu za EU-27. Oni su iskazani kao udio u ukupnim rashodima za zaposlene svih sektora. Iz grafikona je vidljivo da su rashodi za zaposlene u prehrambenoj industriji relativno najveći u Makedoniji [4,6 posto] i Rumunjskoj [4,4 posto]. Hrvatska ima treće najveće rashode za zaposlene u prehrambenoj industriji. Oni su u 2005. godini iznosili 5,33 milijarde kuna što predstavlja 4,1 posto ukupnih rashoda za zaposlene svih sektora hrvatske ekonomije. Prosječni udio rashoda za zaposlene prehrambene industrije u novim zemljama članicama je 2,75 posto, što znači da su rashodi za zaposlene u Hrvatskoj

gotovo za trećinu veći u odnosu na taj prosjek. Ovo odstupanje ima dvostruke uzroke. Prvi uzrok proizlazi iz činjenice da je prehrambena industrija u Hrvatskoj veća u odnosu na prosjek analiziranih zemalja, dok je drugi posljedica većeg poreznog opterećenja rada u Hrvatskoj u odnosu na druge zemlje.

Osim izravnih učinaka na ekonomsku aktivnost, izvoz i tržište rada, prehrambena industrija ima i čitav niz neizravnih ekonomskih učinaka. Pod neizravnim učincima prije svega podrazumijevamo potrošnju proizvoda i usluga drugih djelatnosti radi proizvodnje hrane i pića. Ta potrošnja se naziva i intermedijarnom (međufaznom) potrošnjom. Intermedijarna potrošnja se stoga može definirati kao potrošnja dobara koja se upotrebljavaju u izradi nekog drugog dobra u cijelom lancu njegove proizvodnje, od primarnih sirovina do gotovog proizvoda. Osim što intermedijarna potrošnja prehrambene industrije utječe na aktivnost drugih sektora u ekonomiji, prehrambena industrija važan neizravan utjecaj na gospodarstvo ostvaruje kroz intermedijarnu potrošnju prehrambenih proizvoda u drugim sektorima. I jedan i drugi vid intermedijarne potrošnje je moguće ocijeniti isključivo pomoću podataka iz *input-output* tablica.

Tablica 28 nam tako daje uvid u intermedijarnu potrošnju prehrambene industrije u Hrvatskoj, Makedoniji i novim zemljama članicama EU-a. Drugi

Slika 40. Rashodi za zaposlene u prehrambenoj industriji u Republici Hrvatskoj i zemljama EU-a

Izvor: Izračuni autora na osnovi podataka Eurostata i Državnog zavoda za statistiku.

stupac tablice predstavlja podatke o intermedijarnoj potrošnji prehrambene industrije proizvoda i usluga drugih djelatnosti. Taj je podatak iskazan kao postotak ukupne intermedijarne potražnje prehrambene industrije. Treći stupac pak predstavlja ukupnu intermedijarnu potrošnju prehrambene industrije iskazanu kao postotni udio ukupne intermedijarne potrošnje pojedinog gospodarstva. Iz tablice je vidljivo da se 74,6 posto ukupne intermedijarne potrošnje prehrambene industrije u Hrvatskoj koja je u 2005. iznosila 16,63 milijarde kuna odnosi na potrošnju roba i usluga drugih djelatnosti. To drugim riječima znači da je prehrambena industrija u Hrvatskoj tijekom spomenute godine potrošila 12,4 milijarde kuna na kupnju roba i usluga neophodnih za proizvodnju hrane i pića. Intermedijarna potrošnja prehrambene industrije naše zemlje koja se odnosi na proizvode i usluge drugih sektora je nešto veća od prosjeka novih zemalja članica Unije koji je iznosio 67,3 posto, što znači da prehrambena industrija u Hrvatskoj ima veći neizravan utjecaj na ostale sektore ekonomije u odnosu na prosjek analiziranih zemalja. Značajno veći neizravan utjecaj prehrambene industrije na ostale djelatnosti bilježi se još i u Mađarskoj, Makedoniji i Estoniji. U ostalim novim zemljama članicama taj utjecaj je značajno manji, odnosno značajno veći udio intermedijarne

potrošnje prehrambene industrije se odnosi upravo na prehrambene proizvode što može upućivati na zaključak da su u tim zemljama prehrambeni proizvodi višeg stupnja složenosti, odnosno već gotovi prehrambeni proizvodi koriste se kako bi se proizveli novi, visoko procesirani, prehrambeni proizvodi.

Iz tablice 28 je vidljivo i da ukupna intermedijarna potrošnja prehrambene industrije u Hrvatskoj čini 4,3 posto ukupne intermedijarne potrošnje u gospodarstvu. Vrijednost tog pokazatelja za Hrvatsku odgovara prosjeku novih zemalja članica Unije koji iznosi 4,4 posto. Veću vrijednost intermedijarne potrošnje prehrambene industrije bilježe samo Rumunjska, Poljska i Litva, dok je intermedijarna potrošnja preostalih zemalja zamjetno niža nego u Hrvatskoj.

Tablica 29 daje pregled strukture intermedijarne potrošnje prehrambene industrije. U skladu s očekivanjima, najveći udio (38 posto) u intermedijarnoj potrošnji prehrambene industrije odnosi na poljoprivredne proizvode. Drugim riječima, ta industrija je tijekom 2005. godine utrošila ukupno 6,32 milijarde kuna za poljoprivredne proizvode koji su korišteni kao *inputi* u proizvodnim procesima. Ukupno 25,4 posto intermedijarne potrošnje odnosi se na korištenje gotovih proizvoda prehrambene industrije u svrhu

Tablica 28. Intermedijarna potrošnja prehrambene industrije u Republici Hrvatskoj i zemljama EU-a

Zemlja	Intermedijarna potrošnja prehrambene industrije proizvoda i usluga drugih sektora (u % ukupne intermedijarne potrošnje prehrambene industrije)	Udio intermedijarne potrošnje prehrambenih proizvoda u ukupnoj intermedijarnoj potrošnji ekonomije (u %)
Hrvatska	74,6	4,3
Bugarska	72,7	3,6
Češka	53,2	3,5
Estonija	76,8	3,0
Litva	67,0	5,1
Mađarska	80,9	3,5
Makedonija	77,0	3,1
Poljska	63,2	6,4
Rumunjska	59,0	8,5
Slovačka	64,2	3,1
Slovenija	61,0	3,5
Prosjek novih zemalja članica EU	67,3	4,4

Izvor: Izračuni autora na osnovi podataka Eurostata i Državnog zavoda za statistiku.

proizvodnje složenijih prehrambenih proizvoda. Budući da je prema podacima Financijske agencije prehrambena industrija u 2005. ostvarila ukupno 30,82 milijarde kuna prihoda, može se zaključiti da ona putem intermedijarne potražnje za vlastitim proizvodima generira 13,7 posto svojih ukupnih prihoda.

Nadalje, 5,6 posto ukupne intermedijarne potrošnje odnosi se na proizvode od celuloze, papira i proizvoda

od papira koji se uglavnom koriste za izradu ambalaže za prehrambene proizvode. Podaci iz *input-output* tablica sugeriraju da je u 2005. prehrambena industrija potrošila 982 milijuna kuna na nabavljanje tih proizvoda. Budući da je papirna industrija u 2005. ostvarila ukupno 9,018 milijardi prihoda, može se zaključiti da prehrambena industrija generira 11 posto njezinih prihoda.

Tablica 29. Intermedijarna potrošnja prehrambene industrije u Republici Hrvatskoj

Djelatnost	Intermedijarna potrošnja (u milijunima kuna)	Distribucija intermedijarne potrošnje prehrambene industrije (u %)
Poljoprivredni proizvodi i proizvodi lovstva te usluge u vezi s njima	6.317	38,0
Ribe i ostali riblji proizvodi; usluge u vezi s ribarstvom	40	0,2
Ostale mineralne sirovine i kamen	111	0,7
Hrana i piće	4.228	25,4
Celuloza, papir, proizvodi od papira	982	5,9
Kemikalije, kemijski proizvodi i umjetna vlakna	102	0,6
Proizvodi od gume i plastike	933	5,6
Ostali nemetalni mineralni proizvodi	390	2,3
Proizvodi od metala, osim strojeva i opreme	314	1,9
Električna energija, plin, para i topla voda	801	4,8
Skupljena i pročišćena voda; usluge distribucije vode	25	0,1
Građevinski radovi	162	1,0
Usluge kopnenoga prijevoza i cjevovodnog transporta	165	1,0
Usluge vodenog prijevoza	128	0,8
Prateće i pomoćne usluge u prijevozu; usluge putničkih agencija	242	1,5
Poštanske i telekomunikacijske usluge	339	2,0
Usluge financijskog posredovanja, osim usluga osiguranja i mirovinskih fondova	93	0,6
Usluge poslovanja nekretninama	58	0,4
Usluge iznajmljivanja strojeva i opreme bez rukovatelja, te predmeta za osobnu uporabu i kućanstvo	26	0,2
Računalne i srodne usluge	132	0,8
Usluge istraživanja i razvoja	206	1,2
Ostale poslovne usluge	706	4,2
Usluge članskih organizacija, d. n.	66	0,4
Ostali proizvodi i usluge	66	0,4
Ukupno	16.636	100

Izvor: Izračuni autora na osnovi podataka Eurostata i Državnog zavoda za statistiku.

Sljedeća bitna stavka intermedijarne potrošnje prehrambene industrije odnosi se na proizvode od gume i plastike koji također uglavnom služe kao ambalaža za prehrambene proizvode. Na njih se odnosi 5,6 posto ukupne intermedijarne potrošnje prehrambene industrije. Budući da je u 2005. djelatnost proizvodnje proizvoda od gume i plastike ostvarila 4,327 milijardi kuna prihoda, a intermedijarna je potrošnja prehrambene industrije proizvoda od gume i plastike iznosila 933 milijuna kuna, zaključujemo da prehrambena industrija generira čak 21,5 posto prihoda industrije gume i plastike.

Nadalje, 4,8 posto intermedijarne potrošnje prehrambene industrije odnosi se na potrošnju električne energije, plina, pare i tople vode. U 2005., prehrambena industrija je na ime tih rashoda zabilježila ukupno 801 milijuna kuna troškova. Podaci Financijske agencije sugeriraju da je djelatnost opskrbe električnom energijom, plinom, parom i toplom vodom tijekom 2005. ostvarila 23,47 milijardi kuna prihoda, što znači da je prehrambena industrija generirala 3,4 posto ukupnih prihoda te djelatnosti.

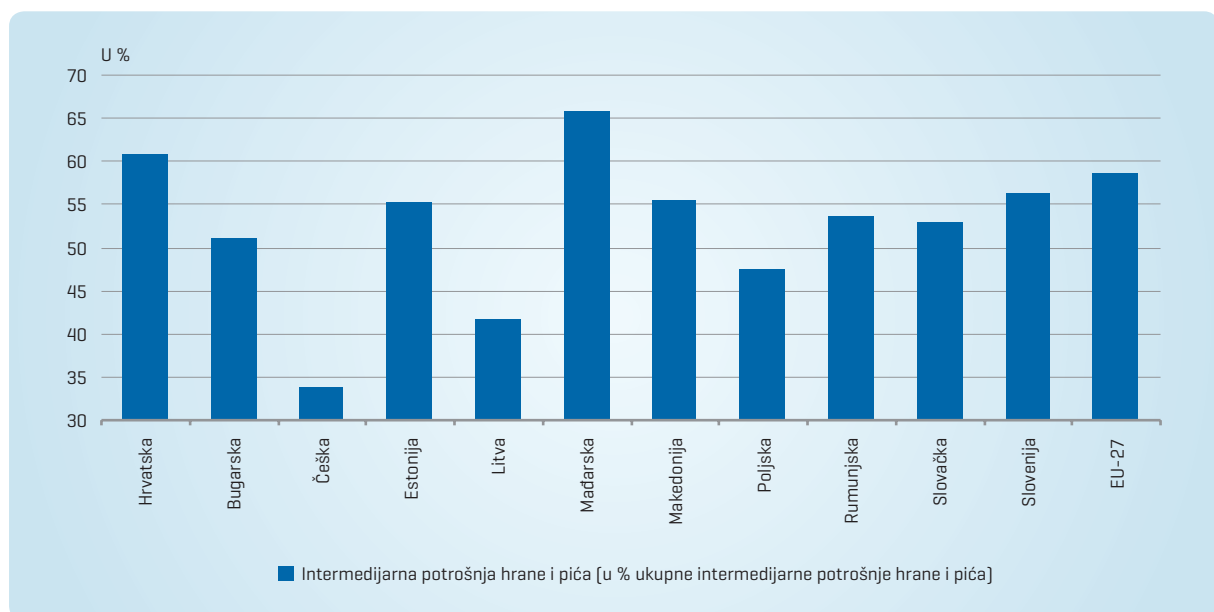
Osim navedenih segmenata intermedijarne potrošnje, prehrambena industrija ima značajnu intermedijarnu potrošnju ostalih nemetalnih mineralnih

proizvoda, proizvoda od metala, prijevoznih usluga, telekomunikacijskih usluga, usluga istraživanja i razvoja te ostalih vrsta poslovnih usluga.

Osim putem vlastite intermedijarne potrošnje, prehrambena industrija važan neizravan učinak na ekonomiju ostvaruje i preko intermedijarne potrošnje prehrambenih proizvoda drugih sektora u ekonomiji. Ti podaci su također dostupni u *input-output* tablicama te su prikazani na slici 41 i tablici 30.

Slika 41 prikazuje udio intermedijarne potrošnje hrane i pića drugih sektora ekonomije u ukupnoj intermedijarnoj potrošnji hrane i pića. Kao i do sada, prikazujemo podatke za Hrvatsku, Makedoniju, nove zemlje članice Unije te agregat za EU-27. Sa slike je vidljivo da je u Hrvatskoj intermedijarna potrošnja hrane i pića drugih sektora u ekonomiji značajno veća u odnosu na sve ostale zemlje, uz iznimku Mađarske. U Hrvatskoj se tako na intermedijarnu potrošnju hrane i pića drugih sektora odnosi 60,7 posto ukupne intermedijarne potrošnje, dok je prosjek novih zemalja članica 51,9 posto. Najniži udio intermedijarne potrošnje hrane i pića drugih sektora ostvaruje Češka (33,8 posto), dok taj udio u već spomenutoj Mađarskoj iznosi 65,8 posto ukupne intermedijarne potrošnje hrane i pića.

Slika 41. Intermedijarna potrošnja hrane i pića drugih djelatnosti u Republici Hrvatskoj i zemljama EU-a

Izvor: Izračuni autora na osnovi podataka Eurostata i Državnog zavoda za statistiku.

Tablica 30. Struktura intermedijarne potrošnje hrane i pića po djelatnostima u Republici Hrvatskoj
[u % ukupne intermedijarne potrošnje hrane i pića svih djelatnosti]

Djelatnost	Udio u intermedijarnoj potrošnji hrane i pića
Poljoprivreda, lov i usluge povezane s njima	22,2
Proizvodnja hrane i pića	39,3
Građevinarstvo	1,1
Trgovina na veliko i posredovanje u trgovini	3,1
Trgovina na malo;popravak predmeta za kućanstvo	0,3
Hoteli i restorani	22,4
Javna uprava,obrana,obavezno socijalno osiguranje	4,3
Obrazovanje	1,2
Zdravstvena zaštita i socijalna skrb	3,2
Ostale djelatnosti	2,9

Izvor: Izračuni autora na osnovi podataka Eurostata i Državnog zavoda za statistiku.

Tablica 30 prikazuje strukturu intermedijarne potrošnje hrane i pića od strane drugih djelatnosti u Hrvatskoj. Iz tablice je očito da 39 posto ukupne intermedijarne potrošnje hrane i pića generira sama prehrambena industrija, što u vrijednosnom iskazu iznosi 4,228 milijardi kuna (ukupna intermedijarna potrošnja hrane i pića u 2005. je iznosila 10,772 milijarde kuna). Druga po značajnosti je djelatnost hotela i restorana koja generira 22,4 posto ukupne intermedijarne potrošnje hrane i pića. Drugim riječima, djelatnost hotela i restorana godišnje potroši 2,418 milijardi kuna hrane i pića kako bi mogla ostvarivati svoju temeljnu djelatnost. Visoki udio u intermedijarnoj potrošnji hrane i pića

ostvaruje se još i u poljoprivredi, koja čini 22,2 posto ukupne intermedijarne potrošnje hrane i pića. Ova tri sektora zajedno (prehrambena industrija, hoteli i restorani, poljoprivreda) generiraju 84 posto ukupne intermedijarne potrošnje hrane i pića.

Sljedeći segment analize posvećujemo podacima vezanima za finalnu upotrebu proizvoda hrane i pića u ekonomiji. Finalna upotreba se može podijeliti na intermedijarnu potrošnju, finalnu potrošnju, investicijsku potrošnju i izvoz. Budući da hrana i piće u pravilu nisu predmet investicijske potrošnje, taj segment finalne upotrebe ćemo izostaviti iz analize.

Tablica 31. Struktura finalne upotrebe hrane i pića

Zemlja	Udio intermedijarne potrošnje hrane i pića u ukupnoj upotrebi hrane i pića (u %)	Udio finalne potrošnje hrane i pića u ukupnoj upotrebi proizvoda hrane i pića (u %)	Udio izvoza hrane i pića u ukupnoj upotrebi proizvoda hrane i pića (u %)
Hrvatska	19,9	57,0	22,0
Bugarska	23,2	65,9	9,8
Češka	33,5	53,0	12,9
Estonija	18,5	62,1	19,4
Litva	20,5	71,9	21,6
Mađarska	23,7	58,6	14,7
Makedonija	12,8	77,9	13,2
Poljska	32,1	53,9	11,9
Rumunjska	36,5	61,9	1,5

Tablica 31. Nastavak

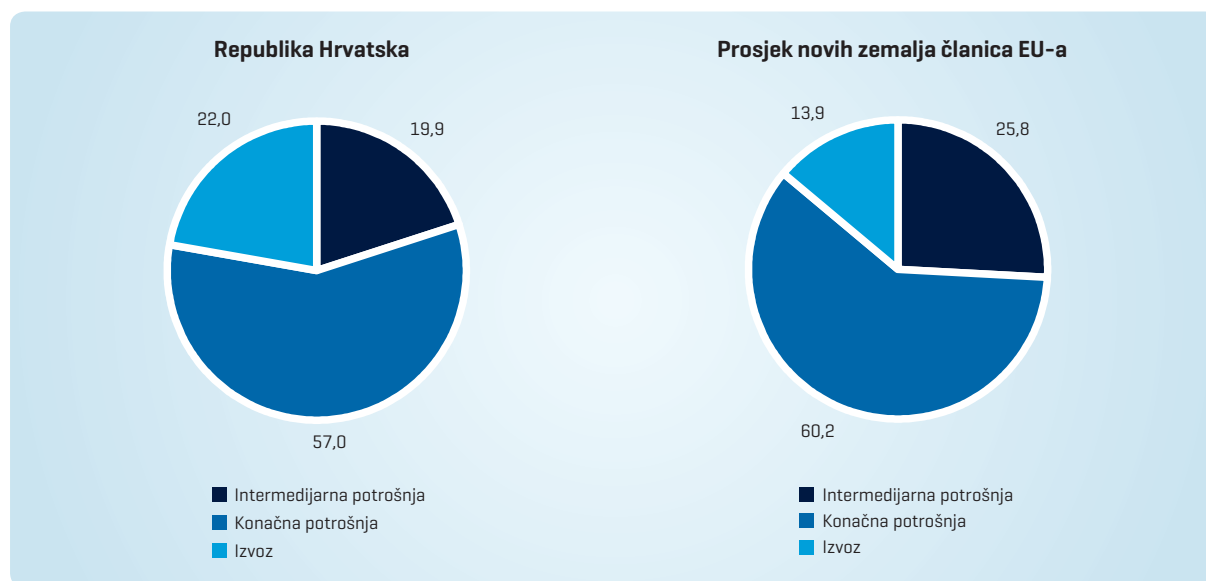
Zemlja	Udio intermedijarne potrošnje hrane i pića u ukupnoj upotrebi hrane i pića (u %)	Udio finalne potrošnje hrane i pića u ukupnoj upotrebi proizvoda hrane i pića (u %)	Udio izvoza hrane i pića u ukupnoj upotrebi proizvoda hrane i pića (u %)
Slovačka	24,0	60,2	15,4
Slovenija	30,6	58,0	9,6
Prosjek novih zemalja članica EU-a	26,3	60,2	13,9
Prosjek EU-27	40,5	53,0	5,9

Izvor: Izračuni autora na osnovi podataka Eurostata i Državnog zavoda za statistiku.

Tablica 31 prikazuje strukturu upotrebe proizvoda hrane i pića u Hrvatskoj, novim zemljama članicama Unije, Makedoniji i agregatu za EU-27. Iz tablice je vidljivo da se 57 posto ukupne vrijednosti proizvodnje hrane i pića u Hrvatskoj konzumira u finalnoj potrošnji kućanstava, 22 posto se izvozi na inozemna tržišta, a 19,9 posto otpada na intermedijarnu potrošnju. U usporedbi s ostalim zemljama članicama Unije, Hrvatska ima najveći udio proizvodnje hrane i pića koji je namijenjen za izvoz. Prosjek novih zemalja članica iznosi 13,9 posto (hrvatski udio ulazi u izračun tog prosjeka), pri čemu drugi najveći udio ima Litva [21,6 posto], iza koje slijede Estonija [19,4 posto] i Slovačka [15,4 posto]. Prosječni udio proizvoda hrane i pića namijenjenih za izvoz još je manji u razvijenim zemljama članicama Europske unije koje su aproksimirane agregatom za EU-27 te iznosi svega 5,9 posto.

Završni segment ovog dijela studije predstavlja multiplikatore za *output*, dodanu vrijednost i zaposlenost prehrambene industrije. Sam koncept multiplikatora temelji se na razlici između inicijalnog učinka egzogene promjene finalne potražnje i ukupnih učinaka takve inicijalne promjene. Tako primjerice smanjenje potražnje za proizvodima prehrambene industrije osim izravnih učinaka na smanjenje prihoda te industrije ima i dodatne negativne učinke na ostale domaće proizvođače čiji proizvodi sudjeluju u proizvodnom lancu prehrambene industrije, ali i na sastavnice dohotka – naknadu zaposlenima, poreze i poslovni višak. Tip multiplikatora izveden iz modela u kojem se finalna potražnja tretira kao egzogena varijabla u literaturi se obično označava kao multiplikator tipa I.

Slika 42. Struktura upotrebe proizvoda hrane i pića u ekonomiji

Izvor: Izračuni autora na osnovi podataka Eurostata i Državnog zavoda za statistiku..

Međutim, osim multiplikatora tipa I, postoji i multiplikator tipa II. U tom slučaju, finalna potražnja se tretira kao endogena, a ne kao egzogena varijabla te se učinak njezine promjene nastale kao posljedica smanjene potražnje za proizvodima prehrambene industrije također ubraja u ukupne multiplikativne učinke smanjene potražnje za proizvodima prehrambene industrije. Mehanizam djelovanja multiplikatora tipa II primarno uključuje promjenu osobne potrošnje i investicija koje nastaju zbog promjene ukupne proizvodnje [odnosno dohotka] koja je opisana multiplikatorom tipa I. Smanjenje proizvodnje, odnosno dohotka, nastalo zbog smanjenja potražnje za prehrambenim proizvodima stoga u sljedećem koraku ima za posljedicu smanjenje osobne potrošnje i investicija, što u konačnici dodatno povećava negativne multiplikativne učinke inicijalne promjene potražnje za prehrambenim proizvodima. U literaturi se takvo dodatno povećanje osobne potrošnje najčešće naziva induciranom potrošnjom, pri čemu se u takvim proširenim modelima osobna potrošnja tretira kao endogena varijabla, i to na način da ovisi o naknadama zaposlenika.

Multiplikatori tipa I i II izvode se iz *input-output* tablica. Oni se računaju na temelju algebarskih izraza, što znači da je na temelju postojećih podataka iz tablica moguće izračunati jedinstvene vrijednosti ukupnih multiplikatora *outputa*, dodane vrijednosti i zaposlenosti za sve sektore ekonomije. Navedeni multiplikatori autonomnih promjena potražnje za prehrambenim proizvodima prikazani su u tablici 31. Ti multiplikatori nam govore za koliko jedinica se povećava *output* ako se potražnja za prehrambenim proizvodima povećava za jednu jedinicu zbog, primjerice, smanjenja cijena prehrambenih proizvoda. Multiplikatori za *output* tako sugeriraju da se ukupni *output* (odnosno proizvodnja) u ekonomiji povećava za 1,96 kuna ako se potražnja za proizvodima prehrambene industrije povećava za 1 kunu. Multiplikativni učinak povećanja potražnje za prehrambenim proizvodima je dakako veći ako se u obzir uzme i učinak promjene osobne potrošnje nastao zbog povećanja dohotka zaposlenih u prehrambenoj industriji proizašlog iz povećane potražnje za prehrambenim proizvodima. On u slučaju kada je uključena inducirana potražnja iznosi 2,53, a ne 1,96. Istovremeno, dodana vrijednost u ukupnoj ekonomiji se povećava za 0,77 kuna ako se potražnja za

prehrambenim proizvodima povećava za 1 kunu. Ako u to uključimo i učinak inducirane potražnje na dodanu vrijednost, ukupni multiplikativni učinak povećanja potražnje za prehrambenim proizvodima od 1 kune iznosi 1,13 kuna.

Multiplikator tipa I učinka prehrambene industrije na zaposlenost iznosi 1,95, dok multiplikator tipa II iznosi 2,67. Oni se interpretiraju na sljedeći način: ako se potražnja za prehrambenim proizvodima povećava za milijun kuna, ukupni broj zaposlenih u ekonomiji se povećava za 1,95 osoba. Ako tom učinku pridružimo učinak inducirane potražnje, ukupno povećanje zaposlenosti u ekonomiji iznosi 2,67 osoba.

Tablica 32. Multiplikatori autonomnih promjena potražnje za prehrambenim proizvodima za ukupnu ekonomiju

	Multiplikator tipa I	Multiplikator tipa II
<i>Output</i>	1,96	2,53
Dodana vrijednost	0,77	1,13
Zaposlenost	1,95	2,67

Izvor: Izračun autora na osnovi podataka Državnog zavoda za statistiku.

Na temelju podataka iz *input-output* tablica mogu se izračunati i vrijednosti multiplikatora tipa I i II za sve ekonomske sektore. U tablici 33 su stoga prikazani multiplikatori *outputa*, dodane vrijednosti i zaposlenosti putem kojih promjene u prehrambenoj industriji [aproximirane promjenom autonomne potražnje za prehrambenim proizvodima] utječu na *output*, dodanu vrijednost i zaposlenost u drugim sektorima ekonomije.

Iz priložene tablice je vidljivo da promjena aktivnosti u prehrambenoj industriji ima najveće multiplikativne učinke na poljoprivrednu proizvodnju i trgovinu, te u nešto manjoj mjeri na kopneni prijevoz, opskrbu električnom energijom, poštanske i telekomunikacijske usluge, te ostale poslovne usluge. Primjera radi, ako u obzir uzmemo samo multiplikator tipa II koji uključuje i učinke inducirane potrošnje u izračun ukupnih multiplikativnih učinaka, možemo zaključiti da povećanje potražnje za prehrambenim proizvodima od 1 kune povećava vrijednost poljoprivrednih proizvoda za 0,36 kuna, a dodanu vrijednost poljoprivredne

proizvodnje za 0,17 kuna. Istovremeno, povećanje potražnje za prehrambenim proizvodima u iznosu od milijun kuna, povećava zaposlenost u poljoprivrednom sektoru za 0,57 osoba. Drugim riječima, potrebno je da se potražnja za prehrambenim proizvodima poveća za gotovo 2 milijuna kuna kako bi se broj zaposlenih

u poljoprivrednom sektoru povećao za 1 osobu. Kako bismo bolje razumjeli važnost prehrambene industrije za hrvatsko gospodarstvo, na identičan način možemo pristupiti tumačenju vrijednosti multiplikatora za sve ostale sektore ekonomije prikazane u tablici 33.

Tablica 33. Sektorski multiplikatori autonomnih promjena potražnje za prehrambenim proizvodima

	Output		Dodana vrijednost		Zaposlenost	
	Multiplikator tipa I	Multiplikator tipa II	Multiplikator tipa I	Multiplikator tipa II	Multiplikator tipa I	Multiplikator tipa II
Poljoprivredni proizvodi i proizvodi lovstva te usluge u vezi s njima	0,32	0,36	0,15	0,17	0,51	0,57
Proizvodi šumarstva i sječe drva te usluge u vezi s njima	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,03
Ribe i ostali riblji proizvodi; usluge u vezi s ribarstvom	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01
Ugljen, lignit, treset	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Sirova nafta i prirodni plin	0,01	0,02	0,00	0,01	0,01	0,02
Uranove i torijeve rude	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Metalne rude	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ostale mineralne sirovine i kamen	0,01	0,01	0,00	0,00	0,01	0,01
Hrana i piće	1,13	1,19	0,40	0,42	2,52	2,65
Duhanski proizvodi	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Tekstil	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,02
Odjeća, krzno	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,05
Koža i proizvodi od kože	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01
Drvo, proizvodi od drva i pluta (osim namještaja)	0,00	0,01	0,00	0,00	0,01	0,03
Celuloza, papir, proizvodi od papira	0,02	0,02	0,01	0,01	0,05	0,06
Usluge tiskanja i usluge u vezi s tiskanjem	0,01	0,02	0,00	0,01	0,01	0,04
Koks, naftni derivati i nuklearno gorivo	0,01	0,02	0,00	0,01	0,00	0,01
Kemikalije, kemijski proizvodi i umjetna vlakna	0,03	0,04	0,01	0,01	0,04	0,05
Proizvodi od gume i plastike	0,03	0,03	0,01	0,01	0,08	0,10
Ostali nemetalni mineralni proizvodi	0,02	0,03	0,01	0,01	0,05	0,06
Osnovni metali	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,02
Proizvodi od metala, osim strojeva i opreme	0,01	0,01	0,00	0,01	0,04	0,06
Strojevi i uređaji, d.n.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01
Uredski strojevi i računala	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Električni strojevi i aparati, d.n.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01
Radiotelevizijska i komunikacijska oprema i aparati	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Medicinski, precizni i optički instrumenti te satovi	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Motorna vozila, prikolice i poluprikolice	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01
Ostala prijevozna sredstva	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Tablica 33. Nastavak

	Output		Dodana vrijednost		Zaposlenost	
	Multiplikator tipa I	Multiplikator tipa II	Multiplikator tipa I	Multiplikator tipa II	Multiplikator tipa I	Multiplikator tipa II
Namještaj; ostali proizvodi prerađivačke industrije, d.n.	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,03
Sekundarne sirovine	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Električna energija, plin, para i topla voda	0,05	0,09	0,01	0,02	0,05	0,09
Skupljena i pročišćena voda; usluge distribucije vode	0,00	0,01	0,00	0,00	0,01	0,03
Građevinski radovi	0,02	0,03	0,01	0,01	0,06	0,09
Usluge trgovine, održavanja i popravka motornih vozila i motocikla; usluge trgovine na malo motornim gorivima i mazivima	0,00	0,02	0,00	0,01	0,01	0,06
Usluge trgovine na veliko i posredovanje u trgovini, osim motornim vozilima i motociklima	0,08	0,13	0,04	0,06	0,26	0,41
Usluge trgovine na malo, osim motornim vozilima i motociklima; usluge popravaka predmeta za osobnu uporabu i kućanstvo	0,00	0,04	0,00	0,02	0,01	0,33
Usluge hotela i restorana	0,00	0,01	0,00	0,01	0,01	0,06
Usluge kopnenoga prijevoza i cjevovodnog transporta	0,03	0,04	0,02	0,02	0,11	0,15
Usluge vodenog prijevoza	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Usluge zračnog prijevoza	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Prateće i pomoćne usluge u prijevozu; usluge putničkih agencija	0,02	0,02	0,01	0,01	0,07	0,09
Poštanske i telekomunikacijske usluge	0,02	0,04	0,01	0,02	0,04	0,07
Usluge financijskog posredovanja, osim usluga osiguranja i mirovinskih fondova	0,02	0,05	0,01	0,04	0,03	0,09
Usluge osiguranja i mirovinskih fondova, osim usluga obveznog osiguranja	0,00	0,01	0,00	0,00	0,01	0,02
Pomoćne usluge u financijskom posredovanju	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01
Usluge poslovanja nekretninama	0,01	0,08	0,00	0,06	0,00	0,02
Usluge iznajmljivanja strojeva i opreme bez rukovatelja, te predmeta za osobnu uporabu i kućanstvo	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01
Računalne i srodne usluge	0,01	0,01	0,00	0,00	0,02	0,03
Usluge istraživanja i razvoja	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,02
Ostale poslovne usluge	0,04	0,06	0,02	0,03	0,14	0,21
Usluge javne uprave i obrane; usluge obveznoga socijalnog osiguranja	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,02
Usluge obrazovanja	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01
Usluge zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	0,01	0,02	0,01	0,02	0,08	0,14
Usluge uklanjanja otpadnih voda, odvoza smeća, sanitarne i slične usluge	0,00	0,01	0,00	0,00	0,01	0,02
Usluge članskih organizacija, d. n.	0,00	0,01	0,00	0,00	0,01	0,01
Rekreacijske, kulturne i sportske usluge	0,00	0,01	0,00	0,01	0,00	0,04
Ostale usluge	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,04
Usluge kućanstava koja zapošljavaju poslugu	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,04

Izvor: Izračun autora na osnovi podataka Državnog zavoda za statistiku.

Analizu zaključujemo usporednim prikazom multiplikatora za *output* ključnih djelatnosti prerađivačke industrije. Pod ključnim djelatnostima podrazumijevamo one djelatnosti koje je recentna Industrijska strategija [Ministarstvo gospodarstva Republike Hrvatske, 2014], prepoznala kao "pokretače" i "čuvare". Budući da strategija analizira djelatnosti na nižoj razini agregacije od *input-output* tablica, neke grane prehrambene industrije su naznačene kao pokretači, a neke kao čuvari. Naime, djelatnosti prerade i konzerviranja voća i povrća i proizvodnje ostalih prehrambenih proizvoda su naznačene kao pokretači, dok su proizvodnja pića, mliječnih proizvoda, biljnih i životinjskih masti, pekarskih i brašnastih proizvoda, kolača te prerada i konzerviranje mesa i proizvodnja mesnih proizvoda naznačene kao čuvari. Slična situacija se dogodila i s još nekim industrijskim djelatnostima poput proizvodnje ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda, proizvodnje strojeva i uređaja i proizvodnje metalnih proizvoda. Budući da *input-output* tablice ne raspolažu s podacima niže razine agregiranosti, mi ćemo se morati zadržati na analizi multiplikatora djelatnosti čije su pojedine grane

označene kao pokretači ili čuvari. Multiplikatori *outputa* svih takvih djelatnosti prikazani su u tablici 34.

Vrijednosti multiplikatora prikazani u tablici 34 jasno pokazuju da postoje značajne razlike u multiplikativnom potencijalu pojedinih strateških djelatnosti prerađivačke industrije u Hrvatskoj. Prehrambena industrija ima treći najveći multiplikativni učinak na *output* koji ostvaruje hrvatska ekonomija prema multiplikatoru tipa I, te četvrti najveći multiplikativni učinak na *output* prema multiplikatoru tipa II. Uz prehrambenu industriju, visoku vrijednost multiplikatora za *output* imaju još i proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica, proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda te proizvodnja proizvoda od drva. Zanimljivo je da su grane iz te tri djelatnosti u predloženoj Industrijskoj strategiji proglašene pokretačima (grane proizvodnje nemetalnih mineralnih proizvoda su dijelom pokretači, a dijelom čuvari), dok je većina grana prehrambene industrije proglašena čuvarima premda imaju značajno veći multiplikativni učinak na *output* od mnogih djelatnosti koje su označene kao pokretači.

Tablica 34. Multiplikatori *outputa* za djelatnosti prerađivačke industrije čije su grane označene kao pokretači [P] ili čuvari [Č]

	Multiplikator tipa I	Multiplikator tipa II
Hrana i piće [P, Č]	1.96	2.53
Odjeća, krzno [P]	1.46	2.28
Koža i proizvodi od kože [P]	1.53	2.11
Drvo, proizvodi od drva i pluta [P]	1.94	2.75
Celuloza, papir, proizvodi od papira [Č]	1.83	2.45
Usluge tiskanja i usluge u vezi s tiskanjem [Č]	1.62	2.30
Kemikalije, kemijski proizvodi i umjetna vlakna [P]	1.66	2.14
Proizvodi od gume i plastike [P]	1.62	2.16
Ostali nemetalni mineralni proizvodi [P, Č]	3.14	1.9
Osnovni metali [P]	1.63	2.15
Proizvodi od metala [P, Č]	1.75	2.45
Strojevi i uređaji [P, Č]	1.72	2.39
Uredski strojevi i računala [Č]	1.69	2.43
Električni strojevi i aparati [P]	1.70	2.29
Radiotelevizijska i komunikacijska oprema i aparati [P]	1.80	2.47
Motorna vozila, prikolice i poluprikolice [P]	1.98	2.71
Namještaj [Č]	1.77	2.48

Izvor: Izračuni autora na osnovi podataka Eurostata i Državnog zavoda za statistiku.

8. Perspektive razvoja i očekivanja

Perspektive i očekivanja razvoja izvozne konkurentnosti hrvatske prehrambene industrije su određeni brojnim unutarnjim i vanjskim čimbenicima. Buduća kretanja nije moguće promatrati van okvira društveno-ekonomskih procesa na domaćem i globalnom tržištu. Oni se ogledaju prije svega u globalizaciji, integraciji i liberalizaciji tržišta. Sa stajališta izvoza olakšava se pristup međunarodnim tržištima, ali se pojačava i konkurencijski pritisak. U tom je kontekstu značajna sposobnost prilagodbe novim tržišnim prilikama te repozicioniranje na tržištima. Relativno malo domaće tržište na kojem je sve izraženija konkurencija dodatno naglašava važnost izlaska na međunarodna tržišta. Stoga se može očekivati nastavak rasta izvozne orijentiranosti sektora. Brzo rastuća tržišta i tržišta u razvoju postaju sve veći izazov domaćim proizvođačima hrane i pića.

Veća upućenost na međunarodno tržište donosi sa sobom i veću izloženost fluktuacijama i nepredviđenim događajima na tržištu. Tako se najnovija odluka Ruske Federacije iz kolovoza 2014. o zabrani uvoza značajnog dijela prehrambenih proizvoda iz EU-a svakako može odraziti i na prodaju određenog broja domaćih prehrambenih tvrtki koje posluju na ruskom tržištu. Dio poduzeća se koristi podružnicama u zemljama CEFTA-e kako bi premostio novonastale prepreke u plasmanu. Usporedo sa zabranom uvoza na rusko tržište, za očekivati je porast ponude na europskom tržištu što bi moglo dovesti do pada cijena kod određenih proizvoda. Iz perspektive hrvatske prehrambene industrije, ulazak Hrvatske u EU i primjena Zajedničke trgovinske politike

EU-a, najosjetljiviji su za izvoz hrane i pića u zemlje CEFTA-e. Hrvatska je prehrambena industrija ulaskom u EU došla u relativno nepovoljniji položaj na tržištu CEFTA-e, a naročito u odnosu na zemlje članice tog sporazuma. Usprkos tomu, većina zemalja članica je otpočela procese integriranja u tržište EU-a gdje se postepeno smanjuju i ukidaju carinska i količinska ograničenja u vanjskoj trgovini pa je za očekivati da će CEFTA i dalje imati najznačajniju ulogu u izvozu hrvatskog prehrambenog sektora.

Zbog neelastične potražnje za prehrambenim proizvodima za očekivati je da će gospodarske prilike na tržištima manje utjecati na izvozna kretanja. Mnogo veći značaj mogao bi imati sve veći konkurencijski pritisak prisutan na svim tržištima. Razina cjenovne i kvalitativne konkurentnosti značajnim će dijelom biti određena prilikama u domaćoj poljoprivrednoj proizvodnji. Uz to, poboljšanje konkurentnosti u srednjem i dugom roku bit će teško ostvarivo bez ulaganja u istraživanja i razvoj tržišta kao i ulaganja u istraživanja i razvoj novih proizvoda. Inovacije su i na europskoj razini prepoznate kao ključni čimbenik povećanja konkurentnosti europske industrije hrane i pića (FoodDrinkEurope, 2013). Proizvodni programi u kojima je ostvarena najveća razina inovacija su mliječni proizvodi, gotova jela, bezalkoholna pića, zamrznuti proizvodi i keksi.

S obzirom na karakter i ulogu državnog sektora u ekonomiji od posebne je važnosti za razvoj izvozne konkurentnosti prehrambene industrije odnos

države prema ovom sektoru. Prema dokumentu *Industrijska strategija Hrvatske od 2014. do 2020. godine* prehrambena industrija svrstana je u skupinu industrija čuvara hrvatskog gospodarstva odnosno u skupinu industrija koje su dosegle svoje granice rasta i nemaju potencijala za daljnji rast. Svrstavanje prehrambene industrije u skupinu čuvara neprihvatljivo je i za Ministarstvo poljoprivrede i za Vijeće za praćenje stanja u poljoprivredno-prerađivačkom sektoru prehrambene industrije. Ministarstvo poljoprivrede smatra da je prehrambena industrija od strateškog interesa zemlje te priliku za razvoj industrije hrane i pića vidi u sinergiji s poljoprivrednom proizvodnjom kao sirovinskom bazom odnosno u segmentu udruživanja i suradnje te u poticanju inovacija [Rašić Bakarić, 2014: 16].

Uz bogatu tradiciju u proizvodnji hrane i pića te prepoznatljivost pojedinih tržišnih marki na

međunarodnim tržištima, perspektivu razvoja i jačanja izvozne konkurentnosti domaće prehrambene industrije potvrđuju i rezultati provedene analize. Analizirani trendovi pokazuju brži rast izvoza prehrambenog sektora nego ukupnog robnog izvoza Hrvatske. Obilježje je industrije hrane i pića značajan rast izvozne orijentiranosti, a naročito kod prehrambenih proizvoda. Pri tome domaća poduzeća se sve više okreću tržištima u razvoju (Rusija) te brzo rastućim tržištima (Turska). Rast potrošnje hrane na globalnoj razini otvara prostor sve većoj diversifikaciji izvozne strukture i jačanju izvozne konkurentnosti na dosad manje zastupljenim tržištima. Očekivani nastavak sporog gospodarskog opravka europskog prostora i zemalja CEFTA-e praćen i recesijskim uvjetima u pojedinim zemljama ne bi trebao biti značajnija prepreka jačanju izvozne konkurentnosti s obzirom na neelastičnu potražnju i veliku otpornost sektora na gospodarske prilike na tržištu.

9. Zaključak

Makroekonomska analiza izvozne konkurentnosti prehrambene industrije Republike Hrvatske potvrđuje izniman značaj ovoga sektora za ukupni robni izvoz zemlje, industrijsku proizvodnju i gospodarstvo u cjelini. U promatranom razdoblju od 2001. do 2013. razina se izvozne konkurentnosti prehrambenih proizvoda na globalnom tržištu nije značajnije promijenila, dok se izvozna konkurentnost pića poboljšala. Rezultati analize ukazuju na značajan izvozni rast i na globalnom tržištu i na segmentiranim međunarodnim tržištima, uz naznaku da je nakon 2008. godine došlo do značajnog usporavanja pozitivnog trenda. U usporedbi s kretanjima ukupnog robnog izvoza, prehrambeni sektor bilježi veće stope izvoznog rasta. Iako se prehrambena industrija relativno dobro pozicionirala prema posljedicama recesije, najnoviji trendovi iz 2013. potvrđuju konkurencijski pritisak i potrebu jačanja izvozne konkurentnosti. Od prehrambenih proizvoda Hrvatska najviše izvozi ribu, šećer, umake, sladne ekstrakte, proizvode od krupice i brašna, čokoladu, konzervirane proizvode od mesa i kekse, a od pića vodu i pivo. U tržišnoj strukturi ističe se značajna koncentracija kako na globalnom tržištu tako i na segmentiranim tržištima. Najznačajnije izvozne destinacije su Bosna i Hercegovina, Slovenija, Srbija i Italija. Nedovoljna diversifikacija proizvodnih i tržišnih struktura ukazuje na neiskorištene potencijale razvoja na analiziranim tržištima i potrebu većeg ulaganja u inovacije i razvoj novih proizvoda. Rezultati analize jedinične cijene izvoza ukazuju na trend blagog rasta u razdoblju od 2001. do 2013. uz naznaku da u posljednjih nekoliko godina postoji tendencija njezinog

smanjivanja kod sve većeg dijela proizvoda. To se može objasniti gospodarskim prilikama na analiziranim tržištima, sve jačim konkurencijskim pritiskom, ali i promjenama izvoznih struktura. Od analiziranih tržišta hrvatski prehrambeni sektor najveću jediničnu cijenu ostvaruje na tržištu EU-15. Obilježja su industrije hrane i pića značajan rast izvozne orijentiranosti i sve veća prisutnost domaćih proizvoda na tržištima u razvoju [Rusija] i brzo rastućim tržištima [Turska]. Rast potražnje i otvorenosti te liberalizacija tih tržišta otvaraju vrata hrvatskim izvoznicima prehrambenih proizvoda i pića. Usporedno s tim sve jača konkurencija nameće potrebu kontinuiranog ulaganja u analizu i razvoj tržišta, proizvoda i ljudskih resursa. Od analiziranih tržišta hrvatska prehrambena industrija je najbolje pozicionirana na tržištu CEFTA-e. Tu je najveći broj proizvoda s izraženim komparativnim prednostima, najveći stupanj diversifikacije izvozne strukture te relativni i apsolutni vanjsko-trgovinski suficit. Rezultati *input-output* analize pokazuju da izvoz prehrambene industrije ima najveće multiplikativne učinke na poljoprivrednu proizvodnju i trgovinu, te u nešto manjoj mjeri na kopneni prijevoz, opskrbu električnom energijom, te poslovne usluge. U odnosu na druge industrijske sektore prehrambena industrija ima treći najveći multiplikativni učinak na *output* koji ostvaruje hrvatska ekonomija, što dodatno potvrđuje strateški karakter ove djelatnosti i potrebu revizije postojećeg nacrta Industrijske strategije prema kojoj je prehrambena industrija svrstana među čuvaru, a ne pokretače industrijske proizvodnje. Potencijali

jačanja izvozne konkurentnosti prehrambenog sektora prepoznaju se u nastavku procesa rasta izvozne orijentiranosti, sve većoj zastupljenosti na brzo rastućim tržištima, rastu potrošnje hrane, ulaganjima u inovacije i razvoj novih proizvoda, te ulaganjima u razvoj novih tržišta. Rezultati istraživanja potvrđuju izniman značaj prehrambene industrije za razvoj i unapređenje

konkurentnosti gospodarstva s obzirom na procese globalizacije, integracije i liberalizacije tržišta. Na koncu, valja spomenuti i ograničenje rezultata s obzirom na to da zbog karaktera istraživanja, dostupnosti i međunarodne usporedivosti podataka ova studija nije mogla ulaziti u problematiku odnosa izvoza brendova i privatnih marki kao i kanala prodaje.

Literatura

- Abd-el-Rahman, Kamal, 1991, "Firms' Competitive and National Comparative Advantages as Joint Determinants of Trade Composition", *Weltwirtschaftliches Archiv*, 127 [1], str. 83-97.
- Algieri, Bernadina, 2004, "Trade Specialization Patterns: The Case of Russia", BOFIT Discussion Papers, br. 19, Helsinki: BOFIT Institute.
- Buturac, Goran i Ivan Teodorović, 2012, "The Impacts of the Global Recession on Southeast European Countries", *Eastern European Economics*, 50 [1], str. 78-97.
- Buturac, Goran, 2013, "Beyond the Global Recession: Mutual Trade and Economic Convergence", *Ekonomski prehled*, 64 [4], str. 303-326.
- Buturac, Goran, Željko Lovrinčević i Davor Mikulić, 2014, "Hrvatska tekstilna industrija u Europskoj uniji – konkurentnost i značenje za ukupno gospodarstvo", *Tekstil*, 63 [3-4], str. 113-125.
- Crainska tarifa Bosne i Hercegovine za, 2013, godinu http://www.mvteo.gov.ba/zakoni/zakoni/CT_2013_Hrvatski2.pdf [pristupljeno 09.07.2014.]
- Crainska tarifa Srbije za 2014. godinu [http://www.carina.rs/cyr/Zakoni/UredbaCT2014precisceno107i119_2013_64i73_2014_\(3\).pdf](http://www.carina.rs/cyr/Zakoni/UredbaCT2014precisceno107i119_2013_64i73_2014_(3).pdf) [pristupljeno 09.07.2014.]
- Ćejvanović, Ferhat, Kadrija Hodžić i Lejla Terzić, 2009, "Utjecaj CEFTA sporazuma na vanjskotrgovinsku razmjenu poljoprivrednih proizvoda u Bosni i Hercegovini", *Transion*, 11 [23-24], str. 10-19.
- Ćudina, Andrijana i Gordi Sušić, 2013, "Utjecaj pristupanja Hrvatske Europskoj Uniji na trgovinske i gospodarske odnose sa zemljama CEFTA-e", *Ekonomski prehled*, 64 [4], str. 376-396.
- D'Hernoncourt, Jessica, Mateo Cordier i David Hadley, 2011, "Input-output multipliers specification sheet and supporting material", *Spicoza Project Report*, Brussels: CEESE.
- FoodDrinkEurope, 2013, Data & Trends of the European Food and Drink Industry 2013-2014, www.fooddrinkeurope.com [pristupljeno 06.08.2014.]
- FoodDrinkEurope, 2014, Promoting an EU industrial policy for food and drink. <http://www.fooddrinkeurope.eu/news/press-releases/promoting-an-eu-industrial-policy-for-food-and-drink/> [pristupljeno 11.08.2014.]
- Foster-McGregor, Neil, Mario Holzner, Michael Landesmann, Johannes Pöschl, Robert Stehrer i Roman Stöllinger, 2013, "A 'Manufacturing Imperative' in the EU – Europe's Position in Global Manufacturing and the Role of Industrial Policy", wiiw Research Reports, br. 391, Vienna: wiiw.
- Greenaway, David, Robert Hine i Chris Milner, 1994, "Country-specific factors and the pattern of horizontal and vertical intra-industry trade in the UK", *Weltwirtschaftliches Archiv*, 130 [1], str. 77-100.
- Grubel, Herbert G. i Peter J. Lloyd, 1975, *Intra-industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products*, London: Macmillan.

HGK, 2012, *Vodič kroz promjene u vanjskoj trgovini nakon pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji*, Zagreb: HGK.

Leontief, Wassily, 1986, *Input-Output Economics*, New York, NY: Oxford University Press.

Ministarstvo financija Republike Hrvatske – Carinska uprava, 2013, *Zajednička carinska tarifa EU*, Zagreb: Ministarstvo financija Republike Hrvatske – Carinska uprava.

Ministarstvo gospodarstva Republike Hrvatske, 2014, *Industrijska strategija Republike Hrvatske 2014. – 2020.*, www.mingo.hr/userdocsimages/industrija/Industrijska_strategija.docx [pristupljeno 17.07.2014.]

Rašić-Bakarić, Ivana, 2014, "Sektorske analize: Hrana i piće", *Sektorske analize*, 3 [29], svibanj, Zagreb: Ekonomski institut, Zagreb.

Reganati, Filippo i Rosanna Pittiglio, 2005, "Vertical Intra-industry Trade: Patterns and Determinants in the Italian Case", *Quaderni DSEMS*, br. 06-2005, Foggia: Department of Economics, Mathematics and Statistics, University of Foggia.

Soklis, George, 2009, "The Conversion of the Supply and Use Tables to Symmetric Input-Output Tables: A Critical Review", *Bulletin of Political Economy*, 3 [1], str. 51-70.

Steenge, Albert E., 2010, "Endogenous Explanation of Activities' Levels and the Exploding Multiplier", rad prezentiran na konferenciji "International Input-Output Conference", u organizaciji The International Input-Output Association, Sydney, 20.-25. lipnja.

Prilozi

Prilog 1. Trgovinska razmjena prehrambenim proizvodima i pićima Hrvatske u 2013. godini

	Naziv proizvoda	Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'0201	Meso od goveda, svježe ili rashlađeno	11.138	24.345	- 13.207	45,8	1,43
'0202	Meso od goveda, smrznuto	543	9.778	- 9.234	5,6	0,07
'0203	Svinjsko meso	3.696	131.928	- 128.232	2,8	0,48
'0204	Ovčje ili kozje meso	-	7.122	- 7.122	-	-
'0205	Meso od konja, magaraca, mula ili mazgi	-	1	- 1	-	-
'0206	Proizvodi od goveda, svinja, ovaca, koza, konja, magaraca	1.030	2.196	- 1.166	46,9	0,13
'0207	Meso od peradi	9.455	35.745	- 26.290	26,5	1,22
'0208	Ostalo meso i mesni klaonički proizvodi	28	290	- 262	9,8	0,00
'0209	Svinjska masnoća	153	4.462	- 4.309	3,4	0,02
'0210	Meso i jestivi mesni klaonički proizvodi	3.438	11.761	- 8.323	29,2	0,44
'0302	Riba, svježa ili rashlađena	64.545	5.844	58.702	1.104,6	8,30
'0303	Riba smrznuta	6.396	12.747	- 6.351	50,2	0,82
'0304	Riblji fileti	1.163	9.495	- 8.332	12,3	0,15
'0305	Riba sušena, dimljena	9.175	3.670	5.504	250,0	1,18
'0306	Rakovi	1.560	6.405	- 4.845	24,4	0,20
'0307	Mekušci	5.943	16.819	- 10.876	35,3	0,76
'0308	Vodeni beskralješnjaci osim rakova	1	36	- 36	2,0	0,00
'0401	Mlijeko i vrhnje s dodanim sladilima	9.778	67.198	- 57.420	14,6	1,26
'0402	Mlijeko i vrhnje bez sladila	65	16.637	- 16.572	0,4	0,01
'0403	Kiselo mlijeko i jogurt	10.784	5.010	5.774	215,2	1,39
'0404	Sirutka	1.994	3.070	- 1.076	65,0	0,26
'0405	Maslac	6.368	8.624	- 2.256	73,8	0,82
'0406	Sir	9.275	50.259	- 40.984	18,5	1,19
'0407	Jaja u ljusci	621	7.528	- 6.907	8,3	0,08
'0408	Jaja bez ljuske	335	856	- 521	39,1	0,04

Prilog 1. Nastavak

	Naziv proizvoda	Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'0409	Prirodni med	828	777	50	106,4	0,11
'0410	Jestivi proizvodi životinjskog podrijetla	-	16	- 16	-	-
'0901	Kava	5.013	49.917	- 44.904	10,0	0,64
'0902	Čaj	443	1.048	- 604	42,3	0,06
'0903	Mate-čaj	1	4	- 3	33,3	0,00
'0904	Papar	766	4.740	- 3.974	16,2	0,10
'0905	Vanilija	12	73	- 61	16,8	0,00
'0906	Ćimet	57	261	- 203	22,0	0,01
'0907	Klinčići	19	68	- 49	27,7	0,00
'0908	Muškatni oraščić	8	926	- 918	0,9	0,00
'0909	Sjeme anisa, kima	64	169	- 105	37,8	0,01
'0910	Đumbir, šafran	451	1.307	- 856	34,5	0,06
'1101	Brašno od pšenice	5.017	928	4.090	540,8	0,64
'1102	Brašno od žitarica	70	1.826	- 1.755	3,9	0,01
'1103	Prekrupa, krupica	317	6.037	- 5.719	5,3	0,04
'1104	Zrna žitarica	434	1.324	- 890	32,8	0,06
'1105	Brašno, krupica, prah , pahuljice	10	416	- 406	2,4	0,00
'1106	Brašno, krupica i prah od mahunastog povrća	76	742	- 666	10,3	0,01
'1107	Slad, pržen ili nepržen	8.366	4.596	3.770	182,0	1,08
'1108	Škrob, inulin	205	5.365	- 5.160	3,8	0,03
'1109	Pšenični gluten	29	1.302	- 1.273	2,2	0,00
'1301	Šelak, prirodne gume	9	147	- 138	6,4	0,00
'1302	Biljni sokovi i ekstrakti	49	4.076	- 4.026	1,2	0,01
'1401	Bambus, ratan, trska	41	217	- 176	18,8	0,01
'1404	Ostali biljni proizvodi	2	207	- 205	1,1	0,00
'1501	Svinjska mast	19	147	- 129	12,8	0,00
'1502	Masti od goveda, ovaca , koza	4	100	- 97	3,6	0,00
'1504	Masti i ulja od riba	221	506	- 286	43,6	0,03
'1505	Mast od vune	13	559	- 546	2,3	0,00
'1506	Ostale masti i ulja	1.948	-	1.948	-	0,25
'1507	Sojino ulje	810	5.182	- 4.372	15,6	0,10
'1508	Ulje od kikirikija	-	13	- 13	-	-
'1509	Maslinovo ulje	986	6.282	- 5.296	15,7	0,13
'1510	Ostala ulja	419	193	227	217,7	0,05
'1511	Palmino ulje	132	13.354	- 13.222	1,0	0,02
'1512	Ulje od suncokreta	2.573	35.382	- 32.810	7,3	0,33
'1513	Ulje od kokosovog oraha	13	1.904	- 1.890	0,7	0,00

Prilog 1. Nastavak

	Naziv proizvoda	Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'1514	Ulje od repice	488	25.449	- 24.961	1,9	0,06
'1515	Ostale nehlapive biljne masti i ulja	278	1.322	- 1.045	21,0	0,04
'1516	Masti i ulja životinjskog podrijetla	2.564	4.829	- 2.265	53,1	0,33
'1517	Margarin	7.183	10.262	- 3.079	70,0	0,92
'1518	Životinjske ili biljne masti i ulja	1.089	1.731	- 642	62,9	0,14
'1520	Glicerol	898	591	307	151,8	0,12
'1521	Biljni voskovi	10	221	- 211	4,6	0,00
'1522	Ostaci dobiveni preradom masnih tvari	48	29	19	165,0	0,01
'1601	Kobasice	12.932	15.004	- 2.072	86,2	1,66
'1602	Ostali pripremljeni ili konzervirani proizvodi od mesa	37.422	9.064	28.358	412,9	4,81
'1603	Ekstrakti i sokovi od mesa	1	750	- 749	0,1	0,00
'1604	Pripremljena ili konzervirana riba	21.392	14.295	7.097	149,6	2,75
'1605	Rakovi , mekušci	460	2.183	- 1.723	21,1	0,06
'1701	Šećer, od trske, repe	63.898	45.448	18.450	140,6	8,21
'1702	Ostali šećeri	116	16.823	- 16.707	0,7	0,01
'1703	Melasa	3.144	53	3.091	5.928,8	0,40
'1704	Ostali šećerni proizvodi	8.115	15.626	- 7.511	51,9	1,04
'1801	Kakao u zrnu	81	4.672	- 4.590	1,7	0,01
'1802	Ljuske, kore od kakaa	1	-	1	-	0,00
'1803	Kakao pasta	68	8.580	- 8.511	0,8	0,01
'1804	Maslac, ulje, mast od kakaa	1	4.501	- 4.499	0,0	0,00
'1805	Prah od kakaa	879	3.219	- 2.340	27,3	0,11
'1806	Čokolada	41.376	77.299	- 35.923	53,5	5,32
'1901	Sladni ekstrakt	44.162	37.498	6.664	117,8	5,68
'1902	Tjestenina	2.310	20.257	- 17.947	11,4	0,30
'1903	Tapioka	-	6	- 6	-	-
'1904	Kukuruzne pahuljice	1.066	15.695	- 14.629	6,8	0,14
'1905	Kruh , kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	36.468	85.195	- 48.726	42,8	4,69
'2001	Orašasti plodovi	1.138	3.224	- 2.087	35,3	0,15
'2002	Pripremljene ili konzervirane rajčice	1.307	8.841	- 7.534	14,8	0,17
'2003	Gljive i tartufi	555	1.498	- 943	37,1	0,07
'2004	Ostalo pripremljeno ili konzervirano povrće	440	9.238	- 8.798	4,8	0,06
'2005	Ostalo povrće	6.315	18.439	- 12.124	34,2	0,81
'2006	Povrće i dijelovi, konzervirani šećerom	41	73	- 31	57,0	0,01
'2007	Džemovi	7.144	3.888	3.256	183,8	0,92
'2008	Ostalo konzervirano voće	3.050	21.314	- 18.264	14,3	0,39
'2009	Voćni sokovi	1.235	11.457	- 10.222	10,8	0,16

Prilog 1. Nastavak

	Naziv proizvoda	Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'2101	Ekstrakti od kave, čaja	4.583	20.378	- 15.795	22,5	0,59
'2102	Kvasci	8.503	5.581	2.923	152,4	1,09
'2103	Umaci i pripravci	48.388	19.374	29.013	249,8	6,22
'2104	Juhe, mesne juhe	18.057	5.340	12.717	338,1	2,32
'2105	Sladoled	9.832	7.104	2.728	138,4	1,26
'2106	Ostali prehrambeni proizvodi	50.048	81.469	- 31.421	61,4	6,43
'2201	Mineralna i gazirana voda	9.981	5.468	4.513	182,5	1,28
'2202	Vode	34.876	31.313	3.564	111,4	4,48
'2203	Pivo	29.463	18.314	11.149	160,9	3,79
'2204	Vino	9.274	14.576	- 5.302	63,6	1,19
'2205	Vermut i ostala vina od svježeg grožđa	77	617	- 540	12,5	0,01
'2206	Ostala fermentirana pića (jabukovača, kruškovača, medovina)	3.594	3.564	30	100,8	0,46
'2207	Nedenaturirani etilni alkohol	2.775	3.037	- 262	91,4	0,36
'2208	Rakije, likeri i ostala alkoholna pića	10.915	25.297	- 14.382	43,1	1,40
'2209	Ocat	666	828	- 162	80,4	0,09
'2301	Brašno, krupica od mesa	6.122	16	6.106	38.300,0	0,79
'2302	Posije	1.965	461	1.505	426,7	0,25
'2303	Ostaci od proizvodnje škroba i sl.	2.514	6.424	- 3.910	39,1	0,32
'2304	Uljane pogače i ostaci dobiveni pri ekstrakciji sojinog ulja	321	58.490	- 58.168	0,5	0,04
'2306	Uljane pogače i ostaci dobiveni pri ekstrakciji biljnih masti ili ulja	1.692	15.660	- 13.968	10,8	0,22
'2307	Vinski talog	1	-	1	-	0,00
'2308	Ostali biljni materijali i otpaci	56	100	- 44	56,2	0,01
'2309	Pripravci za prehranu životinja	29.654	78.660	- 49.006	37,7	3,81
	Ukupno prehrambeni proizvodi i pića	777.948	1.492.584	- 714.635	52,1	100,00

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Prilog 2. Trgovinska razmjena prehrambenim proizvodima i pićima Republike Hrvatske s CEFTA-om u 2013. godini, u tisućama eura

	Naziv proizvoda	Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'0201	Meso od goveda, svježe ili rashlađeno	3.513	-	3.513	-	1,01
'0202	Meso od goveda, smrznuto	75	-	75	-	0,02
'0203	Svinjsko meso	3.267	-	3.267	-	0,94
'0204	Ovčje ili kozje meso	-	2.236	- 2.236	-	-
'0206	Proizvodi od goveda, svinja, ovaca, koza, konja, magaraca	57	7	51	877,8	0,02
'0207	Meso od peradi	8.209	31	8.178	26.276,7	2,36
'0208	Ostalo meso i mesni klaonički proizvodi	6	-	6	-	0,00
'0209	Svinjska masnoća	58	-	58	-	0,02
'0210	Meso i jestivi mesni klaonički proizvodi	1.425	-	1.425	-	0,41
'0302	Riba, svježa ili rashlađena	1.181	989	193	119,5	0,34
'0303	Riba smrznuta	722	210	512	343,9	0,21
'0304	Riblji fileti	860	18	842	4.736,0	0,25
'0305	Riba sušena, dimljena	3.449	387	3.062	890,6	0,99
'0306	Rakovi	187	5	182	3.671,4	0,05
'0307	Mekušci	973	-	973	-	0,28
'0308	Vodeni beskralješnjaci osim rakova	-	-	-	-	-
'0401	Mlijeko i vrhnje s dodanim sladilima	8.041	10.588	- 2.548	75,9	2,31
'0402	Mlijeko i vrhnje bez sladila	53	-	53	-	0,02
'0403	Kiselo mlijeko i jogurt	8.383	833	7.550	1.006,0	2,41
'0404	Sirutka	1.665	13	1.652	12.733,3	0,48
'0405	Maslac	5.639	59	5.580	9.581,5	1,62
'0406	Sir	7.190	3.128	4.062	229,9	2,07
'0407	Jaja u ljusci	-	1.261	- 1.261	-	-
'0408	Jaja bez ljuske	283	8	275	3.536,4	0,08
'0409	Prirodni med	578	258	320	224,2	0,17
'0410	Jestivi proizvodi životinjskog podrijetla	-	-	-	-	-
'0901	Kava	3.691	118	3.572	3.116,6	1,06
'0902	Čaj	356	23	333	1.531,3	0,10
'0903	Mate-čaj	1	-	1	-	0,00
'0904	Papar	607	365	242	166,2	0,17
'0905	Vanilija	13	-	13	-	0,00
'0906	Cimet	57	1	56	7.800,0	0,02
'0907	Klinčići	20	-	20	-	0,01
'0908	Muškatni oraščić	8	1	7	1.100,0	0,00
'0909	Sjeme anisa, kima	7	36	- 29	20,0	0,00
'0910	Đumbir, šafran	406	23	384	1.803,2	0,12
'1101	Brašno od pšenice	4.119	110	4.010	3.755,0	1,19

Prilog 2. Nastavak

	Naziv proizvoda	Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'1102	Brašno od žitarica	33	41	- 8	80,4	0,01
'1103	Prekrupa, krupica	227	69	158	329,5	0,07
'1104	Zrna žitarica	425	3	422	14.625,0	0,12
'1105	Brašno, krupica, prah , pahuljice	10	1	9	1.400,0	0,00
'1106	Brašno, krupica i prah od mahunastog povrća	29	47	- 18	61,5	0,01
'1107	Slad, pržen ili nepržen	6.107	666	5.440	916,6	1,76
'1108	Škrob, inulin	143	1.476	- 1.332	9,7	0,04
'1109	Pšenični gluten	29	25	4	114,3	0,01
'1301	Šelak, prirodne gume	9	-	9	-	0,00
'1302	Biljni sokovi i ekstrakti	39	-	39	-	0,01
'1401	Bambus, ratan, trska	3	39	- 36	7,4	0,00
'1404	Ostali biljni proizvodi	2	58	- 56	3,8	0,00
'1501	Svinjska mast	19	-	19	-	0,01
'1502	Masti od goveda, ovaca , koza	3	-	3	-	0,00
'1504	Masti i ulja od riba	179	9	170	2.050,0	0,05
'1505	Mast od vune	13	-	13	-	0,00
'1507	Sojino ulje	674	4.106	- 3.432	16,4	0,19
'1508	Ulje od kikirikija	-	-	-	-	-
'1509	Maslinovo ulje	357	-	357	-	0,10
'1510	Ostala ulja	44	-	44	-	0,01
'1511	Palmino ulje	106	-	106	-	0,03
'1512	Ulje od suncokreta	1.839	27.815	- 25.976	6,6	0,53
'1513	Ulje od kokosovog oraha	9	-	9	-	0,00
'1514	Ulje od repice	387	5.307	- 4.920	7,3	0,11
'1515	Ostale nehlapive biljne masti i ulja	161	49	112	329,9	0,05
'1516	Masti i ulja životinjskog podrijetla	674	1.889	- 1.215	35,7	0,19
'1517	Margarin	5.721	979	4.743	584,6	1,65
'1518	Životinjske ili biljne masti i ulja	1	81	- 81	0,9	0,00
'1520	Glicerol	-	-	-	-	-
'1521	Biljni voskovi	10	125	- 115	8,1	0,00
'1522	Ostaci dobiveni preradom masnih tvari	2	21	- 19	10,3	0,00
'1601	Kobasice	11.781	1.145	10.636	1.028,9	3,39
'1602	Ostali pripremljeni ili konzervirani proizvodi od mesa	16.017	825	15.192	1.940,7	4,61
'1603	Ekstrakti i sokovi od mesa	1	-	1	-	0,00
'1604	Pripremljena ili konzervirana riba	16.415	214	16.201	7.684,7	4,72
'1605	Rakovi , mekušci	426	16	410	2.663,6	0,12
'1701	Šećer, od trske, repe	2.370	5.867	- 3.497	40,4	0,68

Prilog 2. Nastavak

	Naziv proizvoda	Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'1702	Ostali šećeri	93	2.009	- 1.916	4,6	0,03
'1703	Melasa	3	39	- 36	7,5	0,00
'1704	Ostali šećerni proizvodi	5.304	1.430	3.874	370,9	1,53
'1801	Kakao u zrnju	1	-	1	-	0,00
'1802	Ljuske, kore od kakaa	1	-	1	-	0,00
'1804	Maslac, ulje, mast od kakaa	1	-	1	-	0,00
'1805	Prah od kakaa	780	8	772	9.763,6	0,22
'1806	Čokolada	28.437	4.975	23.462	571,6	8,18
'1901	Sladni ekstrakt	12.084	924	11.160	1.307,5	3,48
'1902	Tjestenina	1.542	909	634	169,7	0,44
'1903	Tapioka	-	-	-	-	-
'1904	Kukuruzne pahuljice	829	1.369	- 540	60,6	0,24
'1905	Kruh, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	12.921	25.567	- 12.646	50,5	3,72
'2001	Orašasti plodovi	689	2.565	- 1.876	26,9	0,20
'2002	Pripremljene ili konzervirane rajčice	473	132	341	357,7	0,14
'2003	Gljive i tartufi	70	2	68	3.233,3	0,02
'2004	Ostalo pripremljeno ili konzervirano povrće	373	15	359	2.570,0	0,11
'2005	Ostalo povrće	3.229	2.937	292	109,9	0,93
'2006	Povrće i dijelovi, konzervirani šećerom	15	1	14	1.050,0	0,00
'2007	Džemovi	1.279	780	499	164,0	0,37
'2008	Ostalo konzervirano voće	959	1.610	- 651	59,6	0,28
'2009	Voćni sokovi	661	645	16	102,5	0,19
'2101	Ekstrakti od kave, čaja	4.033	68	3.965	5.968,8	1,16
'2102	Kvasci	7.136	231	6.905	3.088,7	2,05
'2103	Umaci i pripravci	12.226	3.667	8.559	333,4	3,52
'2104	Juhe, mesne juhe	11.843	349	11.494	3.396,0	3,41
'2105	Sladoled	5.087	417	4.670	1.219,9	1,46
'2106	Ostali prehrambeni proizvodi	27.550	3.903	23.647	705,9	7,93
'2201	Mineralna i gazirana voda	6.107	1.466	4.640	416,5	1,76
'2202	Vode	18.868	11.820	7.048	159,6	5,43
'2203	Pivo	26.476	2.828	23.648	936,3	7,62
'2204	Vino	4.888	8.324	- 3.436	58,7	1,41
'2205	Vermut i ostala vina od svježeg grožđa	65	18	47	360,0	0,02
'2206	Ostala fermentirana pića (jabukovača, kruškovača, medovina)	946	357	589	265,2	0,27
'2207	Nedenaturirani etilni alkohol	325	18	307	1.788,0	0,09
'2208	Rakije, likeri i ostala alkoholna pića	6.538	1.500	5.038	435,8	1,88
'2209	Ocat	627	54	573	1.166,2	0,18

Prilog 2. Nastavak

	Naziv proizvoda	Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'2301	Brašno, krupica od mesa	7	-	7	-	0,00
'2302	Posije	1.618	49	1.569	3.275,0	0,47
'2303	Ostaci od proizvodnje škroba i sl.	147	957	- 810	15,3	0,04
'2304	Uljane pogače i ostaci dobiveni pri ekstrakciji sojinog ulja	321	67	254	480,4	0,09
'2306	Uljane pogače i ostaci dobiveni pri ekstrakciji biljnih masti ili ulja	242	6.756	- 6.514	3,6	0,07
'2307	Vinski talog	-	-	-	-	-
'2308	Ostali biljni materijali i otpaci	-	-	-	-	-
'2309	Pripravci za prehranu životinja	13.296	2.151	11.145	618,2	3,83
	Ukupno prehrambeni proizvodi i pića	347.456	162.496	184.959	213,8	100,00

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Prilog 3. Trgovinska razmjena prehrambenih proizvoda i pića Republike Hrvatske s EU-15 u 2013. godini, u tisućama eura

	Naziv proizvoda	Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'0201	Meso od goveda, svježe ili rashlađeno	7.569	17.754	- 10.185	42,6	4,74
'0202	Meso od goveda, smrznuto	147	5.012	- 4.865	2,9	0,09
'0203	Svinjsko meso	226	115.144	- 114.918	0,2	0,14
'0204	Ovčje ili kozje meso	-	247	- 247	-	-
'0206	Klaonički proizvodi od goveda, svinja, ovaca, koza, konja, magaraca	203	1.985	- 1.782	10,2	0,13
'0207	Meso od peradi	1.058	10.349	- 9.291	10,2	0,66
'0208	Ostalo meso i mesni klaonički proizvodi	-	70	- 70	-	-
'0209	Svinjska masnoća	60	4.282	- 4.223	1,4	0,04
'0210	Meso i jestivi mesni klaonički proizvodi	182	10.312	- 10.129	1,8	0,11
'0302	Riba, svježa ili rashlađena	23.828	4.530	19.298	526,0	14,93
'0303	Riba smrznuta	5.053	8.971	- 3.918	56,3	3,17
'0304	Riblji fileti	128	3.474	- 3.346	3,7	0,08
'0305	Riba sušena, dimljena	5.070	2.662	2.408	190,4	3,18
'0306	Rakovi	808	5.506	- 4.698	14,7	0,51
'0307	Mekušci	2.878	11.439	- 8.561	25,2	1,80
'0308	Vodeni beskralješnjaci osim rakova	1	34	- 33	2,1	0,00
'0401	Mlijeko i vrhnje s dodanim sladilima	19	7.626	- 7.607	0,2	0,01
'0402	Mlijeko i vrhnje bez sladila	-	5.868	- 5.868	-	-
'0403	Kiselomlijeko i jogurt	333	3.401	- 3.067	9,8	0,21
'0404	Sirutka	-	2.887	- 2.887	-	-
'0405	Maslac	52	7.044	- 6.991	0,7	0,03
'0406	Sir	159	40.661	- 40.502	0,4	0,10
'0407	Jaja u ljusci	614	1.412	- 798	43,5	0,38
'0408	Jaja bez ljuske	-	660	- 660	-	-
'0409	Prirodni med	136	110	26	123,8	0,09
'0901	Kava	34	19.597	- 19.563	0,2	0,02
'0902	Čaj	12	646	- 634	1,9	0,01
'0903	Mate-čaj	-	4	- 4	-	-
'0904	Papar	7	2.770	- 2.763	0,2	0,00
'0905	Vanilija	-	36	- 36	-	-
'0906	Čimet	-	244	- 244	-	-
'0907	Klinčići	-	68	- 68	-	-
'0908	Muškatni oraščić	-	861	- 861	-	-
'0909	Sjeme anisa, kima	12	90	- 78	12,9	0,01
'0910	Đumbir, šafran	32	1.186	- 1.154	2,7	0,02
'1101	Brašno od pšenice	468	761	- 294	61,5	0,29
'1102	Brašno od žitarica	33	1.444	- 1.411	2,3	0,02

Prilog 3. Nastavak

Naziv proizvoda		Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'1103	Prekrupa, krupica	7	5.820	- 5.812	0,1	0,00
'1104	Zrna žitarica	4	865	- 861	0,5	0,00
'1105	Brašno, krupica, prah , pahuljice	-	2.913	- 2.913	-	-
'1106	Brašno, krupica i prah od mahunastog povrća	1	3.444	- 3.443	0,0	0,00
'1107	Slad, pržen ili nepržen	4	1.577	- 1.572	0,3	0,00
'1108	Škrob, inulin	13	3.249	- 3.236	0,4	0,01
'1109	Pšenični gluten	-	836	- 836	-	-
'1301	Šelak, prirodne gume	-	60	- 60	-	-
'1302	Biljni sokovi i ekstrakti	-	3.056	- 3.056	-	-
'1401	Bambus, ratan, trska	-	65	- 65	-	-
'1404	Ostali biljni proizvodi	-	58	- 58	-	-
'1501	Svinjska mast	-	150	- 150	-	-
'1502	Masti od goveda, ovaca , koza	1	351	- 350	0,2	0,00
'1503	Ulje od sala	-	127	- 127	-	-
'1504	Masti i ulja od riba	39	580	- 542	6,6	0,02
'1505	Mast od vune	-	606	- 606	-	-
'1506	Ostale masti i ulja	-	-	-	-	-
'1507	Sojino ulje	3	46	- 43	6,3	0,00
'1508	Ulje od kikirikija	-	52	- 52	-	-
'1509	Maslinovo ulje	185	3.082	- 2.897	6,0	0,12
'1510	Ostala ulja	59	6	53	1.012,5	0,04
'1511	Palmino ulje	1	6.417	- 6.417	0,0	0,00
'1512	Ulje od suncokreta	35	250	- 215	14,0	0,02
'1513	Ulje od kokosovog oraha	-	1.009	- 1.009	-	-
'1514	Ulje od repice	-	655	- 655	-	-
'1515	Ostale nehlapive biljne masti i ulja	96	1.200	- 1.104	8,0	0,06
'1516	Masti i ulja životinjskog podrijetla	1.768	2.415	- 647	73,2	1,11
'1517	Margarin	4	7.744	- 7.740	0,0	0,00
'1518	Životinjske ili biljne masti i ulja	971	333	638	291,7	0,61
'1520	Glicerol	476	3.746	- 3.270	12,7	0,30
'1521	Biljni voskovi	24	444	- 420	5,4	0,02
'1522	Ostaci dobiveni preradom masnih tvari	20	855	- 836	2,3	0,01
'1601	Kobasice	168	2.825	- 2.657	5,9	0,11
'1602	Ostali pripremljeni ili konzervirani proizvodi od mesa	14.402	3.416	10.986	421,6	9,02
'1603	Ekstrakti i sokovi od mesa	-	717	- 717	-	-
'1604	Pripremljena ili konzervirana riba	1.389	3.970	- 2.581	35,0	0,87
'1605	Rakovi , mekušci	34	1.508	- 1.474	2,3	0,02

Prilog 3. Nastavak

	Naziv proizvoda	Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'1701	Šećer, od trske, repe	22.600	3.188	19.412	708,9	14,16
'1702	Ostali šećeri	22	3.134	- 3.112	0,7	0,01
'1703	Melasa	1.148	5	1.143	22.571,4	0,72
'1704	Ostali šećerni proizvodi	947	14.746	- 13.800	6,4	0,59
'1801	Kakao u zrnu	81	5.354	- 5.273	1,5	0,05
'1802	Ljuske, kore od kakaa	-	281	- 281	-	-
'1803	Kakao pasta	68	5.136	- 5.068	1,3	0,04
'1804	Maslac, ulje, mast od kakaa	8	2.350	- 2.342	0,3	0,01
'1805	Prah od kakaa	-	2.270	- 2.270	-	-
'1806	Čokolada	3.166	46.392	- 43.227	6,8	1,98
'1901	Sladni ekstrakt	18.725	24.338	- 5.613	76,9	11,73
'1902	Tjestenina	88	4.063	- 3.976	2,2	0,06
'1903	Tapioka	-	3	- 3	-	-
'1904	Kukuruzne pahuljice	52	5.466	- 5.413	1,0	0,03
'1905	Kruh , kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	2.366	34.364	- 31.997	6,9	1,48
'2001	Orašasti plodovi	41	703	- 663	5,8	0,03
'2002	Pripremljene ili konzervirane rajčice	-	1.627	- 1.627	-	-
'2003	Gljive i tartufi	87	7.605	- 7.518	1,1	0,05
'2004	Ostalo pripremljeno ili konzervirano povrće	2	9.622	- 9.620	0,0	0,00
'2005	Ostalo povrće	1.364	18.723	- 17.358	7,3	0,85
'2006	Povrće i dijelovi, konzervirani šećerom	5	31	- 26	16,3	0,00
'2007	Džemovi	2.546	2.407	139	105,8	1,60
'2008	Ostalo konzervirano voće	336	20.193	- 19.857	1,7	0,21
'2009	Voćni sokovi	574	5.676	- 5.102	10,1	0,36
'2101	Ekstrakti od kave, čaja	-	15.466	- 15.466	-	-
'2102	Kvasci	984	1.680	- 696	58,6	0,62
'2103	Umaci i pripravci	9.733	6.620	3.113	147,0	6,10
'2104	Juhe, mesne juhe	748	5.110	- 4.362	14,6	0,47
'2105	Sladoled	338	3.195	- 2.857	10,6	0,21
'2106	Ostali prehrambeni proizvodi	7.066	36.795	- 29.728	19,2	4,43
'2201	Mineralna i gazirana voda	200	3.144	- 2.944	6,4	0,13
'2202	Vode	2.398	9.171	- 6.773	26,2	1,50
'2203	Pivo	703	6.981	- 6.279	10,1	0,44
'2204	Vino	2.131	4.051	- 1.920	52,6	1,34
'2205	Vermut i ostala vina od svježeg grožđa	6	1.736	- 1.731	0,3	0,00
'2206	Ostala fermentirana pića [jabukovača, kruškovača, medovina]	294	2.212	- 1.918	13,3	0,18
'2207	Nedenaturirani etilni alkohol	3.712	453	3.259	818,8	2,33

Prilog 3. Nastavak

	Naziv proizvoda	Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'2208	Rakije, likeri i ostala alkoholna pića	3.317	23.874	- 20.557	13,9	2,08
'2209	Ocat	5	474	- 469	1,1	0,00
'2301	Brašno, krupica od mesa	331	495	- 164	66,9	0,21
'2302	Posije	1.630	244	1.386	667,9	1,02
'2303	Ostaci od proizvodnje škroba i sl.	1.597	4.705	- 3.108	33,9	1,00
'2304	Uljane pogače i ostaci dobiveni pri ekstrakciji sojinog ulja	-	1.179	- 1.179	-	-
'2306	Uljane pogače i ostaci dobiveni pri ekstrakciji biljnih masti ili ulja	676	586	89	115,2	0,42
'2307	Vinski talog	1	663	- 663	0,1	0,00
'2308	Ostali biljni materijali i otpaci	55	4.195	- 4.140	1,3	0,03
'2309	Pripravci za prehranu životinja	616	25.820	- 25.203	2,4	0,39
	Ukupno prehrambeni proizvodi i pića	159.590	740.166	- 580.575	21,6	100,00

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Prilog 4. Trgovinska razmjena prehrambenih proizvoda i pića Republike Hrvatske s NMS-12 u 2013. godini, u tisućama eura

Naziv proizvoda		Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'0201	Meso od goveda, svježe ili rashlađeno	56	6.558	- 6.502	0,9	0,03
'0202	Meso od goveda, smrznuto	137	870	- 732	15,8	0,08
'0203	Svinjsko meso	120	16.361	- 16.241	0,7	0,07
'0204	Ovčje ili kozje meso	-	4.463	- 4.463	-	-
'0206	Klaonički proizvodi od goveda, svinja, ovaca, koza, konja, magaraca	41	206	- 165	19,8	0,02
'0207	Meso od peradi	145	12.815	- 12.670	1,1	0,09
'0208	Ostalo meso i mesni klaonički proizvodi	22	219	- 198	9,9	0,01
'0209	Svinjska masnoća	-	181	- 181	-	-
'0210	Meso i jestivi mesni klaonički proizvodi	1.442	1.448	- 6	99,6	0,89
'0302	Riba, svježa ili rashlađena	3.931	139	3.792	2.818,2	2,41
'0303	Riba smrznuta	483	590	- 107	81,9	0,30
'0304	Riblji fileti	171	253	- 81	67,8	0,11
'0305	Riba sušena, dimljena	31	105	- 73	29,9	0,02
'0306	Rakovi	544	41	503	1.314,0	0,33
'0307	Mekušci	2.078	181	1.897	1.148,6	1,28
'0308	Vodeni beskralješnjaci osim rakova	-	-	-	-	-
'0401	Mlijeko i vrhnje s dodanim sladilima	1.716	48.978	- 47.262	3,5	1,05
'0402	Mlijeko i vrhnje bez sladila	10	10.768	- 10.758	0,1	0,01
'0403	Kiselomliječno i jogurt	2.020	774	1.247	261,1	1,24
'0404	Sirutka	330	171	159	193,2	0,20
'0405	Maslac	659	1.521	- 862	43,3	0,40
'0406	Sir	1.519	6.449	- 4.930	23,6	0,93
'0407	Jaja u ljusci	7	4.353	- 4.345	0,2	0,00
'0408	Jaja bez ljuske	53	187	- 134	28,4	0,03
'0409	Prirodni med	2	4	- 2	50,0	0,00
'0410	Jestivi proizvodi životinjskog podrijetla	-	1	- 1	-	-
'0901	Kava	958	12.031	- 11.073	8,0	0,59
'0902	Čaj	54	332	- 278	16,4	0,03
'0903	Mate-čaj	-	1	- 1	-	-
'0904	Papar	74	586	- 511	12,7	0,05
'0905	Vanilija	-	38	- 38	-	-
'0906	Cimet	1	13	- 12	5,6	0,00
'0907	Klinčići	-	1	- 1	-	-
'0908	Muškatni oraščić	-	65	- 65	-	-
'0909	Sjeme anisa, kima	25	39	- 13	66,0	0,02
'0910	Đumbir, šafran	7	84	- 77	7,8	0,00
'1101	Brašno od pšenice	368	54	313	674,7	0,23

Prilog 4. Nastavak

	Naziv proizvoda	Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'1102	Brašno od žitarica	5	254	- 249	2,0	0,00
'1103	Prekrupa, krupica	66	2.645	- 2.578	2,5	0,04
'1104	Zrna žitarica	4	143	- 139	3,0	0,00
'1105	Brašno, krupica, prah , pahuljice	-	202	- 202	-	-
'1106	Brašno, krupica i prah od mahunastog povrća	1	127	- 126	1,1	0,00
'1107	Slad, pržen ili nepržen	993	2.354	- 1.361	42,2	0,61
'1108	Škrob, inulin	45	579	- 534	7,8	0,03
'1109	Pšenični gluten	-	193	- 193	-	-
'1301	Šelak, prirodne gume	-	3	- 3	-	-
'1302	Biljni sokovi i ekstrakti	6	695	- 689	0,8	0,00
'1401	Bambus, ratan, trska	38	35	3	108,3	0,02
'1404	Ostali biljni proizvodi	-	33	- 33	-	-
'1501	Svinjska mast	-	48	- 48	-	-
'1502	Masti od goveda, ovaca , koza	1	-	1	-	0,00
'1503	Ulje od sala	-	-	-	-	-
'1504	Masti i ulja od riba	4	23	- 19	16,1	0,00
'1505	Mast od vune	-	-	-	-	-
'1506	Ostale masti i ulja	1.948	-	1.948	-	1,20
'1507	Sojino ulje	132	438	- 307	30,0	0,08
'1508	Ulje od kikirikija	-	-	-	-	-
'1509	Maslinovo ulje	92	76	17	122,1	0,06
'1510	Ostala ulja	1	8	- 7	18,2	0,00
'1511	Palmino ulje	21	1	20	2.900,0	0,01
'1512	Ulje od suncokreta	626	7.039	- 6.413	8,9	0,38
'1513	Ulje od kokosovog oraha	4	16	- 12	22,7	0,00
'1514	Ulje od repice	101	19.463	- 19.362	0,5	0,06
'1515	Ostale nehlapive biljne masti i ulja	3	441	- 438	0,7	0,00
'1516	Masti i ulja životinjskog podrijetla	121	12	110	1.043,8	0,07
'1517	Margarin	1.421	3.105	- 1.684	45,8	0,87
'1518	Životinjske ili biljne masti i ulja	118	1.429	- 1.311	8,2	0,07
'1520	Glicerol	423	26	397	1.616,7	0,26
'1521	Biljni voskovi	-	10	- 10	-	-
'1522	Ostaci dobiveni preradom masnih tvari	15	-	15	-	0,01
'1601	Kobasice	888	4.097	- 3.209	21,7	0,55
'1602	Ostali pripremljeni ili konzervirani proizvodi od mesa	4.437	4.158	279	106,7	2,72
'1603	Ekstrakti i sokovi od mesa	-	-	-	-	-
'1604	Pripremljena ili konzervirana riba	2.802	4.080	- 1.278	68,7	1,72

Prilog 4. Nastavak

	Naziv proizvoda	Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'1605	Rakovi , mekušci	7	416	- 409	1,6	0,00
'1701	Šećer, od trske, repe	38.894	3.595	35.299	1.081,9	23,88
'1702	Ostali šećeri	2	8.807	- 8.805	0,0	0,00
'1703	Melasa	1.994	1	1.992	137.200,0	1,22
'1704	Ostali šećerni proizvodi	1.362	4.756	- 3.394	28,6	0,84
'1801	Kakao u zrnu	-	47	- 47	-	-
'1803	Kakao pasta	-	7	- 7	-	-
'1804	Maslac, ulje, mast od kaka	-	336	- 336	-	-
'1805	Prah od kaka	93	37	56	251,0	0,06
'1806	Čokolada	6.229	20.220	- 13.991	30,8	3,82
'1901	Sladni ekstrakt	10.292	7.962	2.330	129,3	6,32
'1902	Tjestenina	540	2.517	- 1.978	21,4	0,33
'1904	Kukuruzne pahuljice	171	7.767	- 7.596	2,2	0,11
'1905	Kruh , kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	11.117	17.257	- 6.140	64,4	6,83
'2001	Orašasti plodovi	154	177	- 23	87,2	0,09
'2002	Pripremljene ili konzervirane rajčice	826	341	485	242,4	0,51
'2003	Gljive i tartufi	216	241	- 25	89,5	0,13
'2004	Ostalo pripremljeno ili konzervirano povrće	62	3.588	- 3.526	1,7	0,04
'2005	Ostalo povrće	982	5.861	- 4.879	16,8	0,60
'2006	Povrće i dijelovi, konzervirani šećerom	1	10	- 9	7,1	0,00
'2007	Džemovi	995	1.123	- 129	88,6	0,61
'2008	Ostalo konzervirano voće	1.516	4.714	- 3.199	32,1	0,93
'2009	Voćni sokovi	44	2.713	- 2.669	1,6	0,03
'2101	Ekstrakti od kave, čaja	537	8.664	- 8.127	6,2	0,33
'2102	Kvasci	323	992	- 668	32,6	0,20
'2103	Umaci i pripravci	13.707	5.700	8.006	240,5	8,42
'2104	Juhe, mesne juhe	1.866	4.024	- 2.159	46,4	1,15
'2105	Sladoled	3.201	3.293	- 92	97,2	1,97
'2106	Ostali prehrambeni proizvodi	9.345	24.257	- 14.912	38,5	5,74
'2201	Mineralna i gazirana voda	2.868	3.204	- 336	89,5	1,76
'2202	Vode	13.535	10.130	3.405	133,6	8,31
'2203	Pivo	1.797	8.667	- 6.870	20,7	1,10
'2204	Vino	264	866	- 602	30,5	0,16
'2205	Vermut i ostala vina od svježeg grožđa	-	13	- 13	-	-
'2206	Ostala fermentirana pića (jabukovača, kruškovača, medovina)	1.912	1.157	754	165,2	1,17
'2207	Nedenaturirani etilni alkohol	315	2.164	- 1.848	14,6	0,19
'2208	Rakije, likeri i ostala alkoholna pića	829	3.565	- 2.736	23,3	0,51

Prilog 4. Nastavak

	Naziv proizvoda	Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'2209	Ocat	24	118	- 94	20,2	0,01
'2301	Brašno, krupica od mesa	3.052	-	3.052	-	1,87
'2302	Posije	282	273	9	103,2	0,17
'2303	Ostaci od proizvodnje škroba i sl.	360	3.609	- 3.249	10,0	0,22
'2304	Uljane pogače i ostaci dobiveni pri ekstrakciji sojinog ulja	-	20.709	- 20.709	-	-
'2306	Uljane pogače i ostaci dobiveni pri ekstrakciji biljnih masti ili ulja	557	8.350	- 7.794	6,7	0,34
'2308	Ostali biljni materijali i otpaci	1	10	- 9	7,1	0,00
'2309	Pripravci za prehranu životinja	1.272	19.659	- 18.387	6,5	0,78
	Ukupno prehrambeni proizvodi i pića	162.867	404.532	- 241.665	40,3	100,00

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Prilog 5. Trgovinska razmjena prehrambenih proizvoda i pića Republike Hrvatske s Rusijom u 2013. godini, u tisućama eura

	Naziv proizvoda	Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'0202	Meso od goveda, smrznuto	183	-	183	-	1,41
'0203	Svinjsko meso	60	-	60	-	0,46
'0206	Klaonički proizvodi od goveda, svinja, ovaca, koza, konja, magaraca	176	-	176	-	1,35
'0209	Svinjska masnoća	35	-	35	-	0,27
'0210	Meso i jestivi mesni klaonički proizvodi	2	-	2	-	0,02
'0304	Riblji fileti	-	2	- 2	-	-
'0401	Mlijeko i vrhnje s dodanim sladilima	1	-	1	-	0,01
'0402	Mlijeko i vrhnje bez sladila	-	-	-	-	-
'0403	Kiselo mlijeko i jogurt	42	-	42	-	0,32
'0406	Sir	68	-	68	-	0,52
'0409	Prirodni med	1	-	1	-	0,01
'0901	Kava	1	-	1	-	0,01
'0902	Čaj	3	-	3	-	0,02
'1104	Zrna žitarica	-	136	- 136	-	-
'1509	Maslinovo ulje	44	-	44	-	0,34
'1510	Ostala ulja	7	-	7	-	0,06
'1515	Ostale nehlapive biljne masti i ulja	7	-	7	-	0,05
'1601	Kobasice	2	-	2	-	0,02
'1602	Ostali pripremljeni ili konzervirani proizvodi od mesa	1	-	1	-	0,01
'1704	Ostali šećerni proizvodi	19	-	19	-	0,15
'1806	Čokolada	36	-	36	-	0,27
'1901	Sladni ekstrakt	177	1	175	12.150,0	1,36
'1902	Tjestenina	1	-	1	-	0,01
'1905	Kruh , kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	330	-	330	-	2,53
'2002	Pripremljene ili konzervirane rajčice	6	-	6	-	0,04
'2003	Gljive i tartufi	23	-	23	-	0,18
'2005	Ostalo povrće	3	-	3	-	0,02
'2006	Povrće i dijelovi, konzervirani šećerom	1	-	1	-	0,01
'2007	Džemovi	21	-	21	-	0,16
'2008	Ostalo konzervirano voće	9	-	9	-	0,07
'2102	Kvasci	-	162	- 162	-	-
'2103	Umaci i pripravci	5.038	-	5.038	-	38,68
'2104	Juhe, mesne juhe	1.914	-	1.914	-	14,70
'2105	Sladoled	5	2	3	233,3	0,04
'2106	Ostali prehrambeni proizvodi	4.592	1	4.592	632.100,0	35,26
'2202	Vode	-	1	- 1	-	-

Prilog 5. Nastavak

	Naziv proizvoda	Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'2203	Pivo	1	-	1	-	0,01
'2204	Vino	73	-	73	-	0,56
'2206	Ostala fermentirana pića (jabukovača, kruškovača, medovina)	2	-	2	-	0,02
'2208	Rakije, likeri i ostala alkoholna pića	8	2	6	366,7	0,06
'2209	Ocat	1	-	1	-	0,01
'2309	Pripravci za prehranu životinja	132	91	41	145,6	1,02
	Ukupno prehrambeni proizvodi i pića	13.025	398	12.626	3.271,4	100,00

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.

Prilog 6. Trgovinska razmjena prehrambenih proizvoda i pića Republike Hrvatske s Turskom u 2013. godini, u tisućama eura

Naziv proizvoda	Izvoz, u 000 EUR	Uvoz, u 000 EUR	Bilanca, u 000 EUR	Pokrivenost uvoza izvozom, %	Udio u izvozu, %
'0303 Riba smrznuta	-	474	- 474	-	-
'0304 Riblji fileti	-	50	- 50	-	-
'0402 Mlijeko i vrhnje bez sladila	0,73	-	1	-	0,05
'0901 Kava	-	4	- 4	-	-
'0910 Đumbir, šafran	-	8	- 8	-	-
'1107 Slad, pržen ili nepržen	1.158,82	-	1.159	-	86,31
'1108 Škrob, inulin	-	7	- 7	-	-
'1509 Maslinovo ulje	7,27	54	- 47	13,3	0,54
'1510 Ostala ulja	15,26	-	15	-	1,14
'1516 Masti i ulja životinjskog podrijetla	-	5	- 5	-	-
'1604 Pripremljena ili konzervirana riba	0,73	-	1	-	0,05
'1702 Ostali šećeri	-	20	- 20	-	-
'1704 Ostali šećerni proizvodi	-	344	- 344	-	-
'1804 Maslac, ulje, mast od kakaa	-	1.407	- 1.407	-	-
'1805 Prah od kakaa	-	563	- 563	-	-
'1806 Čokolada	-	84	- 84	-	-
'1901 Sladni ekstrakt	-	2	- 2	-	-
'1902 Tjestenina	-	7	- 7	-	-
'1905 Kruh, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi	-	511	- 511	-	-
'2007 Džemovi	-	2	- 2	-	-
'2008 Ostalo konzervirano voće	-	2.352	- 2.352	-	-
'2009 Voćni sokovi	-	157	- 157	-	-
'2101 Ekstrakti od kave, čaja	-	15	- 15	-	-
'2102 Kvasci	-	240	- 240	-	-
'2103 Umaci i pripravci	156,93	1	156	21.600,0	11,69
'2105 Sladoled	-	1	- 1	-	-
'2106 Ostali prehrambeni proizvodi	-	7	- 7	-	-
'2201 Mineralna i gazirana voda	2,91	-	3	-	0,22
'2202 Vode	-	6	- 6	-	-
'2203 Pivo	-	-	-	-	-
'2204 Vino	-	1	- 1	-	-
Ukupno prehrambeni proizvodi i pića	1.342,63	6.327	- 4.985	21,2	100,00

Izvor: Izračuni autora na osnovi statističke baze podataka UN COMTRADE.